

เครื่องสักการะ
และเครื่องประกอบพิธี
ในพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่
เล่ม ๑

พระนคร ปรังฤทธิ (ปลุกभावจิโร)
ผศ. จินตนา มัธยมบุรุษ

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ ๒๕๕๓

หนังสือ

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ในพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๑

ISBN

978-974-364-925-7

จัดพิมพ์โดย

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก ๑๓๙ ตำบลสุเทพ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๐-๕๓๒๗-๕๑๔๙

ที่ปรึกษา

พระเทพโกศล

พระราชเขมากร

พระราชปริยัติเมธี

พระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์

พระครูพิพิธสุตาทรร

พระปลัด ดร.เสนห์ ธมฺมวโร

พระครูโสมณกวีวัฒน์

พระครูบาอานนท์ อาทิตตธมฺโม

พระมหาชัชวาล โชติธมฺโม

ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี

ดร. อัญชลี กีบปิ่นส์

รองศาสตราจารย์ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล

นายปิ่น อะทะเทพ

นายศรีเลา เกษพรหม

นางรุ่งทิพย์ กล้าหาญ

นางไฉไลฤดี ยุวนะศรี

นายศิรินทร์ หินคง

นายเกริก อัครชิโนเรศ

นางพูนศรี ป้อมทองคำ

นางสาวพรรณเพ็ญ เครือไทย

ผศ. เยื้อง ปั่นเหน่งเพชร

ผู้เรียบเรียง

พระนคร ปรงฤทธิ์ (ปญฺญาวชิโร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จินตนา มัชฌมบุรุษ

กองเลขานุการ

นางภัทรา จันทราทิตย์

นายพรหมพิริยะ จันทน์หอม

นายณพดล พุแสง

นายปุระวิชญ์ วันตา

นายอภิชาติ โพธิ์พฤกษ์

นางศิริกร ไชยสิทธิ์

นายภัทรบท ฤทธิ์เต็ม

นางอรศรี โยนิจ

พิมพ์จำนวน ๕๐๐ เล่ม กันยายน ๒๕๕๓

พิมพ์ที่ แม็กซ์พรินต์ติ้ง (มรดกล้านนา)

๑๔ ถ.ศิริมิ่งคลาจารย์ ซ.สายน้ำผึ้ง ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

Hotline : ๐๘๖-๖๕๔๗๓๗๖ Tel.: ๐๕๓-๒๒๑๐๙๗ E-mail : info@maxx.me

คำปรารภ

เมืองเชียงใหม่ ประเทศสหภาพพม่า นับเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนา มีความเจริญมั่นคงมาอย่างยาวนาน ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จึงมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จนก่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น และเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเดินทางมาสัมผัสวัฒนธรรมในดินแดนแห่งนี้

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ในพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่ ถือเป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ที่ชาวเชียงใหม่ได้สร้างสรรค์ขึ้น สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา และใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามคตินิยมในแต่ละโอกาส

โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน สำนักวิชาการ ได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ในพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่ ในครั้งนี้ ถือเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น ที่จะทำให้เข้าใจถึงคติความเชื่อ โลกทัศน์ ค่านิยม ตลอดจนถึงรูปแบบของศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งผู้สนใจสามารถนำความรู้เหล่านี้ ไปพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ หรือขยายขอบเขตการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ก็จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ ด้านสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

(พระปลัด ดร. เสน่ห์ รัมมวโร)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ
มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่

คำนำ

การจัดทำเอกสาร เกี่ยวกับเครื่องสักการะ และเครื่องประกอบพิธีในพุทธศาสนา เมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพพม่า เล่มที่ ๑ นี้ คณะผู้จัดทำได้เดินทางไปจัดเก็บข้อมูลภาคสนามแบบมุขปาฐะ (การบอกเล่า) ที่เมืองเชียงตุงหลายครั้ง ซึ่งชาวเชียงตุง ผู้ให้การสัมภาษณ์ เป็นผู้ที่มีความรู้เชิงประสบการณ์ หรือมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีเหล่านี้ในชีวิตประจำวัน ทั้งผู้ผลิต ผู้ใช้ และผู้ประกอบพิธี ดังนั้น ข้อมูลที่ได้นำเสนอในครั้งนี้ จึงถือเป็นข้อมูลที่ยังมีความเคลื่อนไหว หรือเป็นข้อมูลที่ยังมีชีวิต ที่ปรากฏในวิถีชีวิตของชาวเชียงตุงอยู่

เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีในพุทธศาสนา ถือเป็นของสูงและของศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งเคารพบูชาสูงสุดของชาวพุทธ นอกจากนั้น เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีบางส่วน นอกจากจะมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นรากฐานแล้ว ยังอาจจะมีความสัมพันธ์ หรือผสมผสาน กับคติแบบพราหมณ์ และคติของท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบของเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มไทเงินเมืองเชียงตุง ซึ่งมีคติความเชื่อดังกล่าวรองรับรูปแบบอยู่

การจัดทำเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ถือเป็นคติที่สืบทอดมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อเหล่าประชาชนผู้มีศรัทธา เดินทางไปฟังพระธรรมเทศนาและถวายสักการะแด่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวก ก็มักจะนำเครื่องสักการะมีดอกไม้และของหอมเป็นต้น ไปน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา แต่การถวายเครื่องสักการะเช่นนี้ ถือเป็นกรณูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เรียกว่า **“อามิสบูชา”** แต่ถ้าหากจะถวายเป็นกรณูชาอย่างยิ่งยวด ซึ่งถือเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องนั้น คือการปฏิบัติตามพุทธโอวาทอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำความดี ละเว้นความชั่ว และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส เรียกว่า **“ปฏิบัติบูชา”**

การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ หรือ อามิสบูชา ถือเป็นกรณูชาที่ก่อให้เกิดรูปแบบของพิธีกรรมและศิลปกรรม ได้แก่ เครื่องสักการะและ

เครื่องประกอบพิธี ซึ่งแต่ละวัฒนธรรมที่มีคติความเชื่อเหมือนกัน อาจจะมีการสร้างสรรค์ และถ่ายทอดไปมาระหว่างกันและกันได้

ด้วยเหตุนี้ ชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง ซึ่งได้รับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากล้านนา จึงมีการสร้างสรรค์รูปแบบของศิลปกรรม ทั้งเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี ซึ่งศิลปกรรมบางส่วน อาจมีคติและรูปแบบที่คล้ายกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่อยู่ในภูมิภาคใกล้เคียงกัน เช่น ไทยวน (ล้านนา) ไทใหญ่ และไทลื้อสิบสองพันนา เป็นต้น

แม้เครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธี จะเป็นอามิสบูชาประการหนึ่ง แต่ก็ถือเป็นส่วนประกอบสำคัญ ที่จะเป็นส่วนอันอำนวยการของผู้นิยมในพิธีกรรม ได้พัฒนาจิตใจให้เข้าสู่หลักธรรมทางพุทธศาสนาในที่สุดโดยลำดับ นอกจากนี้ ศิลปกรรมเหล่านี้ ยังบอกเล่าอัตลักษณ์ทั้งคติความเชื่อ โลกทัศน์ และค่านิยมของกลุ่มชนในแต่ละวัฒนธรรม ผ่านรูปแบบของเครื่องสักการะและเครื่องประกอบพิธีเหล่านี้ อีกด้วย

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้ จะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อพระนิสิต นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัย ตลอดจนจนถึงผู้สนใจทั่วไป ในการศึกษาวิจัยพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมประเทศเพื่อนบ้านในโอกาสต่อไป

คณะผู้จัดทำ

พระนคร ปรงฤทธิ์ (ปณฺฑาวชิโร)

ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ทุง	๗
ทุงชาติลอด	๒๓
ช่อ	๖๓
ผ้าปูญณะ	๖๗
ขัน	๗๗
ธรรมาสน์	๘๕
ข้าวห่ากู่-ข้าวทิพย์	๙๗
ตาแหลว	๑๐๗
กลองชัย	๑๑๕
ธงฉัพพรรณรังสี	๑๔๕

ทุง

ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

เชียงตุง เป็นเมืองพุทธ ผู้คนชาวเชียงตุง ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท ซึ่งมีชื่อหลากหลาย กลุ่มชาติพันธุ์ตามแหล่ง ที่ได้เดินทางเข้ามาอยู่ในนครเชียงตุง ได้แก่ ลัวะ หลอย แอน แซม ชิน ลื้อ ไทโหลง ไทโยน แซ่พม่า มอญ ลาฮู อาข่า ปะหล่อง คาลา ชาน ชิน ลีซู พาว ลัวะเมือง ไปกะเหรี่ยง ซ่าวะ ซ่าแมต เย้า เมียวเย้า เป็นต้น จากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ก็มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน แม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม จากวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนศิลป์ทางพุทธศาสนา ทั้งรูปลักษณะภายนอกและภายในนั้น อดังการงานสร้างอย่างแท้จริง จึงเป็นที่ดึงดูดผู้คนให้เดินทางเข้าไปในเชียงตุง เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมชุมชนด้วย

ดังนั้น จึงได้ศึกษาถึงข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องสักการะทางพระพุทธศาสนา^๑ ในนครเชียงตุง โดยได้เดินทางไปนครเชียงตุง นครแห่ง ๓ จอม ๙ หนอง ๑๒ ประตู่^๒ โดยวางเป้าหมายหลักในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ “ทุง” หรือ “ตุง” โดยเฉพาะ ทั้งนี้อาศัยความเชื่อพื้นฐาน ที่จะใช้ “ทุง” ถวายเป็น

^๑ แนวคิดที่จะจัดทำสิ่งที่จะนำไปเป็นเครื่องสักการะพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ เครื่องสักการะดังกล่าวจะจัดเป็นศิลปวัตถุ จัดเป็นรูปแบบที่นำมาใช้อย่างต่อเนื่องในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

^๒ นคร ๓ จอม ได้แก่ จอมมน จอมทอง (คำ) จอมสัก ๙ หนอง ได้แก่ หนองตุง หนองแก้ว หนองงาย หนองยาง หนองท่าช้าง หนองไค้ หนองพวง หนองแคะ หนองผา ๑๒ ประตู่ ได้แก่ ประตูเชียงลาน ประตูป่าแดง ประตูบ่ออ้อย ประตูหนองเหล็ก ประตูม่าน ประตูงามฟ้า ประตูหนองผา ประตูยงคำ ๘ เชียง ได้แก่ เชียงลาน เชียงงาม เชียงจันทร์ เชียงยืน เชียงเหล็ก เชียงอินทร์ เชียงขุม.

พุทธบูชา เป็นสัญลักษณ์ของการกำหนดเขตพิธีกรรม รวมทั้งเป็นองค์รวมของสารัตถะของเรื่องราวที่จะบ่งบอกถึง ความสำคัญและคุณค่า และที่สุดก็คือ เพื่ออานิสงส์สำหรับตนเองและญาติผู้ล่วงลับ ที่อาจติดขัดอยู่ในอบายด้วยการเกาะชายทุง นำจิตวิญญาณสู่สรวงสวรรค์ ตามกรอบคิดและเชื่อในวิถีทางนั้น ๆ

นครเชียงตุง เป็นจังหวัดหนึ่งในรัฐฉาน (๑ ใน ๖ รัฐ) ประเทศสหภาพพม่า เชียงตุงตั้งอยู่ที่ละติจูด ๒๐ องศา ๓๐ ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ ๙๘ องศา ๓๐ ลิปดาตะวันออก ตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๒,๗๐๐ ฟุต บนที่ราบลุ่มแม่น้ำ อยู่ระหว่างหุบเขาเป็นแอ่งเมือง มีเนื้อที่ ๑๒,๔๐๐ ไมล์^๓ ชาวเชียงตุงมีหลากหลายชาติพันธุ์ โคปกะ^๔ ได้เล่าให้ฟังถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่เชียงตุงว่า มีมากถึง ๒๒ กลุ่ม แต่มีกลุ่มใหญ่ที่มีจำนวนมาก และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ในทุกด้าน โดยเฉพาะสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมักจะมีเอกลักษณ์ของตน แม้ในปัจจุบันมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ตลอดเวลา แม้ว่า “โคปกะ” จะบ่งบอกว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในเชียงตุง จะมีสัญลักษณ์หลักของตนเอง และบอกได้ถึงว่า รูปแบบใดเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ใด กลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ในเชียงตุง จะมี ๖ กลุ่ม คือ ไทซิ่น (ไทยเขิน) ไทโหลง (ไทยใหญ่) ไทเหนือ (ไทยเหนือ) ไทลื้อ (ไทยลื้อ) ไทหลอย (ลาวะ) และพม่า ซึ่งจะมีวัดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เป็นศูนย์กลางในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในเขตเวียง จะมีวัดของชาวไทซิ่นจำนวน ๓๓ วัด ไทโหลง ๑๐ วัด พม่า ๑ วัด นอกนั้นจะอยู่บริเวณของเอ็งเม็ง ทั้ง ๒๐ เอ็ง ชาวเชียงตุงทั้ง ๕ เขต ๒๐ เอ็ง จะมีรูปแบบพิธีกรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป รวมทั้งเครื่องอุปโภค บริโภค ตลอดจนภาษาขณะที่นำมาใช้ใส่ ก็ย่อมจะแตกต่างกันตามสภาพวิถีเชียงตุง ซึ่งจะแตกต่างกันตามระดับความเป็นอยู่ โดยมีเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นตัวขีดคั่น โดยเฉพาะการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องสักการะ ทำให้มองเห็นความเป็นเชียงตุงอย่าง

^๓ พระมหาสุภาพ จันดีะก่อง, ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างเชียงใหม่ - เชียงตุง พ.ศ. ๒๔๙๑ - ปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและการพัฒนาท้องถิ่น (ด้านนาคดี) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

^๔ โคปกะ หมายถึง คณะกรรมการของสำนักพุทธศาสนานครเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ได้เข้าพบในวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๒๒.

ชัดเจน ซึ่งได้มีการผสมผสานความคิดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ เครื่องสักการะทางพุทธศาสนามีหลากหลายรูปแบบ ทั้งเครื่องสักการะพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสังฆเจ้า เรื่องตุงในนครเชียงตุง จะมีจุดเน้นที่จะนำถวายเป็นพุทธรูป โดยเชื่อเสมอว่าวิถีของคนมักจะมีเรื่องกรรมมาเป็นตัวเชื่อมที่จะมีผลผลิตสำหรับเป็นเครื่องบูชาตามความเชื่อของตน เพื่อให้พ้นจากทุกข์โศกโรคภัยที่มาแผ้วพานเสมอ

ดังนั้น “ตุง” หมายถึง ธง หรือธงตะขาบ ธงที่ห้อยยาวลงมาที่ร้อยต่อมีไม้คั่น ปลายไม้ทั้ง ๒ ด้าน จะติดเครื่องประดับเล็ก ๆ มองคล้ายตะขาบ มีหลายประเภทตามความต้องการที่จะนำไปใช้ เป็นเครื่องบูชา ทั้งในงานมงคล และอวมงคล^๕ ซึ่งจะมีชื่อเรียกตามวัสดุที่นำมาใช้ เช่น ตุงกระดาษ หมายถึง ธงที่ทำด้วยกระดาษ ตุงผ้า หมายถึง ธงที่ทำจากผ้า ตุงแป้น หมายถึง ธงที่ทำด้วยไม้กระดานเป็นแผ่นยาว ตุงบอก หมายถึง ธงที่มีโครงไม้ไขว่ขดอยู่ในภายใน ทำให้มองเห็นเป็นรูปคล้ายกระบอก บางครั้งก็เรียกว่า ตุงวงช้าง^๖

ในนครเชียงตุง จะมีตุง ไม่มากเท่าล้านนา จากการสอบถามจากโกปกะและช่างทำตุงจำหน่าย รวมทั้งเจ้าอาวาสวัดหลายวัด ได้เล่าถึงตุง ว่าชาวไทจีน นิยมทำตุงด้วยกระดาษ หรือผ้าสีพื้น และตัดลดลายประดับตามประเภทของตุง ส่วนชาวไทลื้อจะนิยมการทอตุง เป็นลวดลายตามประเภทของตุง ส่วนชาวไทเหนือ บ้านป่าแดง จะทำตุง ด้วยการตีแผ่นเงินเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๕ X ๕ นิ้ว แล้วดอกลายตามแนวคิดจากเรื่องราวที่จะปรากฏในพิธีกรรม รวมทั้งตุง ที่ได้แนวคิดจากเรื่องราวที่ปรากฏในชาดก จัดทำเป็นรูปสัญลักษณ์ที่คาดคิดว่าควรจะเป็น และชาวไทหลวงนิยมทอตุง แต่ลวดลายไม่มากนัก ส่วนไทลื้อ (ลัวะ) จะมีการทอตุงคล้ายของชาวไทลื้อ

^๕ อุดม รุ่งเรืองศรี, พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง, เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๔.

^๖ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ, พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ปรากฏในใบลาน, เชียงใหม่ : สุวีริยาบุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๓๘.

แนวคิดเกี่ยวกับการทำทุง

จากการสัมภาษณ์ นางเกียงคำ^๗
บ้านป่าแดง นครเชียงตุง ซึ่งยังคงทำทุงจำหน่าย
อยู่

ทุงไหว สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา

พระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ : อดีตพระพุทธรเจ้า ๔ องค์ คือ

	สัญลักษณ์	แนวคิด
๑. พระกุกสันธะ	ไก่อ	รำลึกถึงผู้ที่เลี้ยงดู พระองค์ถือเป็น รัตติกัญญ ใหม่เป็นผ้าที่ถวายเป็นพุทธบูชา (แม่ซั๊กใหม่) ลูกทั้ง ๕ อุทิศส่วนกุศลให้กับแม่ และจุดผางประทีปทำให้เป็นรูป ตินกา
๒. พระโกนาคนนี	นาค	
๓. พระกัถสปะ	เต่า	
๔. พระสมณโคตมะ	หมากตาวัว	
๕. พระศรีอริยมเตไตรย	ค้อนสำหรับคนซั๊กผ้า	

หมายเหตุ ส่วนประกอบของทุงพระพุทธรเจ้า ๕ องค์

๑. หัวทุง คือไม้ซั๊กผ้าแทนคนซั๊กผ้า อันหมายถึงพระอริยมเตไตรย
๒. รูปไก่อ อยู่ส่วนบน หมายถึง พระกุกสันธะ
๓. รูปนาค เป็นลำตัวยาวของทุงและมีใบไฮ (ครีบของทุง) แทนนาคหรือพระโกนาคนนะ
๔. ส่วนลวดลายเป็นตารางคล้ายเกล็ดเต่า หมายถึง พระกัถสปะ
๕. หมากตาวัว เป็นรูปกลมประดับทุงแทนวัว อันหมายถึง พระโคตมะ
พระเจ้า ๑๐ ชาติ : เรื่องราวของพระพุทธรเจ้า ครั้งเสวยพระชาติเป็น
พระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ในช่วง ๑๐ พระชาติสุดท้าย
ก่อนเสวยพระชาติเป็น พระโคตมพุทธเจ้า ถือเป็นมหาชาติ

^๗ นางเกียงคำ อายุ ๕๓ ปี บ้านป่าแดง เชียงตุง เป็นชาวไตเหนือ ได้รับการถ่ายทอด
การทำทุงจากแม่ คือ นางมั่ง อายุ ๘๗ ปี เดิมมีอาชีพเป็นช่างค้า เริ่มทำทุงตั้งแต่อายุ ๒๒ ปี

	สัญลักษณ์	แนวคิด
๑. เตมียชาดก (ความอดทน) ๒. มหาชนกชาดก (วิริยะ) ๓. สุวรรณสามชาดก (เมตตา) ๔. เนมิราชชาดก (อธิษฐาน) ๕. มโหสถชาดก (ปัญญา) ๖. ฎริทัตตชาดก (ศีล) ๗. จันทกุมารชาดก (ขันติ) ๘. พรหมนารถชาดก (อุเบกขา) ๙. วิฑูรย์บัณฑิตชาดก (สัจจะ) ๑๐. เวสสันดรชาดก (ทาน)		แสดงให้เห็นถึงความอดทน อดกลั้น มีความเพียร พยายาม ใช้สติปัญญาในการปฏิบัติ ด้วยการใช้ทุกกาลเวลา

พระเจ้า ๒๘ พระองค์

	สัญลักษณ์	แนวคิด
๑. พระตันหังกร ๒. พระเมธังกร ๓. พระสรณังกร ๔. พระทีปังกร ๕. พระโกณฑัญญะ ๖. พระมงคัล ๗. พระสุมนะ ๘. พระเรวัต ๙. พระโสภิต ๑๐. พระอโนมทัสสี ๑๑. พระปทุมะ ๑๒. พระนารทะ ๑๓. พระปทุมุตตระ ๑๔. พระสุเมธะ ๑๕. พระสุชาตะ ๑๖. พระปิยทัสสี ๑๗. พระอติทัตติ ๑๘. พระธัมมทัสสี ๑๙. พระสิทธัตถะ ๒๐. พระติสสะ ๒๑. พระปูลสะ ๒๒. พระวิปัสสี ๒๓. พระสิขี ๒๔. พระเวสสภู ๒๕. พระกกุสันธะ ๒๖. พระโกนาคมนะ ๒๗. พระกัสสปะ ๒๘. พระโคตมะ	เป็นภาพพระพุทธองค์ ๒๘ พระองค์ และคั่น ด้วยไม้ประดับอุบะ ด้านข้าง จำนวน ๒๘ คั่น	เป็นการรำลึกถึงว่า กว่า จะเป็นพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ได้บำเพ็ญบารมี มากมายหลายอย่าง เช่น นำสิ่งของที่พรารถนาทั้ง ปวงให้ได้ในทุกเมื่อ เพื่อ ความสวัสดิ มีควมยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง สงบ เป็นที่พึ่งแก่ สัตว์โลก เป็นผู้ทำให้ แสงสว่างความสุข ขจัดศัตรู ไม่ให้กล่ากราย แก่ผู้รักษา ศีลประพฤติธรรม ปฏิบัติ ธรรมด้วยความเคารพ

ทุงชาติลวด สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา

พระเจ้า ๑๖ ชาติ ^{๙๕} เป็นการเสวยพระชาติของพระพุทธเจ้า
 ๑๖ พระชาติ (โสฬสชาติ) ซึ่งหมายถึงการกำเนิดสิบหกชาติ (คติชาติลวด) ^{๙๖}

๑๖ ชาติ	สัญลักษณ์	แนวคิด
๑. เอก์ สิธวารณเจว	ม้า	พระชาติของพระพุทธองค์ ซึ่งเคยมีกำเนิดเป็นสัตว์ ต่าง ๆ ถึง ๑๖ ชนิด แต่ละ พระชาติแสดงให้เห็นถึง ความอดทนต่อภาวะ แหวดล้อม
๒. เทวมยฺรจามมกณเจว	นกยูง	
๓. ตริกาสุเมว จ	นกเขี้ยว (นกแก้ว/นกแขกเต้า)	
๔. จตุกีนนรเมว จ	กิงนารี	
๕. ปณจการวิกณ เจว	นกกระเวก	
๖. ปารวตจกณเจว	นกกาแก (นกพิราบ)	
๗. สาลิกาทเมว จ	นกเอี้ยง หรือ นกสาริกา	
๘. มหิสสา อฏฐเมว จ	ควาย	
๙. นวห้ ตเถวะ จ	หงส์	
๑๐. เอกาทสจ หตฺถิ จ	ช้าง	
๑๑. มกฏทสเมว จ	วอก (ลิง)	
๑๒. ทวาทส กุกฏทสเจว	ไก่	
๑๓. ตริทสจสุกรา	หมู	
๑๔. จตุทสจอุสุภา	วัว	
๑๕. ปณจทส จามรี จ	จามรี	
๑๖. โสฬสปถมโกณจ	นกกาขเน	

^{๙๕} ชาติ หมายถึง กำเนิดของพระโพธิสัตว์

^{๙๖} โสฬสชาติ เป็นคติชาติลวดในสมัยที่พุทธองค์กำเนิดเป็นสัตว์ : พระนคร ปรังถุทธิ
 ถอดรหัสกลเขจากยันต์โขงชาติตาของพระครูสถาพรธรรมประโชติ วัดดอนชัย (ท่ารั้ว) ตำบล
 สันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ความนิยมของชาวเชียงตุง โดยเฉพาะช่างทำทุง ซึ่งเป็นกลุ่มไทเหนือ มักจะนิยมที่จะทำรูปสัญลักษณ์ทั้งพระเจ้า ๕ พระองค์ พระเจ้า ๑๐ ชาติ พระเจ้า ๑๖ ชาติ พระเจ้า ๒๘ พระองค์ บั๊กลงบนผืนผ้าโดยมีไม้คั้น ๆ เป็นช่อง ๆ ละ ๑ ชาติ (พระองค์) มีหัวทุงและหางทุงเป็นส่วนประกอบ ซึ่งทุงดังกล่าว นิยมนำไปถวายเป็นพุทธบูชา เพื่อรำลึกถึงอดีตชาติของพระพุทธรองค์ และ นำเป็นแบบอย่างในวิถีชีวิต คือ ทุงเวสสันดร เป็นตุงประกอบพิธีเทศน์ เวสสันดร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จ้อยเวสสันดร ชาวเชียงตุงนิยมเทศน์ ธรรมเวสสันดรปีละหลายครั้ง แล้วแต่ชุมชนแต่ละแห่ง คือ ช่วงเดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ เดือนมิถุนายน – กรกฎาคม และเดือนสิงหาคม – กันยายน ดังนั้นตุงเวสสันดรจึงทำด้วยเงิน แผ่นเงินแต่ละแผ่นจะมี สัญลักษณ์เป็นรูปช้าง ม้า ปราสาท ราชกกุธภัณฑ์ เรือเงิน (ยุงข้าว) เรือคนำ อัญมณีบริวาร บันไดเงิน บันไดทอง แพน ทุงคำ ซ่อ จะตัดเงินเป็นซ่อ และทำทุงรูปคนทำด้วยทองคำ ซึ่งการทำทุงเวสสันดรด้วยเงินดังกล่าวนี้ บ้านเชียงขุ่มซึ่งเป็นชาวไทลื้อ ก็นิยมทำด้วยเช่นกัน แต่สัญลักษณ์บางแผ่น อาจจะแตกต่างกันออกไป แต่ความหมายจะเป็นลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ พระสวาทิหนุ่ม^{๑๐} วัดเชียงขุ่ม ได้มอบทุงเวสสันดรให้ไว้เป็นที่ระลึก และ อธิบายความหมาย ไว้ดังนี้

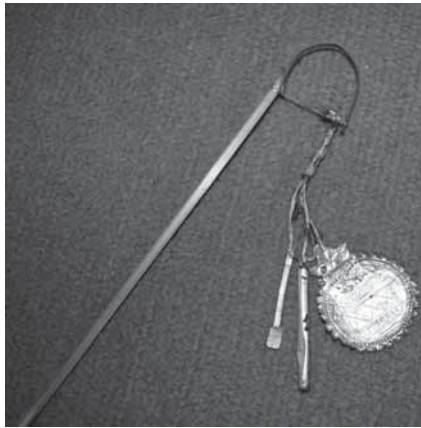
รูปกวาง	หมายถึง	การปันเงินปันคำ คือ ความเอื้อเฟื้อ
รูปขึ้นไค(บันได)	หมายถึง	แก้ว (พลอย) เงิน คำ เป็นการขึ้นสู่ นิพพาน
รูปเรือ	หมายถึง	มีน้ำ มีเรือ เป็นพาหนะ พาดวง วิญญานสู่สวรรค์
รูปวัว ควาย ช้าง ม้า	หมายถึง	บูชาพระเวสสันดร เป็นการขอขมา
รูปเยเงิน เยคำ	หมายถึง	ที่ใส่ของเพื่อเก็บรักษาสิ่งของที่มีอยู่
รูปกล่องข้าว	หมายถึง	ความอุดมสมบูรณ์
รูปดอยเงิน ดอยคำ	หมายถึง	ข้าวของเงินทอง
รูปพระจันทร์ พระอาทิตย์	หมายถึง	สติปัญญา รักรู้ในสรรพสิ่งที่มีการ เปลี่ยนแปลง

^{๑๐} สัมภาษณ์พระสวาทิหนุ่ม เจ้าอาวาสวัดเชียงขุ่ม (๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๒)

รูปช้อง / กลอง	หมายถึง	ความสนุกสนาน
รูปเขาสีเนรุ	หมายถึง	ศูนย์กลางของจักรวาล โดยมีปลา อานันตะ ปกป้องรักษา
ทุงเงิน	หมายถึง	ให้พ้นจากนรกสูงสุด

นัยยะแห่งความหมาย ที่ปรากฏบนทุงแผ่นเงิน ทำให้เข้าใจใน
สังขารแห่งชีวิต ที่จะวนเวียนเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

ลักษณะทุงเวสสันดรที่ห้อยกับไม้เหลาสำหรับปักบนทราย
ที่ใส่ในภาชนะ สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา

ทุงเวสสันดร ทำจากแผ่นเงิน รูปเรือคำ และ เขาค่า (ยุงใส่ข้าว) สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา

นอกจากการทำทุง ที่เกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธรเจ้า ซึ่งถือเป็นจุดเน้นหลักของผู้ทำและผู้นำถวาย ซึ่งนอกเหนือจากชาวไทเหนือแล้ว ก็ยังมี ไทโหลง ไทลื้อ ซึ่งก็คตินิยมทำด้วย แต่วัสดุที่ใช้จะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ถ้าเป็นกลุ่มไทโหลง ไทซิ่น ลัวะ ไทลื้อ จะนิยมถักทอเป็นสัญลักษณ์ทั้งผืน หรือใช้กระดาษสามาแต้มลวดลายให้เหมือนกับการถักทอด้วย ซึ่งทั้งนี้แล้วแต่สภาวะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในการถวายตุงนั้น เป็นความเชื่อที่ได้ปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น และยังคงปฏิบัติอยู่เป็นนิจ ทั้งในเทศกาลทางศาสนา เป็นส่วนประกอบในงานประเพณี พิธีกรรม ที่ปรากฏ และยังคงปฏิบัติในปัจจุบัน ได้แก่

๑. ทุงเข็ม

ทุงเข็ม ซึ่งผู้ทำถวาย มีความเชื่อ และวิธีการทำที่แตกต่างกัน ทุงเข็มเป็นทุง ที่ชาวไทเขินนิยมทำถวาย โดยไม่กำหนดช่วงเวลาของเทศกาลต่าง ๆ ผู้ถวายจะเป็นผู้ทำตามรูปแบบโดยเฉพะะของท้องถิ่นตน รูปลักษณะอย่างหนึ่ง ที่ผู้คนจะเรียกทุงเข็ม เพราะเส้นตรงกลางจะร้อยให้แหลม เชื่อว่าการถวายทุงเข็มนั้น จะทำให้สติปัญญาเฉียบแหลม และผู้จัดทำถวายมักจะเป็นผู้ที่กำลังเล่าเรียน

๒. ทุงนำทาน

ทุงนำทานนี้ นิโคปะกะเล่าว่า ทุงนำทานนี้ เจ้าภาพจะเป็นผู้จัดทำขึ้น โดยใช้นำขบวนแห่เครื่องไทยทาน มีรูปแบบคล้ายทุงสามเหลี่ยม เมื่อผ่านบริเวณใด จะมีผู้ถือทุงนำทานนี้ปักไว้เป็นระยะ ๆ จนถึงบริเวณพิธี แล้วนำไปปักไว้บริเวณพิธีนั้น ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการทำบุญ เช่น การสร้างวิหาร หรือถาวรวัตถุอื่น ๆ และเป็นการประกาศบุญไปในตัวด้วย การจัดงานทำบุญลักษณะนี้ ถือเป็นงานใหญ่ ซึ่งชุมชนจะต้องร่วมกันทำ จึงจะสำเร็จทางวัดจะทำทุงนำทานปักไว้หน้าบริเวณพิธีเป็นการต้อนรับ รูปแบบของทุงนำทาน จะคั่นด้วยไม้ขนาด ๑๐ X ๑๒ นิ้ว จำนวน ๑๕ - ๑๗ คั่น แล้วใช้กระดาษที่มีสีสันสวยงามเป็นพื้น และตัดเป็นรูปดอกไม้ หรือตามแต่จะคิดทำ

หัวทุงและหางทุงจะเป็นรูปกลอง ส่วนปลายทุงเป็นการประดับประดาด้วยดอกไม้ที่ร้อยต่อ ๆ กันมา ทุงนำทานนี้จะแขวนไว้บนไม้ไผ่ ซึ่งผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาจะเห็นได้ชัดและรับรู้ว่าเป็นบริเวณที่กำลังจะก่อสร้าง หรือก่อสร้างถาวรวัตถุแล้ว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาร่วมงาน พบว่า ชาวไทจีนเชื่อว่า ทุงนำทานจะเป็นผู้นำพาพวกเขาไปสู่สวรรค์ และเป็นการป่าวประกาศให้ผู้คนที่ได้รับรู้และมาร่วมอนุโมทนาบุญด้วย

๓. ทุง ๑๒ ราศี

ชาวไทจีน ไทลื้อ และไทใหญ่ ให้ความสำคัญ คือ ทุง ๑๒ ราศี เป็นทุงที่ทำขึ้นถวายในปีราศีเกิด เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง รวมทั้งปวารณาให้อยู่ดีกินหวาน และรำลึกว่าปีเกิดของเราได้ผ่านพ้นไปอีกปีหนึ่งแล้ว ที่ผ่านมามีทำอะไรเป็นประโยชน์ทั้งชุมชนและตนเองบ้าง เชื่อว่าชีวิตของเรามีเวลาน้อยลง จะต้องทำอะไรเป็นการสร้างคุณความดี

ทุง ๑๒ ราศี เป็นทุงประกอบประเพณี พิธีกรรม เช่น การทำเพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชา เมื่อถึงวันคล้ายวันเกิดของปีเกิดของตน ซึ่งมักจะนำไปแขวนบนวิหาร และประเพณีส่งสังฆานต์ก็จะปักทุงประเภทนี้บนเจดีย์ทรายด้วยหวังว่าจะเป็นสิริมงคลทั้งแก่ตนเองและครอบครัว ญาติพี่น้องที่ไปร่วมปักทุงบนเจดีย์ทรายด้วย

๔. ทุงกระด้าง

ชาวเชียงตุงนิยมทำทุงประเภทนี้ถวายเป็นพุทธรูปบูชา มักจะพบในวิหารวัดต่าง ๆ เกือบทุกวัดในเชียงตุง ซึ่งจะทำด้วยแผ่นไม้ ตอกกลดลายบนแผ่นเงินหรือแผ่นสังกะสี ส่วนใหญ่เป็นรูปพรหมพฤษชา ลายดอกไม้ นานาพรรณ สัตว์ในหิมพานต์ ลายสัตว์ในสิบสองราศี หรือลายนาคเกี่ยวแล้วลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกอั้งวะสีต่าง ๆ อย่างงดงาม

ขนาดของทุงกระด้าง จะมีขนาดเท่าเสาวิหารหน้าพระประธาน หัวทุง หางทุง มักจะทำให้แหลม ส่วนความยาวตั้งแต่ ๑๒ นิ้ว ถึง ๔ เมตร กว้าง ๔๐ นิ้วโดยประมาณ

การสร้างทุงกระด้างถือเป็นการทำด้วยศรัทธาและฝากฝีมือไว้กับ
พุทธศาสนา

ทุงกระด้างศิลปกรรมของวัดยางกวาง เมืองเชียงใหม่
ด้านปลายทุง แกะสลักเป็นพระพุทธรูป
ส่วนด้านล่างทุง แกะสลักเป็นแม่นางธรณีในท่าบีบมวยผม

๕. ทุงประจำวันเกิด

ชาวไทยในเชียงใหม่ มักจะทำทุงประจำวันเกิด เพื่อโชคลาภ สุขภาพดี และอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้อง มักจะนำถวายในงานทำบุญวันคล้ายวันเกิด และช่วงปีใหม่สังฆานต์ เรียกว่า “ทุงลูกวัน”

วันเกิด	สัญลักษณ์	แนวคิด
วันอาทิตย์	ครุฑ	แต่ละอัน จะมีกำลังไม่เท่ากัน ตามหลักโหราศาสตร์ กำลังวันเหล่านั้น จึงมีการถักทอเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ โดยพิจารณาจากสัญลักษณ์ประจำปีเกิด เพื่อป้องกันเภทภัยต่าง ๆ ที่จะเข้ามาถล่มร้าย และสามารถนำไปถวายได้ทุกโอกาสของวันเกิดของแต่ละคน
วันจันทร์	เสือ	
วันอังคาร	ราชสีห์	
วันพุธ (กลางวัน)	สุนัข	
วันพุธ (กลางคืน)	ช้าง	
วันพฤหัสบดี	หนู	
วันศุกร์	แพะ	
วันเสาร์	นาค	

รูปแบบในการทำทุง จะเป็นตั้งแต่มีลายตามความเชื่อ หรือถักทอตามศิลปะการทอของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง
“ทุงลูกวัน”
วัดจอมทอง เมืองเชียงตุง

“ทุงลูกวัน” ถวายเป็นพุทธบูชา
ในพระวิหาร
วัดชียงซุ่ม เมืองเชียงตุง

ประเภทของทุงในเชียงตุง

ปกติแล้วการถวายเป็นพุทธบูชาสามารถจำแนกออกได้ดังนี้
๑. ทุงประดับ เพื่อให้เกิดความสวยงาม เป็นเครื่องหมายนำทาง
ไปสู่บริเวณที่จัดงานต่าง ๆ

๒. ทุงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ทั้งงานมงคลและ
อวมงคล ซึ่งจะใช้ทุงแต่ละประเภท จะมีความแตกต่างกันไป

๓. ทุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ เช่น ประเพณีเวสสันดระ ซึ่งเชียงตุง
จะมีปีละ ๒ - ๔ ครั้ง แล้วแต่เจ้าภาพ

๖. ทุงที่ใช้เป็นพุทธบูชา

ในการถวายเป็นพุทธบูชา จะมีคำกล่าวอุทิศถวายทุง

ตัวอย่างคำอุทิศถวายทุ่ง

อิมิ เสตวตถา วณฺณนนานาวิหิ ธชฺชคคา อักขรคาถานี อັນเปน.....
เค้าเจ้าสัทธา หมายถึง้ายเจียงและอินางน้อย ทั้งสองผิวเมียและลูกเต้า
คิมากี้ดล่ำขวยได้ยงทุ่ง เข้าตอก แลอักขระดวงนี้แล้ว เพื่อจักทานกับ
วัดหลวงเชียงบาน และจักทานเฝ้าไ้วพายหน้า และขอเทวนบุตร เทวดา
พระญาณินท์ พระญาพรหม ยมราชเจ้าทั้งหลาย ส่นำจำเจือแท้ ข้าแต่บุญเฮย
สุทินนุ วัต เม ทาน นิพพานปัจจโย โหนตุ โน นิจจ ฐว ปรม สุก ทั่อได้ถึง
สุขนิพพาน ข้าแต่.

ในการทานทุ่งนี้ มีอานิสงส์มาก ^{๑๑} และได้ข้อปรารภเหตุดังนี้

พระอานนทน์ำเรื่องนี้ เข้าสู่ที่ประชุมการสังคายนาครั้งที่ ๑ รับริง
ว่า ได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง พระพุทธองค์ตรัสปรารภการให้ทุ่ง
(ธงตะขาบ) เป็นทาน (ถวายทุ่ง) ในครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลพร้อมทั้ง
บริวาร เดินทางไปอารามเชตวัน กระทำสักการบูชา แล้วทูลถามถึงอานิสงส์
การทำทุ่งบูชา พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า คราวเมื่อแสดงในสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ ทุ่งที่ทำถวาย คือ ทุ่งแดง ทุ่งเหลือง ทุ่งหนา ทุ่งขาว ทุ่งชนิด
ใดมีอานิสงส์มาก

พระพุทธองค์ แสดงว่า อานิสงส์ที่เกิดจากการถวายทุ่งทั้ง ๔ ชนิด
เสมอกัน แต่ส่งผลให้ผู้ถวายไปเกิดในที่ต่างกันดังนี้คือ

ถวายทุ่งขาว ไปเกิดใน อุตตรกรูทวิป และอมรโคยานทวิป มี
อานุกาพมาก มีปัญญา มียศศักดิ์มาก เป็นที่รักและเจริญใจของคนทั้งหลาย
ถวายทุ่งแดง เกิดใน ชมพูทวิป มีเดชอานุกาพ มีวรรณผิวพรรณ
งดงาม

ถวายทุ่งเหลือง เกิดใน อมรโคยานทวิป มีอานุกาพมาก มีปัญญา
มาก เป็นที่รักและเจริญใจแก่คนทั้งหลาย

^{๑๑} เล่มเดิม

และการสร้างทุงอีกหลายประเภท ที่ให้อานิสงส์มาก เช่น ทุงแขวนที่มีหาง แกว่งไกวไปตามลม ไปทางทิศใดก็จะอานิสงส์แตกต่างกันไป

- หางทุงปลิวไปทางทิศอาคเนย์ เกิดเป็นเศรษฐี มีเศรษฐี หนึ่งหมื่นสองพัน เป็นบริวาร มีรัตนะ ๗ ประการ

- หางทุงปลิวไปทางทิศทักษิณ เป็นกษัตริย์ มีพลโยธา ๔ จำพวก

- หางทุงปลิวไปทางทิศหริดี เกิดเป็นพรหมณ์ผู้ประเสริฐ

- หางทุงปลิวไปทางปัจฉิม เกิดเป็นกษัตริย์ผู้ประเสริฐ มีเดชอานุภาพ มีปัญญา มีวรรณะ สวยงาม เป็นที่รักแก่คนและเทวดา

- หางทุงปลิวไปทางทิศพายัพ เกิดเป็นพระราชามีรัพล ๔ จำพวก เป็นบริวาร คือ ช้าง ม้า รถ และทัพบก (คน)

- หางทุงปลิวไปทางทิศอีสาน จักได้บรรลอรหันต์ เป็นเอหิภิกขุ

บุคคลผู้ได้ถวายทุง จักได้เสวยอานิสงส์ ๓๐ กัป จะไม่สิ้นสุดคิดเลย ย่อมไปเกิดในเทวโลก จุตจากเทวโลกแล้ว เกิดในภพมนุษย์ ย่อมเป็นคนมีอำนาจกว่าคนทั้งหลาย

ในการแต้มทุงก็ดี ถักทอทุงก็ดี การนำถวายจะต้องมีค่างตุง คันทุง (เสาทุง) เป็นองค์ประกอบของทุง ซึ่งจะใช้แขวนถวายเป็นพุทธบูชา เสาทุงอาจจะทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ซึ่งจะมีหลากหลายรูปแบบ ตรงหัวเสาทุงจะทำเป็นรูปหงส์ หรือรูปเรือ รูปคนชักผ้า ด้วยเชื่อว่า จะนำวิญญาณไปสู่สวรรค์เมื่อถึงกาลชีวิตแล้ว ซึ่งในการถวายเสาทุงก็ดี ค่างตุงก็ดี มีอานิสงส์ต่อผู้ถวายเป็นอย่างยิ่ง โดยเล่าถึงเหตุไว้ ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ พระอารามเชตวัน เมืองสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้า ทูลถามถึงอานิสงส์ของการสร้างเสาทุงมีรูปหงส์บูชาพระรัตนตรัย พระองค์ได้ตรัสว่าผลอานิสงส์ของการสร้างเสาทุงมีรูปหงส์บูชาหน้านั้นมีมาก และได้สาธกนิทานย้อนไปยังสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี มีภุมมิกผู้หนึ่งได้มีจิตเลื่อมใสจะสร้างเสาทุงเสาทงส์บูชาพระพุทธเจ้า จึงได้ตัดไม้ที่สมบูรณ์ดีมาตากและแกะ แต่ก็มาสิ้นชีวิตไปเพราะโรคปัจจุบันชนิดหนึ่ง อานิสงส์ทำให้ไปเกิดในสวรรค์ จากนั้นก็มีคนอื่น ๆ ที่เข้ามาสร้างเสาทุงสำเร็จอีกหลายคน จนกระทั่งการแกะสลักเป็นรูป

หงส์และทวารัก และปิดทองสำเร็จลงด้วยดี คนเหล่านั้นที่มีส่วนในการสร้าง และประดับประดาก็ได้รับอานิสงส์โดยทั่วกัน ทั้งในมนุษย์โลกและเทวโลก หลายครั้ง นับไม่ถ้วน เมื่อมาถึงสมัยพระพุทธเจ้าของเรา คนเหล่านั้นโดยเฉพาะพ่อค้า ๕๐๐ คน ที่ได้นำผ้ามาห้อยและมาถนอพที่นำทองคำเปลวมาติดได้มาเกิดในตระกูลเศรษฐี

บุคคลผู้สร้างเสาทุงและเสาทองแล้วถวายพระพุทธเจ้า ก็จะไปสู่สุคติ ไม่ไปเกิดในตระกูลที่ต่ำ เกิดในปฏิรูปเทต มีสุข ๒ ประการ คือ กายสุขและจิตตสุข เป็นใหญ่กว่าคนทั้งหลาย แม้เกิดเป็นเทวดา ก็มีอำนาจเหนือกว่าเทวดาทั้งหลาย

ทุงที่ไกวไปทางทิศต่าง ๆ ย่อมให้ผู้สร้างได้รับอานิสงส์ต่าง ๆ ดังนี้

- พัดไปทางทิศตะวันออก ได้เป็นบรมจักรพรรดิราช
- พัดไปทางทิศอาคเนย์ ได้เป็นมหาเศรษฐี
- พัดไปทางทิศทักษิณ ได้เป็นเทวดาชั้นมหाराชิกา
- พัดไปทางทิศเหนือ ได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า
- พัดไปทางทิศพายัพ ได้เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก
- พัดไปทางทิศอีสาน ได้เป็นท้าวอมรินทร์
- พัดไปทางทิศใต้ ได้เป็นใหญ่กว่าคนทั้งหลาย
- พัดไปทางทิศเบื้องบน ได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง และจักได้

พบพระศรีอาริยมตได้

ดังนั้น คุณค่าและความหมายของตุ้แต่ละประเภทนั้นล้วนแล้วแต่แนวคิดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งต้องการถวายเป็นพุทธบูชา เป็นการขอขมาที่ได้ล่วงล้ำก้ำเกิน และที่สุดคือ เพื่อตนเองในการให้พ้นจากโรคาพยาธิ และเพื่อตอบสนองความต้องการ ในการที่ผู้สรวงสวรรค์ในภพภาคหน้า รวมทั้งบรรพบุรุษ ที่อาจจะข้องติดในภพภูมิ ที่ไม่พึงปรารถนา ผู้สุขคติที่ต้องการ อย่างไรก็ดี เป้าหมายของการผลิตตุ้แต่ละประเภท ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการนำไปใช้ทั้งในพิธีกรรมทั่วไปและพิธีกรรมเฉพาะ ซึ่งจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ในเชียงตุงนั่นเอง

บรรณานุกรม

- พระนคร ปรั้งฤทธิ์ และคณะ. **ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มรดกล้านนา. ๒๕๕๒.
- พระมหาสุภาพ จันตะก่อง. **ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่าง เชียงใหม่ - เชียงตุง พ.ศ. ๒๔๙๑ - ปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและการพัฒนาท้องถิ่น (ล้านนาคดี) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๔.
- มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ. **เครื่องสักการะในล้านนา**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, มปป.
- โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน.**วิถีไทยเขิน**. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟฟิค ๒๕๕๐.
- ยุพิน เข้มมุกด์. **ข้อและตุง ศิลป์แห่งศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์. ๒๕๕๓.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. **พจนานุกรมศัพท์ล้านนาเฉพาะคำที่ ปรากฏในใบลาน**. เชียงใหม่ : สุวิวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์. ๒๕๓๙.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๔.

ผู้ให้ข้อมูล

๑. นางเกียงคำ อายุ ๕๓ ปี บ้านป่าแดง เชียงตุง เป็นชาวไตเหนือ ได้รับการถ่ายทอดการทำตุงจากแม่คือ นางมุง อายุ ๘๗ ปี เดิมมีอาชีพเป็นช่างคำ เริ่มทำตุงตั้งแต่อายุ ๒๒ ปี
๒. พระสวาทิหนุ่ม เจ้าอาวาสวัดเชียงชุม ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒.

ทุงชาติลวด

พระนคร ปรั้งฤทธิ์

“ทุงชาติลวด” ออกเสียงตามสำเนียงท้องถิ่นเมืองเชียงตุงว่า “ตุงจ๋าดลวด” จัดเป็นเครื่องสักการะในพุทธศาสนาเมืองเชียงตุง อีกชนิดหนึ่ง ที่ชาวไทเขินนิยมจัดทำขึ้น สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา ในประเพณีตั้งธรรมเวสสันดร หรือการเทศนาธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดก ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษาราวเดือน ๑๑ (ประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน) ตามระบบการนับเดือนของชาวไทเขิน ซึ่งถือเป็นงานบุญประเพณีที่สำคัญ และยิ่งใหญ่ โดยผู้ถวายสามารถจัดทำเอง หรือจ้างวานช่างทำให้ก็ได้ แล้วเขียนชื่อเจ้าภาพในการถวาย พร้อมกับวันเดือนปี ที่อุทิศกำกับไว้ นำไปถวายแก่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ รับการถวายทุงชาติลวดแล้ว ก็จะนำไปแขวนไว้กับเพดาน ด้านหน้าของพระประธานในวิหาร หรือเสาทุง ที่จัดทำขึ้นเป็นพิเศษภายในบริเวณวัด เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เชื่อว่า หากผู้ใดได้ถวายทุงชาติลวดแล้ว จะได้ผลานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ และถือเป็นการตั้งสมบุญบารมีให้กับตนเอง เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ดวงวิญญาณจะได้เกาะชายทุงขึ้นไปสู่สุคติสวรรค์

อานิสงส์การถวายทุงชาติลวด

คติความเชื่อ เกี่ยวกับอานิสงส์การสร้างทุง ถวายเป็นพุทธบูชา เช่นนี้ ถือเป็นคติที่แพร่หลาย ในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (ไทลื้อ ไทเขิน ไทยอง ไทยวน ไทใหญ่ ฯลฯ) แต่รูปแบบของทุง ในแต่ละวัฒนธรรม อาจจะมีคล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพสังคม และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เป็นสิ่งกำหนด แต่ก็คือเป็น

เอกลักษณ์ของภูมิปัญญาเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะอานิสงส์การถวายทุงที่มีหาง เมื่อทุงถูกลมพัดแล้ว ตัวทุงจะปลิวไหวไปในทิศต่างๆ ตามแรงลม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทุงไหว” เชื่อว่า หากใครถวายทุงชนิดนี้ ย่อมได้รับอานิสงส์ตามทิศทางที่หางทุงพัดไป ดังนี้ ^{๑๒}

- ถ้างางทุงพัดไปทิศอุดร (เหนือ)

จะได้เป็นพระพุทธเจ้า และจะเกิดในยุคของพระศรีอารียเมตไตรย์

- ถ้างางทุงพัดไปทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ)

จะได้เป็นท้าวอัมรินทราธิราช

- ถ้างางทุงพัดไปทิศบูรพา (ตะวันออก)

จะได้เป็นพระบรมจักรพรรดิราช

- ถ้างางทุงพัดไปทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้)

จะได้เป็นมหาเศรษฐี

- ถ้างางทุงพัดไปทิศทักษิณ (ใต้)

จะได้เป็นเทวดาชั้นมหाराชิกา

- ถ้างางทุงพัดไปทิศหริ (ตะวันตกเฉียงใต้)

จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า

- ถ้างางทุงพัดไปทิศปัจฉิม (ตะวันตก)

จะได้เป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าคนทั้งหลาย

- ถ้างางทุงพัดไปทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ)

จะได้เป็นผู้รอบรู้พระไตรปิฎก

ทุงชาติลวด จัดเป็นทุงที่มีหางกวัดแกว่งไปตามทิศทางลมอีกชนิดหนึ่ง ที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทเขิน เมืองเชียงตุง ซึ่งผู้ถวายมีความเชื่อในอานิสงส์ดังกล่าว จึงนิยมนานทุงชาติลวดโดยนำไปแขวนไว้บนเพดาน หน้าของพระประธานในวิหาร และเสาทุงที่จัดทำเป็นพิเศษภายในบริเวณวัด พร้อมกับตั้งจิตปรารถนา ขอให้ชีวิตมีความสุข ทั้งชาตินี้ และชาติหน้า ตามคติความเชื่อดังกล่าว

^{๑๒} พระมหาสิงคำ รักป่า, การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓) หน้า ๑๙๖.

ประเภทของทุงชาติลวด

หากจำแนกทุงชาติลวด ที่ชาวเชียงตุงนิยมถวาย ตามวัสดุที่ทำ สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ทุงชาติลวด ที่ทำด้วยฝืนผ้าทอ มีขนาดความยาวประมาณ ๔ เมตร ๘๐ เซนติเมตร แบ่งออกเป็น ๑๘ ช่องเรียงรายกันลงมา โดยแต่ละช่องจะขีด (ปัก) ด้วยรูปสัญลักษณ์ต่างๆ คือ

ช่องแรก ประกอบด้วยรูปพระธาตุ (เจดีย์) อันเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ที่พระโพธิสัตว์ตั้งจิตปรารถนา

ช่องที่ ๒ - ๑๗ ประกอบด้วยรูปสัตว์ต่างๆ ช่องละ ๑ รูป ซึ่งถือเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ถือกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในเมืองต่างๆ รวม ๑๖ ช่อง ๑๖ ชนิดสัตว์กำเนิด โดยเรียงลำดับจากสัตว์ ที่ถือกำเนิดจำนวนน้อยชาติ ลงมาถึงสัตว์กำเนิดจำนวนหลายชาติ เมื่อรวมจำนวนพระชาติทั้งหมด ๑๓๖ ชาติ ๑๔ เมือง

ช่องที่ ๑๘ ช่องสุดท้าย ประกอบด้วยรูปแม่นางธรณี ในท่าบิบบมวยผม อันเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง สักขีพยานแห่งการสังสมบุญบารมีในแต่ละชาติของพระโพธิสัตว์ จนได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ส่วนด้านข้าง และด้านล่างสุด ของทุงผ้าทอแต่ละฝืน จะประดับด้วยพุทระดาษ และลูกปัดหลากสีอย่างสวยงาม แต่เดิมทุงชาติลวดลักษณะนี้ เป็นฝืนผ้าทอมือ ที่จัดทำเป็นหัตถศิลป์ ภายในกลุ่มชาวไทเขิน แต่ปัจจุบันนิยมใช้ฝืนผ้าทอ และลูกปัดหลากสี จากโรงงานมาจัดทำแทน เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วในการทำ และสวยงามกว่า

ตุ้งชาติลวด ที่ทำด้วยฝืนผ้าทอสำเร็จจากโรงงาน แล้วขีด (ปัก) ด้วยรูปสัญลักษณ์
แขวนอยู่บนแพดาน ด้านหน้าของพระประธาน
ภายในวิหารวัดราชฐานหลวงป่าแดง เมืองเชียงใหม่ สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา

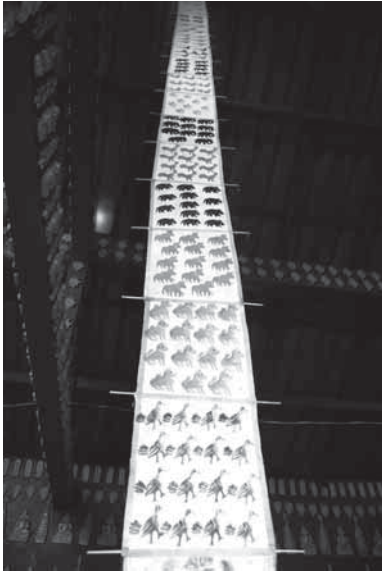
๒. ตุ้งชาติลวด ที่ทำด้วยแผ่นกระดาษสา มีขนาดความยาวประมาณ ๔ เมตร ๒๐ เซนติเมตร แบ่งออกเป็น ๑๖ ช่อง โดยแต่ละช่องประทับรูปสัตว์ ที่ถือเป็นพระโพธิสัตว์ ตามจำนวนที่กำหนดในแต่ละชาติ โดยเรียงตามลำดับช่อง จากสัตว์ที่ถือกำเนิด จำนวนน้อยชาติลงมา จนถึงจำนวนหลายชาติ เหมือนตุ้งชาติลวด ที่ทำด้วยฝืนผ้าทอเช่นกัน แต่ตุ้งชาติลวด ที่ทำด้วยแผ่นกระดาษสาที่พบในปัจจุบัน เป็นตุ้งที่มีจำหน่ายตามร้านค้าทั่วไป ซึ่งไม่มีรูปพระเจดีย์ และรูปแม่นางธรณีประกอบ เหมือนตุ้งที่ทำด้วยฝืนผ้าทอ อีกทั้งยังขาดการประดับตกแต่งอีกด้วย

การประทับรูปสัตว์กำเนิด ลงบนแผ่นกระดาษสาเช่นนี้ เป็นวิธีการผลิตตุ้งแบบใหม่ เพื่อให้สะดวก รวดเร็ว และประหยัด ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่เข้าแทน การทำตุ้งกระดาษแบบเดิม ที่เคยนิยมการวาดภาพลายเส้น หรือวาดภาพระบายสีตามจินตนาการของจิตรกรท้องถิ่น

แม้ว่าการผลิตตุ้งชาติลวด ด้วยวิธีการที่ทันสมัยเช่นนี้ จะสะดวก รวดเร็ว และประหยัด แต่ก็ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้ตุ้งชาติลวด

ขาดความประณีต และขาดความสมบูรณ์ ดังเช่น รูปสัญลักษณ์ขององค์พระธาตุ และแมนางธรณี ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญได้สูญไป เป็นต้น

หุงชาติลอด ที่ทำด้วยกระดาษสา และประทับรูปสัตว์ ตามจำนวนที่กำหนดในแต่ละชาติ แขนงอยู่บนแพดาน ด้านหน้าของพระประธาน ในวิหารวัดนางวิสุวรรณะ เมืองล้ง

การจัดทำหุงชาติลอด ด้วยวัสดุที่เป็นผืนผ้าทอ และแผ่นกระดาษสา นั้น นอกจากจะบ่งบอกถึงความศรัทธาของชาวไทเขิน ที่มีต่อการถวายหุงชาติลอดแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง ด้านสถานภาพทางสังคมของผู้ถวายอีกด้วย เนื่องจากการจัดทำหุงชาติลอด ที่เป็นผืนผ้าทอนี้ หากจัดทำเอง ผู้จัดทำต้องมีความพร้อมในหลายๆ ด้าน เช่น มีความรู้เกี่ยวกับคติชาติลอด และทักษะการทอผ้า ตลอดถึงการขิดลวดลายต่างๆ เป็นอย่างดี แต่ถ้าหากจ้างวานช่างทำให้ ย่อมมีค่าใช้จ่ายสูงกว่า หุงที่ทำจากแผ่นกระดาษสา ประมาณ ๖๐,๐๐๐ จี๊ด (อัตราเงินพม่า) เทียบกับอัตราเงินไทย ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท ซึ่งผู้ที่นิยมจ้างวานช่างทำให้ มักจะเป็นผู้ที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งนี้ต้องสั่งจองไว้ล่วงหน้าหลายวัน เพราะช่างจะใช้เวลาในการจัดทำนาน และจัดทำตามที่สั่งจองไว้เท่านั้น ต่างกับหุงที่ทำ

ด้วยแผ่นกระดาษสา ซึ่งผู้มีฐานะยากจน สามารถจัดทำเองได้ จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือหาซื้อได้ตามร้านค้าภายในชุมชน ซึ่งมีราคาถูกกว่าด้วย

ที่มาและความหมายของคติเกี่ยวกับทุงชาติลอด

ทุงชาติลอด^{๑๓} มีที่มาจากคติเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด เป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ ในสังสารวัฏของพระโพธิสัตว์^{๑๔} ที่รอดพ้นจากพระชาติหนึ่ง แล้วไปเกิดอีกพระชาติหนึ่ง ซึ่งแต่ละพระชาติที่ถือกำเนิดนั้น ทรงบำเพ็ญและสั่งสมบุญบารมีแตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือตั้งใจปรารถนาพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยมีแม่นางธรณีเป็นสักขีพยาน ในการสั่งสมบุญบารมีแต่ละครั้ง นอกจากนั้นยังถือว่า การสิ้นชีวิตในแต่ละพระชาติ ที่กำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ นั้น ไม่เคยสิ้นชีวิต ด้วยกิริยาที่ทุกข์ทรมาน มีการถูกเข่นฆ่า หรือถูกเบียดเบียนด้วยโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น หากแต่สิ้นชีวิตโดยธรรมชาติ หรือสิ้นอายุขัยเป็นสำคัญ จนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระชาติปัจจุบัน คติเช่นนี้ ชาวไทเขินเรียกว่า **“ชาติลอด”** หรือ **“จาดลอด”** (จฺวุจฺจ)

พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (๒๕๔๗ : ๒๑๖) ให้ความหมายของคำว่า **“ชาติ”** (จฺวอ) ว่า **“น. ชนิด, ประเภท, การเกิด, เผ่าพันธุ์”** ส่วนคำว่า **“ลอด”** (จฺวุจ) (๒๕๔๗ : ๖๔๑) หมายถึง **“ผ่านเข้าไปในช่อง หรือได้สิ่งที่มีพื้น หรือขวางอยู่เบื้องบน มอด ก็ว่า น. เรียกชื่อพระเครื่องชนิดหนึ่งของลำพูน ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าพระเครื่องทั่วไป ซึ่งนิยมเขียนพระรอด ๖. ขนาดย่อมกว่าปกติ”**

เมื่อศึกษาความหมายของคำว่า **“ชาติ”** และ **“ลอด”** ในพจนานุกรมดังกล่าว ประกอบการอธิบายความหมาย **“ชาติลอด”** ในคติของชาวเชียงใหม่ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า **“ชาติลอด”** นั้น ไม่ได้มีความหมาย

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระสวาทิยีนวล วัดพระธาตุดอยมคำ เมืองเชียงใหม่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

สัมภาษณ์ พระสวาทิพนุ่ม วัดเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๒.

สัมภาษณ์ นางเกียงคำ ช่างทำทุ้งบ้านป่าแดง เมืองเชียงใหม่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๒

^{๑๔} ผู้ที่จะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

แต่เพียงการรอดพ้นจากพระชาติหนึ่ง แล้วไปเกิดอีกพระชาติหนึ่ง โดยมีลักษณะการสิ้นชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติเท่านั้น เพราะคติเช่นนี้ ถือเป็นคติพื้นฐานเกี่ยวกับการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์อยู่แล้ว หากแต่ยังมีความหมายที่ครอบคลุมถึง ลักษณะการเสวยพระชาติเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์นั้น ถือเป็นพระชาติเล็กๆ น้อยๆ ในสังสารวัฏ โดยไม่ถือเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ หรือเป็นพระชาติที่มีความประเสริฐ เพราะเมื่อศึกษาเปรียบเทียบ ถึงความสำคัญของการกำเนิดเป็นสัตว์และมนุษย์แล้ว จะเห็นได้ว่า มีความสำคัญแตกต่างกัน กล่าวคือ

การถือกำเนิดเป็นมนุษย์ ในทางพุทธศาสนา ถือว่า เป็นชาติที่สำคัญ เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ และประเสริฐกว่า การถือกำเนิดเป็นสัตว์ เพราะมนุษย์ ถือเป็นสัตว์โลกที่มีศักยภาพสูง ทั้งด้านสติปัญญา และพลังกำลังที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเอง ให้บรรลุสุภาวธรรมในระดับต่าง ๆ จนถึงที่สุด คือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ซึ่งพระโพธิสัตว์ ผู้ตั้งจิตปรารถนาพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น^{๑๕} ย่อมต้องถือกำเนิดเป็นมนุษย์เท่านั้น จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการนี้ ให้เต็มเปี่ยมได้ ประกอบด้วย

๑. ทาน	การให้ การเสียสละ
๒. ศีล	การรักษากาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อยดีงาม
๓. เนกขัมมะ	การออกบวช หรือการปลีกออกจากกาม
๔. ปัญญา	ความรอบรู้อย่างมีเหตุผล และเข้าใจสภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง
๕. วิริยะ	ความเพียร ความแก่งัดกล้า
๖. ขันติ	ความอดทน
๗. สัจจะ	ความจริง (พูดจริง ทำจริง และจริงใจ)
๘. อธิษฐาน	ความตั้งใจมั่น และแน่วแน่ในสิ่งที่ปรารถนา
๙. เมตตา	ความปรารถนาดีและมีไมตรีจิต
๑๐. อุเบกขา	ความวางใจเป็นกลาง และสงบ

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐) หน้า ๒๘๔.

การที่พระโพธิสัตว์ จะสำเร็จเป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณได้นั้น จะต้องผ่านการบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ ให้ครบบริบูรณ์ทั้ง ๓ ระดับ ประกอบด้วย ระดับพื้นฐาน (บารมี ๑๐) ระดับกลาง (อุปบารมี ๑๐) และระดับสูงสุด (ปรมาตบารมี ๑๐) โดยเรียกบารมีธรรมทั้งหมดนี้ว่า **“สมตีสบารมี”** แปลว่า **บารมี ๓๐ ประการ** บางทีก็เรียกอีกอย่างว่า **บารมี ๓๐ ทศ**^{๑๖}

ส่วนการกำเนิดเป็นสัตว์ ถือเป็นชาติกำเนิดหนึ่งในทุกชาติ^{๑๗} อันเป็นสังสารวัฏของสรรพสัตว์ ที่มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่จบสิ้น ตามอำนาจแห่งกิเลส กรรม และวิบาก ที่แต่ละชีวิตได้สร้าง และสั่งสมเอาไว้ แต่การเกิดเป็นสัตว์นี้ ถือเป็นกำเนิดที่ไม่ประเสริฐ และไม่ยิ่งใหญ่ เพราะสัตว์ไม่มีศักยภาพ ไม่มีสติปัญญา และพลังกำลัง ที่จะสามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเอง ให้บรรลุสภาวะธรรมในระดับต่างๆ ได้ แม้บางพระชาติพระโพธิสัตว์ จะถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่างๆ ก็ตาม แต่ก็ถือเป็นพระชาติสำคัญที่สามารถบำเพ็ญบารมีธรรมในระดับพื้นฐานเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้เอง การเกิดเป็นมนุษย์ จึงถือเป็นชาติกำเนิดที่ยิ่งใหญ่ และประเสริฐกว่าการเกิดเป็นสัตว์ ดังนั้น คำว่า **“ชาติตลอด”** จึงควรมีความหมายที่ครอบคลุมถึง ลักษณะการเสวยพระชาติที่ถือเป็นชาติเล็กๆ ไม่ใช่พระชาติที่ยิ่งใหญ่ หรือพระชาติที่ประเสริฐ เมื่อเทียบกับการเสวยพระชาติเป็นมนุษย์

เรื่องราวที่เป็นอดีตชาติ ที่ทรงกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ในภพต่างๆ แล้วบำเพ็ญพระบารมีเช่นนี้ ปรากฏในพุทธประวัติ โดยเรียกว่า **“ชาติกะ”** หรือ **“ชาติก”** ซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่ทรงนำมาเล่าให้พระสาวกสดับฟัง ด้วยพระองค์เอง มีจำนวนมากกว่า ๕๐๐ พระชาติ (๕๔๗ พระชาติ) ชาวพุทธนิยมเรียกว่า **“พระเจ้าห้าร้อยชาติ”**

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (๒๕๕๑ : ๑๒๗) อธิบายคำว่า ทศ หมายถึง สิบ หรือ จำนวนสิบ (สันสกฤต : ทศ ; บาลี : ทส) ในข้อความว่า บารมี ๓๐ ทศ มักให้ถือว่า “ทศ” แปลว่า ครบ หรือ ถ้วน แต่อาจเป็นไปได้ว่า ทศ ก็คือ สิบ ทั้งนี้สันนิษฐานว่า บารมี ๓๐ ทศ นั้น เป็นคำพูดซ้อน โดยข้อความหมายความว่า การนับจำนวนสิบ เป็น ๓ ชุด หรือ ๓ “สิบ” นั่นเอง

^{๑๗} สถานที่ที่สัตว์โลกไปเกิด อันมีวิถีที่ชั่ว เลว หรือมีแบบดำเนินชีวิตที่ไม่ดี ประกอบด้วย นรก เดรัจฉาน เปรต และอสุรกาย

อดีตชาติเหล่านี้ บางพระชาติ ทรงถือกำเนิดเป็นเทพบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์บ้าง แต่พระชาติที่ทรงกำเนิดเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นพระชาติ ที่ทรงบำเพ็ญ บารมีธรรมอย่างยิ่งยวด จนเป็นที่รู้จักและบูชากันโดยทั่วไป ได้แก่ **“ทศชาติ ชาดก”** หรือเรียกอีกอย่างว่า **“พระเจ้า ๑๐ ชาติ”**^{๑๘} ประกอบด้วย

๑. เตมีย์ชาดก	ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี
๒. มหาชนกชาดก	ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี
๓. สุวรรณสามชาดก	ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี
๔. เนมิราชชาดก	ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี
๕. มโหสถชาดก	ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี
๖. ภูริทัตต์ชาดก	ทรงบำเพ็ญศีลบารมี
๗. จันทกุมารชาดก	ทรงบำเพ็ญขันติบารมี
๘. นารทชาดก	ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี
๙. วิรุทธชาดก	ทรงบำเพ็ญสัจบารมี
๑๐. เวสสันดรชาดก	ทรงบำเพ็ญทานบารมี

ในทศชาติเหล่านี้ เวสสันดรชาดก ถือเป็นพระชาติสุดท้าย และเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ ที่ทรงบำเพ็ญบุญบารมีอย่างเต็มเปี่ยมแล้ว จึงได้ ตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระชาติปัจจุบัน โดยเรียก พระชาติสุดท้ายนี้ว่า **“มหาชาติเวสสันดรชาดก”** ซึ่งคติเกี่ยวกับพระเจ้า ลิบชาตินี้ ก็ถ่ายทอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ ในรูปแบบของ **“ทูลพระเจ้า ลิบชาติ”** ด้วยเช่นกัน

ลักษณะทูลชาติตลอด

ส่วนพระชาติ ที่ทรงถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้รับการบูชา และ ถ่ายทอดออกมาเป็น **ทูลชาติตลอด** ในวัฒนธรรมไทเขินนี้ มีลักษณะกำหนด เป็นรูปสัญลักษณ์ สัตว์กำเนิด ๑๖ ชนิด จำนวน ๑๓๖ พระชาติ และสถานที่

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐) หน้า ๒๕๔.

กำเนิด ๑๔ เมือง อย่างเป็นทางการระบบ หากจำแนกสัตว์กำเนิด ทั้ง ๑๖ ชนิด ออกตามถิ่นที่อาศัยแล้ว จะประกอบด้วยสัตว์กำเนิด ๓ ประเภท ได้แก่

๑. *ประเภทสัตว์บ้าน* ประกอบด้วย ม้า ควาย ไก่ หมู วัว และจามรี

๒. *ประเภทสัตว์ป่า* ประกอบด้วย ช้าง นกยูง นกแขกเต้า นกการะพิด (การเวก) นกกาลาบ (นกพิราบ) นกเอี้ยงไพร (นกสาลิกา) นกเขียน (นกกระเรียน) และวอก (ลิง)

๓. *ประเภทสัตว์ป่าหิมพานต์* ประกอบด้วย นกกินนารี และราชหงส์

เมื่อชาวไทเขิน มีศรัทธาต่อคติดังกล่าว จึงถ่ายทอดคติออกมา อย่างเป็นทางการ โดยนำภาพสัตว์กำเนิดเหล่านั้น มาประกอบเป็น **“ทุงชาติลวด”** โดยเรียงลำดับ จากสัตว์ที่มีกำเนิดจํานวนน้อยชาติ ลงมาถึงสัตว์กำเนิดที่มีจํานวนหลายชาติ ส่วนด้านบนสุดของทุงนั้น ปักด้วยรูปพระเจดีย์ (พระธาตุ) อันเป็นสัญลักษณ์ แห่งการบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งเป็นความปรารถนาอันสูงสุด ของพระโพธิสัตว์ ส่วนด้านล่างสุดของทุงนั้น ปักด้วยรูปแม่นางธรรณี ผู้เป็นสักขีพยานแห่งการสั่งสมบุญบารมีของพระพุทธเจ้า ในแต่ละพระชาติ จนได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดังตารางแสดงลักษณะทุงชาติลวด ในวัฒนธรรมชาวไทเขิน ซึ่งผู้เขียนใช้รูปสัญลักษณ์ทุงชาติลวด ของนางเกียงคำ อายุ ๕๓ ปี ช่างทำทุง บ้านป่าแดง เมืองเชียงใหม่^{๑๙} มาประกอบดังนี้

ช่องที่	คติในชาติรอด	เมืองที่ถือกำเนิด	จํานวนชาติ	รูปสัญลักษณ์
๑	พระเจดีย์หรือพระธาตุ	สัญลักษณ์แห่งการบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อันเป็นความปรารถนา หรือเป้าหมายสูงสุดของพระโพธิสัตว์		

^{๑๙} เก็บข้อมูลเมื่อ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๒.

๒	ม้าสินธุ	เมืองดักกลิลลา	๑ ชาติ	
๓	นกยูง (บางสำนวนเป็น ราชสีห์)	เมืองกสิงคราชฏูร์	๒ ชาติ	
๔	นกแขกเต้า (นกแผล นกเขี้ยว หรือนกแก้ว)	เมืองราชคฤห์	๓ ชาติ	
๕	นกกีนนารี (กีนนร)	เมืองพาราณสี	๔ ชาติ	
๖	นกกระพิต (นกการวิก)	เมืองเวสาลี	๕ ชาติ	
๗	นกกาละป (นกไข่ นกกาแหหรือ นกพิราบ)	เมืองพาราณสี	๖ ชาติ	
๘	นกเอี้ยงไพร (นกเอี้ยงคำ หรือนก สาธิกา บางสำนวน เป็นเสื่อหลวงลาย)	เมืองมรุราช	๗ ชาติ	

๙	ควาย (กระบือ)	เมืองสาคระ (บางสำนวนเป็น เมือง เวสาลี)	๘ ชาติ	
๑๐	ราชหงส์	เมืองจามปา	๙ ชาติ	
๑๑	วอก (ลิง)	เมืองมิติลา	๑๐ ชาติ	
๑๒	ช้าง	เมืองสังกัสสะ	๑๑ ชาติ	
๑๓	ไก่	เมืองโกณฑัญญะ (บางสำนวนเป็น เมือง โกสัมพี)	๑๒ ชาติ	
๑๔	หมู	เมืองโกถิยา (บางสำนวนเป็น เมืองโกถันยะ)	๑๓ ชาติ	
๑๕	วัวอุสุภราช	เมืองเซตวร	๑๔ ชาติ	

๑๖	จามรี	เมืองปาฏลีบุตร	๑๕ ชาติ	
๑๗	นกเขียน (นกกระเรียน)	เมืองกบิลวัตถุ	๑๖ ชาติ	
๑๘	แม่นางธรรณี	ผู้เป็นสักขีพยานแห่งการสังสมบุญบารมี ของพระโพธิสัตว์ ในแต่ละชาติ จนได้บรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ		
		รวม ๑๔ เมือง	รวม ๑๓๖ ชาติ	รวม ๑๘ ภาพ

คำกล่าวบูชาชาติตลอด

นอกจากชาวเชียงตุง จะประดิษฐ์ท่วงชาติตลอด เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ตามคติดังกล่าวแล้ว ยังมีกรวดภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหาร และประดิษฐ์ถ้อยคำหรือโวหาร ทั้งภาษาบาลีและภาษาถิ่นไทเขิน สำหรับกล่าวบูชาประกอบอีกด้วย โดยเรียกโวหารนั้นว่า **“คำไหว้ชาติตลอด”** หรือ **“ไหว้ธัมม์ชาติตลอด”** ภาษาพม่าเรียกว่า **“ไหว้ชาติขามซ่า”** แปลว่า **“การบูชาพระชาติหรือกำเนิดที่สุขสบาย”** ซึ่งก็คือ คำกล่าวบูชาพระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็นสัตว์ต่างๆ นั่นเอง

คำกล่าวบูชาชาติตลอดนี้ หากผู้ใดมีความศรัทธา ได้สวดสาธิตทุกวัน เชื่อว่า จะทำให้อยู่เย็นเป็นสุข อายุยืนยาว ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย มีโชค มีลาภ และมีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นยิ่งนัก

คำกล่าวบูชาชาติลวดภาษาบาลี

สำนวนคำกล่าวบูชาชาติลวดภาษาบาลี ที่นำมาประกอบใน ครั้งนี้ ปรากฏในหนังสือ (พัชรินทร์) ระนีกคุณ ของคณะแปลธรรม์พุทธปิฎกาวัดเขมินทร์ เมืองเชียงตุง จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ มีเนื้อหาสำคัญ กล่าวถึง การเสวยพระชาติ ของพระโพธิสัตว์ ที่ถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ โดยระบุ จำนวนพระชาติที่กำเนิดประกอบ แต่ไม่ปรากฏชื่อเมืองที่กำเนิดแต่อย่างใด ดังสำนวนคำกล่าวบูชาชาติลวดภาษาบาลี ดังนี้

โสฬส ปฐมัม โภณจา	นว หังสา ตเถว จ
ปาเวรตา ฉกณเจว	สุวกา ตินณเมว จ
ปณจ การวิกณเจว	จตุกิดนณรเมว จ
ปณจทส จ จามรี	ทสณจ มกุกฏั ตถา
เอกาทส ทตถิเจว	จตุททสณจ อสุโก
เอกลินธุ วโรเจว	มหีสสา อฏฐเมว จ
มิตราชา ทวยณเจว	สาธิกา สตตชชาติกา
กุกุกฎา ทวาทส อาสิ	ตโย ทส สุกรเมว จ
อิมานิ ตานิ สุานานิ	ทุกขโต ปริมุณจนติ
ฉตีสามิสตเตสุ	ชาตเกสุ มหามุณี
สมภาเรตวาน สมภาเร	สังสารณจ ภวา ภเว
สพพวินิมุตโต โสโก	ปาปุนี โฟธิมุตตม
เอเตน สจจวเซน	อนตฺราโย วินาสฺสนตุ ฯ

นกเอี้ยง เจ็ดชาติ เมืองปทุมมา
ภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบลายคำ วัดจอมคำ เมืองเชียงตุง

คำกล่าวบูชาชาติลวดภาษาถิ่นไทเขิน

ส่วนคำกล่าวบูชาชาติลวด ที่เป็นภาษาถิ่นไทเขินนั้น มีหลายสำนวน แต่สำนวนที่นำมา ประกอบในครั้ง นี้ เป็นสำนวนที่ปรากฏในหนังสือ (พัชร์ธัมม์) ระนีกคุณ ของคณะแปลธัมม์พุทธปิฎกະ วัดเขมินทร์ เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นสำนวนที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ และแพร่หลาย พร้อมกันนี้ ก็ได้ทำการตรวจทานเนื้อหาสำคัญบางส่วน กับสำนวนที่ปรากฏในพัชร์ธัมม์คำไหว้พระเจ้าทุกคำเช้า^{๒๐} สำนวนของวัดเชียงขุ่ม^{๒๑} สำนวนของวัดจอมคำ^{๒๒} และจิตรกรรมฝาผนังแบบลายคำ ของวัดจอมคำ เมืองเชียงตุง อีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เนื้อหามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เนื้อหาของสำนวนคำกล่าวบูชาชาติลวด ตอนต้นจะกล่าวแสดงความนอบน้อม แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้น ก็จะกล่าวพรรณนา ถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่เสวยพระชาติเป็นสัตว์ต่าง ๆ โดยระบุจำนวนของพระชาติ และเมืองที่กำเนิด ส่วนตอนท้าย ของคำกล่าวบูชา จะกล่าวถึง การตั้งจิตปรารถนาและขอพรให้ตนเอง ได้พ้นจากความทุกข์ ขอให้มียายุยืนยาว และมีโชคลาภตลอดไป จนกว่าจะเข้าสู่นิพพาน ข้อสังเกตประการหนึ่ง จะเห็นว่า ชื่อเมืองที่กำเนิดมีปรากฏเฉพาะในสำนวนคำกล่าวบูชาภาษาถิ่นไทเขินเท่านั้น แต่ไม่ปรากฏในสำนวนคำกล่าวบูชาภาษาบาลี อีกทั้งเนื้อหาที่กล่าวแสดงถึงการสิ้นชีวิตโดยธรรมชาติ นั้น ก็ไม่ปรากฏทั้งสำนวนภาษาถิ่นและภาษาบาลีเช่นกัน ดังสำนวนคำกล่าวบูชาชาติลวด ที่ปริวรรตจากภาษาถิ่นไทเขิน ดังนี้

^{๒๐} อุหนานสาม, พัทธัมม์คำไหว้พระเจ้าทุกคำเช้า, (เชียงตุง : คณะวัฒนธรรมพื้นเมือง เชียงตุง, พ.ศ. ๒๕๔๔)

^{๒๑} ได้รับความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล จากพระสวาทิยีนวล เจ้าอาวาสวัดจอมคำ เมืองเชียงตุง ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

^{๒๒} ได้รับความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล จากพระสวาทินุ้ม เจ้าอาวาสวัดเชียงขุ่ม เมืองเชียงตุง ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๒.

สาธุ สาธุ ผู้ข้าน้อยน้อยมนเิน
ตั้งหว่างคิ้วแทบตีนผม
แทบบาทไร้สัพพัญญุตัญญาณ
ถ้วนขนาดหลายที
กบิลวัตถุใช้สามาน
ศีลห้าแต่งกระทำเพียร
ได้สิบหกชาติแท้ดีหลี
กันคลาดหันเมินนาน
เป็น**ราชหงส์**ไฟ้สวัสติ
ได้เก้าชาติเทียมมา
อยู่เสียบสร้างกะทำธัมม์
เกิดเป็น**นกกาลาบ**ตัวดี
ในเมืองแก้ว**ราชคหะ**
เกิดเป็น**นกแขกเต้า**ขนเขียว
สังขยาอาจตามมี
ได้เกิดเป็น**นกการะพิต**
ใน**เมืองพารณสี**^{๒๔} วิเศษ
เอาปฏิสนถ้วนถึ
ในรัฐฐาเมืองมิ่ง
เกิดเป็น**จามรีสิบห้าชาติ**
มีอาณาไกลสุดซอก
สิบชาติเวียนวัง
ได้เกิดเป็น**ช้าง**
ใน**เมืองเชตุตรนคร**
ได้เกิดเป็น**วัวอุสุภราช**
ได้เกิด**เมืองตักกสิลาตี**เลิศล้ำ

เลิกวรอัญชูลีสรีสิบนิ้ว
ยอประนมมือขาบไหว้
ปางเมื่อเทียวสงสารหลายชาติ
เกิดใน**ราชธานีใหญ่**
สร้างสมพานเรียวเร่ง
เกิดเป็น**นกเขียนตัวสะอาด**
พ้าเพ็งปารมีธัมม์สักสวาด
ได้เกิดใน**เมืองจามปา**คานนครใหญ่
มีใโสภาวราช
จึงข้า้เกิดใน**เมืองพารา**ใหญ่กว้าง
กำศีลเรื่องสุภาพ
ได้**หกชาติ**ปลคลาด
ตามลักษณะเทียมแทก
เทียวไปมา**สามชาติ**
เกิดใน**เมืองเวสาลี**^{๒๓} สักสवाद
ห้าชาติดีหลี
เกิดเป็น**กิลณรี**เพศเหมือนคน
ได้**สี่ชาติ**มีมา
ปาตลิมุตต์ ยิงบุรี
เมืองมิถิลาอาจลือชา
ได้เกิดเป็น**วอก**
ใน**เมืองสังกัสสนคร**^{๒๕} ใหญ่กว้าง
สิบเอ็ดชาติตัวขาว
พรราวสะอาด
ถ้วนสิบสี่ชาติดีหลี
จึงข้า้ได้เกิดเป็น**ม้าสินธู**ราช

^{๒๓} ส่วนวนที่ปรากฏ ในพับธัมม์คำไหว้พระเจ้าทุกคำเข้า เป็น “เมืองสาวดี”

^{๒๔} จิตรกรรมฝาผนังแบบลายคำ ของวัดจอมคำ เป็น “เมืองปวาร”

^{๒๕} ส่วนวนที่ปรากฏ ในพับธัมม์คำไหว้พระเจ้าทุกคำเข้า เป็น “เมืองสังคหะ”

ได้หนึ่งชาติเทียบผาย

เป็นควายแปดชาติ

จึงซ้ำได้เกิดมา

ในเมืองมธราช^{๒๘} นครไชย

ในเมืองโกสัมพี^{๓๐}

เจ้าซ้ำได้เกิดเป็นสัตว์

เป็นไก่อาจเสียดิ

สิบสองชาติแท้ดีหลี

เตชะผาบแพ้วสัตว์

ในเมืองโกเลีย^{๓๒} สิบสามชาติ

เจ้าก็ไ้เกิดเป็นสัตว์

๑๓๖ ชาติพรวดเต็มทัน

ในวิภูฏสงสารล้ำเลิศ

ในอาณาที่เกิดสร้าง

อันประเสริฐสุดม

มีหันบ่ซ้ำยเปียงโคลคลา

เจ้ามีถ้อยคำอันเปล่า

ยังคุณพระสัตถา

ตนแก้วแก่นไ้

ขอหื้อซ้ำ

เกิดในเมืองสาคระ^{๒๖}

ในเมืองกลิงคราษฎร์ราชา

เป็นนกยูงคำ^{๒๗} สองชาติ

ไ้เกิดเป็นนกเอี้ยงไพร^{๒๙} เจ็ดชาติ

นคราชนแดนไกล

เที่ยวไปมาหลายชาติ

เกิดในเมืองโกณฑัญญะ^{๓๑}

มีสิริเรื่องยศผาบ

เจ้าไ้เกิดเป็นหมู

อันพระมุนีหากแควดคดหมาย

นา ๆ หลายลำ

ยังอันทอรวเที่ยวไปมา

เจ้าไ้เกิดพ้นจากทุกข์โศกเศร้าโศกา

โพรธสมพาน

สมตั้งคำปรารธนาเจ้า

อโมชาวจนา

ผู้ซ้ำบ่อาจจักเล่ากิตตนา

บ่สุดบ่เสียดิ

ไตรโลกโลกา

ไ้พ้นจากทุกข์

^{๒๖} ฉบับของวัดเชียงชุมและวัดจอมคำ เป็น “เมืองเวสาลี” แต่จิตรกรรมฝาผนังลายคำวัดจอมคำ เป็น “เมืองสวตฺตี”

^{๒๗} ฉบับของวัดเชียงชุม เป็น “ราชสีห์” แต่สำนวนภาษาบาลีของคณะแปลธัมมพุทธปิฎก ใช้คำว่า “มิกราชา ทูยญฺเจว”

^{๒๘} ฉบับของวัดเชียงชุมและวัดจอมคำ เป็น “เมืองวิปฺราฐ”

^{๒๙} ฉบับของวัดเชียงชุม เป็น “เสื่อหลวงลาย” แต่สำนวนภาษาบาลีของคณะแปลธัมมพุทธปิฎก ใช้คำว่า “สาธิกา สุตตชาติกา”

^{๓๐} จิตรกรรมฝาผนังแบบลายคำ ของวัดจอมคำ เป็น “เมืองปทุมมา”

^{๓๑} ฉบับของวัดเชียงชุม เป็น “เมืองโกธัมพี” สำนวนที่ปรากฏในพิภธัมมคำให้พระเจ้าทุกคำเข้า เป็น “เมืองโกธัญญะ”

^{๓๒} ฉบับของวัดเชียงชุม เป็น “เมืองโกถันยะ”.

ทนต์ทาลิปลิ่ง	ดิงสะอุปปารมียั้ง
สามลิปทัส	บัญญัติสติ
ไภยยะ ๒๕	สันนวุตติโรคา
พยาธีร่ายกล้า ๙๖	ขอหื้อตักไป
ไกลคลาคลาด	ปราศจากกายา
คูรัตดินทิวา	วันคืนเที่ยงแท้
อย่าได้แร้ถ้าดาตาม	ขอหื้อได้ถึง
วุตติงาม ๒๔	จุงหื้อมีอายุควี่ยืนยาว
สุขพรารวเรื่องรุ่ง	วิณะะฟุง หลวงหลาย
พละกายเรียวเร่ง	เดชะเป่งทิสสา
ขอหื้อมีธรรณัญญา	ไหลมาอย่าคลาด
ลาภะอาจมุนมา	ยศลือชาทั่วเต้า
ตราบอันได้เข้าสู่นิพพาน	ตามดั่งคำปฏิญาณโอกาส
ขอสมดั่งคำมกคำปรารถนา	มีเที่ยงแท้ดีหลี

จากเนื้อหาของคำกล่าวบูชาชาติตลอด ทั้งภาษาบาลี และภาษาถิ่นไทเขินดังกล่าว หากนำสำนวนคำกล่าวบูชา ทั้ง ๒ ภาษา และภพवाद จิตรกรรมฝาผนังแบบลายคำ ของวัดจอมคำ มาตรวจสอบเนื้อหาซึ่งกันและกันแล้ว จะพบว่า เนื้อหาที่กล่าวถึงสัตว์กำเนิด และจำนวนชาติที่กำเนิด ส่วนมากจะสอดคล้องกัน แต่ก็มีสัตว์กำเนิดบางชนิดเท่านั้น ที่คลาดเคลื่อน นอกจากนั้นชื่อเมืองที่กำเนิดบางส่วน ซึ่งปรากฏในคำกล่าวบูชาภาษาถิ่นไทเขิน แต่ไม่ปรากฏในคำกล่าวบูชาที่เป็นภาษาบาลี ก็มีความคลาดเคลื่อนเช่นกัน ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบเนื้อหาในส่วนนี้ได้

แต่เดิมนั้น คำกล่าวบูชาชาติตลอด อาจจะถูกแต่งด้วยภาษาบาลีมาก่อน ครั้นต่อมา ก็มีการแต่งเป็นสำนวนภาษาท้องถิ่นไทเขิน โดยนำคำแปลจากภาษาบาลีมาเป็นต้นแบบ ในการแต่งอีกทีหนึ่ง เพื่อให้เป็นที่เข้าใจจดจำเนื้อหา และทำให้ได้ธรรมะมากยิ่งขึ้น แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และยุคสมัยที่แต่ง ทั้งนี้สันนิษฐานว่า ผู้แต่งอาจจะเป็นพระสงฆ์ ที่มีความชำนาญด้านภาษาบาลี

การแพร่กระจายของคติชาติลวดในกลุ่มชาติพันธุ์ไท

คติชาติลวด นอกจากจะปรากฏในวัฒนธรรมของชาวไทยถิ่น เมือง เชียงตุงแล้ว ยังพบว่า มีการแพร่กระจายในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่อยู่ใกล้เคียงกันด้วย ได้แก่ ไทลื้อ ไทใหญ่ พม่า และไทยวน (ล้านนา) โดยแต่ละวัฒนธรรมนั้น ต่างก็มีรูปแบบที่แสดงออกถึงคติชาติลวดแตกต่างกัน

ทุงชาติลวดในวัฒนธรรมไทลื้อ
ณ โบราณสถานวัดพระเจดีย์ขาว หรือ เจดีย์หน่อ เมืองสิบสองพันนา

คติชาติลวดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา

ชาวไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา เป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ที่นิยม ทำทุงชาติลวด สำหรับถวายเป็นพุทธบูชา โดยทุงชาติลวด ที่พบบริเวณ โบราณสถาน พระเจดีย์ขาว หรือ “เจดีย์หน่อ” ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขา ของ หมู่บ้านเพยหลง เมืองลวง มีลักษณะเป็นผืนผ้าทอสีขาว วาดภาพลายเส้น แล้วระบายสีในแต่ละช่องอย่างสวยงาม เรียกอีกอย่างว่า “**ทุงแแต่้ม**” หมายถึง ทุงที่วาดหรือเขียนด้วยมือตนเอง แต่การเรียงลำดับสัตว์กำเนิด ในแต่ละ

ช่อง ได้ยึดหลักการเรียงลำดับสัตว์กำเนิด ตามที่ปรากฏในพระคาถาบาลี และคำไหว้ภาษาถิ่นเป็นหลัก ซึ่งมีความแตกต่าง จากทงชาติลวดของชาวไทเขิน ที่นิยมเรียงลำดับสัตว์กำเนิด จากจำนวนน้อยชาติลงมา ถึงจำนวนหลายชาติ ดังตารางการเปรียบเทียบ การลำดับสัตว์กำเนิดในทงชาติลวดวัฒนธรรมไทเขิน เมืองเชียงตุง และไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา ดังนี้

ลำดับช่อง	ลำดับสัตว์กำเนิดในทงชาติลวดวัฒนธรรมไทเขิน เมืองเชียงตุง โดยลำดับตามจำนวนชาติกำเนิด	ลำดับสัตว์กำเนิดในทงชาติลวดวัฒนธรรมไทลื้อ เมืองสิบสองพันนา โดยลำดับตามที่ปรากฏในบทคาถา
๑	พระเจดีย์หรือพระธาตุ	พระเจดีย์หรือพระธาตุ
๒	ม้าลिनฺธุ	นกเขียน (นกกระเรียน)
๓	นกยูง	ราชหงส์
๔	นกแขกเต้า	นกกาลาบ (นกพิราบ)
๕	นกกินนารี	นกแขกเต้า
๖	นกกระพิต (การเวก)	นกกระพิต (การเวก)
๗	นกกาลาบ (นกพิราบ)	นกกินนารี
๘	นกเอี้ยงไพร (นกสาลิกา)	จามรี
๙	ควาย	วอก (ลิง)
๑๐	ราชหงส์	ช้าง
๑๑	วอก (ลิง)	วัว
๑๒	ช้าง	ม้า
๑๓	ไก่	ควาย
๑๔	หมู	ราชสีห์
๑๕	วัวอุสุภราช	เสือ
๑๖	จามรี	ไก่
๑๗	นกเขียน (นกกระเรียน)	หมู
๑๘	แม่นางธรณี	แม่นางธรณี

คติชาติลวดในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และพม่า

คติชาติลวด ที่ปรากฏในวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ มีทั้งคำกล่าวบูชา ภาพจิตรกรรม และตารางยันต์กลเลข

คำกล่าวบูชาชาติลวด ที่ปรากฏในหนังสือ พับเพทางค์กาลา ได้เขียนนางแม่เกี้ยว^{๓๓} ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมเกี่ยวกับคาถา และยันต์ ในวัฒนธรรมไทใหญ่ มีลักษณะเป็นสำนวนผสมผสานทั้งภาษาไทยใหญ่ และภาษาบาลี (ใช้อักษรพม่าในการบันทึกภาษาบาลี) เรียกคำกล่าวบูชาว่า “ความไหว้ชาติขามซ่า” โดยมีเนื้อหากล่าวถึง สัตว์กำเนิด และจำนวนชาติที่กำเนิด ตรงกับคำกล่าวบูชาชาติลวด ที่คณะแปลธัมมปุทธิปฏิภวะ วัดเขมินทร์ เมืองเชียงตุง จัดพิมพ์เผยแพร่ เพียงแต่ไม่ปรากฏชื่อเมืองที่กำเนิดเหมือนกัน

၇၁၆:ဝံ;၇၁၇:ချၢၼ်းသၢ

ဩကာဝ - အစကြီးကြာ - ၁၆ ခါသည့် ဟင်္သာကိုးပြစ်
၆-ပြစ်ကာခို ကိုးညို ၃ ခါ သန္တာကြီးဟိတ် ကခုဝိတ် ၅
လေးပါးကိန္နရီ ၇မရီ ၁၅၊ မျောက်ကား ၁၀၊ ဆင်ဝယ် ၁၁၊
နွားပြစ် ၁၄၊ ဧကေ သန္တဝ ကျဲအဋ္ဌနုဒ် တာမသာညောင်း
၃ဒေါင်းနှစ်ခါ၊ သာလိကာ သတ္တဒ္ဓါဒသ ကြက် ဝက်ကား ၁၃၊
ပေါင်းစုရုံးကား တစ်ရာသုံးဆယ့် ခြောက်ဝဲသစ် ဘုန်းကြွယ်သီဟ
မြတ်ဇိနအား အဟံဝန္တေဝန္တာမိ ရှိခိုးပါဇာဘုရား။

ความไหว้ชาติขามซ่า ในวัฒนธรรมไทใหญ่

ส่วนภาพจิตรกรรมศิลปะแบบไทใหญ่ ซึ่งศิลปินได้ถ่ายทอดจินตนาการออกมา ด้วยภาพสัตว์กำเนิด พบที่วัดไทใหญ่ ๒ แห่ง ได้แก่ วัดป่าเป่า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และวัดผาแตก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

^{๓๓} จายจาม ยอดเครือ, พับเพทางค์กาลาได้เขียนนางแม่เกี้ยว เล่มที่ ๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑, ตองจี ประเทศพม่า, (๒๐๐๗ : ๑๕๗).

ภาพจิตรกรรมชาติลวด ประดิษฐาน ณ วัดป่าเป้า อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบการบูชาชาติลวดอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทใหญ่และพม่า คือ ตารางยันต์กลเลข เรียกอีกอย่างว่า “อาง” สำหรับเขียนใส่กระดาษสา แล้วนำไปรองด้านล่างของฝ้าย ที่พันให้มีลักษณะคล้ายรอยเท้ากา (ตีนกา) ที่อยู่ในถ้วยประทีป แล้วใส่น้ำมันงา สำหรับจุดถวายเป็นพุทธบูชา เหมือนกับการจุดประทีปตีนกา บูชาพระพุทธเจ้า เชื่อว่า ผู้ที่บูชาชาติลวดเช่นนี้ จะประสบแต่ความสุขความเจริญ มีอายุยืนยาว และมีโชคลาภตลอดไป นอกจากนั้นตารางยันต์กลเลขนี้ ยังสามารถจารลงในแผ่นโลหะ และสักตามร่างกายได้ด้วย เชื่อว่า มีพุทธคุณในทางเมตตามหานิยม และอยู่เย็นเป็นสุข

ตารางยันต์ที่เป็นกลเลขอีกแบบหนึ่ง ที่พบในวัฒนธรรมไทใหญ่และพม่า มีลักษณะเป็นตารางกลเลขจำนวน ๑๖ ช่อง แล้วใส่หมายเลข ๑-๑๖ กำกับ ในแต่ละช่องที่กำหนด แล้วล้อมรอบด้วยรูปสัญลักษณ์ของสัตว์กำเนิด โดยระบุชื่อสัตว์กำเนิด และจำนวนชาติที่กำเนิดกำกับไว้

ตารางยันต์กลเลขในคติชาติลวดของวัฒนธรรมไทใหญ่และพม่า

คติชาติลวดในวัฒนธรรมล้านนา

ในส่วนของวัฒนธรรมล้านนา ก็ปรากฏคติชาติลวดเหมือนกัน แต่ยังไม่พบว่า มีการประดิษฐ์ทูลชาติลวด เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เหมือนชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง และชาวไทลื้อ เมืองสิบสองพันทนา โดยคติชาติลวดที่พบในล้านนานั้น มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. คำกล่าวบูชาชาติลวด

คำกล่าวบูชาชาติลวดที่พบในวัฒนธรรมล้านนา มี ๒ ชนิด^{๓๔} คือ คำไหว้ที่เป็นสำนวนภาษาบาลี และคำไหว้ที่เป็นสำนวนภาษาถิ่นล้านนา

๑.๑ คำกล่าวบูชาภาษาบาลี

คำไหว้ที่เป็นภาษาบาลีนั้น เป็นสำนวนที่พบในคัมภีร์ใบลานของวัดสันป่าเลียง ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่^{๓๕} และสำนวนที่พบ ในหนังสือกัมมัฏฐานของครูบาทูญจนะ มหาเถระ วัดสูงเม่น ตำบลสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ จัดพิมพ์โดย วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

^{๓๔} ได้รับความอนุเคราะห์ ด้านข้อมูลจาก พระศุภชัย ชยสุโก (ศิรีเขตสุวรรณ) วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

^{๓๕} ไม่ปรากฏปีที่จาร.

จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีสำนวนภาษา คล้ายกันกับสำนวนของคณะแปลธัมม
พุทธปฏิภาะ วัดเขมินทร์ เมืองเชียงตุง แต่มีบางส่วน ที่ไวยากรณ์ผิดแผกออก
ไปบ้าง โดยเฉพาะสำนวนที่พบ ในหนังสือก็มีมาตรฐานของครุบาทัญจนะ
มหาเถระนั้น มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ และใกล้เคียงกับสำนวน ของคณะแปล
ธัมมพุทธปฏิภาะ วัดเขมินทร์ ดังนี้

โสฬส ปฐม โภถญา	นพทสา ตเถว จ
ปาเวตตา สกณเจว	สุวโก ติถนณ เมว จ
ปญจ กรวิกณเจว	จตุกัถนณรา เมว จ
ปญจทส จ จามรี	ทสฺสณจ มกุกฺกั ตเถว
เอกาทส หตถิเจว	จตุทสณจ อฺุสฺสโก
เอกสิณฺธุ โคร เจว	มหิงสา อฏฐเมว จ
มิกฺคราช ทวยณเจว	พยคฺช สตฺตา จ ชาติกา
กุกฺกฏ ทฺวาทส อาสิตยา	ทส สฺุกร เมว จ
อิมานิ ตานิฐฺฐานานิ	ทฺกฺชโต ปริมุญจติ
สตีสามิ คสเตสุ	ชาตเกสุ มหามุณี
สมภาริตฺวา สมภारे	สํสารณจ ภวา ภเว
สพฺพวินิมฺุตโต โสโก	ปาปฺถนี โภธิมุตฺตมํ
เอเตน สจฺจวเชน	สพฺพอนฺตรายเ วินาสฺสนฺตุ

ส่วนคำกล่าวบูชาชาติลวด ที่เป็นสำนวนภาษาถิ่นล้านนา พบที่
อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง^{๓๖} โดยมีเนื้อหาสำคัญ กล่าวถึงสัตว์กำเนิด
และจำนวนชาติกำเนิดเท่านั้น แต่ไม่ปรากฏชื่อเมืองที่ถือกำเนิดแต่อย่างใด
ดังสำนวนต่อไปนี้

^{๓๖} เอกสารบันทึกของพระครูนิเวศ ธรรมารักษ์ (อิทธิ อินฺโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านใหม่
ตำบลวังเหนือ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง.

คำไหว้ ๑๓๖ ชาติ

สาธุ สาธุ	หน่อพุกทังกูรลักสवाद
อันได้ ๑๓๖ ชาติ	ปมีพยาธิและภักยา
เป็น พระญาณกหงสา	ก็ได้ ๙ ชาติ
ปมีภักยราชคลาดผวนแพ	เป็น พระญาณกกาแก
ก็ได้ ๖ ชาติ	เป็น พระญาณกแขกเต้า
หาก ๓ ที	กัมมเวรมีเหล็กฟีก
เป็น พระญาณกการวีก	หากได้ ๕ ชาติ
ปานทำร้องเสียงดังมีก้อง	ผับที่ห้องแดนดอน
เป็น กีนนร	ก็ได้สี่ชาติ
ภักยราชคลาดคลา	หนีเป็น จามรี
ได้ ๑๕ ชาติ	เป็น พระญาณวอก
กินหมากไม้เล่า	ได้ ๑๐ ครา
เป็น พระญาหัตถินาคา	ก็ได้ ๑๑
ปมีพยาธิร้ายจับตัว	เป็น พระญาจัว ๑๔ เผ่า
เป็น พระญาม้าเล่าปางเดียว	เป็น มึงสาเขาเรียว ๘ ชาติ
เป็น มยุราชยุงคำ ๒ ปาง	ทำเป็นชาติพยาธิร้าย
ราชแสนคา	เป็น สาริกาพูเอี้ยง
บ่หมั้นเหมียง ๗ ที	เป็น ตัวหางดีพู่ไก่อ
อ่านนับได้ ๑๒	เป็น พระญาสุกร
ตัวประเสริฐ ๑๓ ชาติ	เกิดเป็นมาบ่มีโรคพยาธิ
ปมีภักยราชกัมมเวร	สุขเสถียรเที่ยงแท้
อยู่ทุกคำเช้า	อยู่สุขสบาย
ขอเพ็งบุญสมพารทั้งหลาย	ปกกังหม่ออยู่เย็นใจ
กังวลใดอย่าหื้อข้อง	หื้อได้ลือท่าวทองธรณี
ขอหื้อมีชีฆาอายุ	วิถณะ สุขะ พละ
ปฏิภาณหมั้นเที่ยง	ปราบแพ้เสี้ยง
แห่งภักยา	จิงแก่ข้าแต่เทอะ

ตอนท้ายของคำกล่าวบูชาชาติลลิตยังระบุคำอธิบาย (คำส่อ) ว่า “คำไหว้บทนี้ ชื่อว่า **เขี้ยวสา**^{๓๗} **๑๓๖ ชาติ** ไหว้ทุกคำเข้า พันจากภัยอันตราย บัมีสังจักมาบีบเบียนกะทำร้ายราววิหิงสาได้ มีที่ฆมาอายุหมั้นยืนยาวครราว ไกล สัตว์ คนแลเทวดาทังหลาย ก็มีเมตตากฎณาแก่เรา ทุกเมื่อแลฯ”

๒. คาถาและยันต์ชาติลลิต

คติเกี่ยวกับชาติลลิต ที่ถูกถ่ายทอดออกมา ในรูปแบบของ ศิลปกรรม ที่พบในล้านนา ได้แก่ **ยันต์โสฬสชาติ** จากพับสาของพระไชยวิทย์ ธมฺมรโต วัดท่าพุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และ **ยันต์โขงชาติตา** (ยันต์ผูกดวง) จากผืนผ้ายันต์ ของพระครูสถาพรธรรมประโชติ เจ้าอาวาสวัดดอนชัย (ท่ารั้ว) ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ยันต์ทั้ง ๒ ชนิดนี้^{๓๘} นิยมใช้สำหรับจารึกลงบนแผ่นผ้า หรือแผ่นโลหะ ด้วยภาษาล้านนา เพื่อให้ผู้ที่มิศรัทธา นำไปบูชาตามบ้านเรือน หรือพกติดตัวก็ได้ เชื่อกันว่า เป็นวัตถุมงคล ที่มีพลังานุภาพศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งความสุขความเจริญ แคล้วคลาดปลอดภัย และมีโชคลาภนานัปการ

๒.๑ ยันต์โสฬสชาติ ที่ปรากฏในพับสา ของพระไชยวิทย์ ธมฺมรโต มีลักษณะเป็นตารางกลเลข หรือเรียกอีกอย่างว่า **“จัตุรัสกล ๔ x ๔”** กล่าวคือ ใช้ตัวเลขตั้งแต่ ๑ – ๑๖ เขียนใส่ในตาราง ๔ เหลี่ยมจัตุรัส จำนวน ๑๖ ช่อง แทนตัวอักษร ที่เป็นคาถาชาติลลิต แล้วระบุคำอธิบาย (คำส่อ) สั้น ๆ ได้ตารางยันต์ ว่า

“ยันต์โสฬสชาติดีนัก ไว้กับตัว อายุยืนปมีอนทรายสังแล”

แม้พับสา จะระบุแต่เพียงคำอธิบาย ที่กล่าวถึงชื่อยันต์ และสรรพคุณ โดยไม่ให้รายละเอียด เกี่ยวกับวิธีอ่าน และวิธีลงลำดับคาถา แต่ก็เป็นที่เข้าใจ

^{๓๗} ควรจะเป็น **“ซามสา”** ซึ่งเป็นภาษาพม่า หมายถึง ความสุขสบาย.

^{๓๘} ได้รับความอนุเคราะห์ ด้านข้อมูล จากพระไชยวิทย์ ธมฺมรโต วัดท่าพุ่ม ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ของผู้ประกอบพิธี ซึ่งได้รับการศึกษา และสืบทอดความรู้จากครูบาอาจารย์ มาเป็นอย่างดีแล้ว ทั้งนี้ เข้าใจว่า การบันทึกคาถา และยันต์ลักษณะนี้ น่าจะเป็นการบันทึกช่วยจำ ของผู้ประกอบพิธีเท่านั้น ไม่ได้มีเจตนาที่จะบันทึก เพื่อใช้เป็นแนวทาง ให้บุคคลทั่วไป นำไปปฏิบัติแต่อย่างใด

ยันต์โสฬสชาติที่มีลักษณะเป็นกลเลข
ในพับสาของพระไชยวิทย์ ธรรมโรโต

๑๖	๙	๖	๓
๕	๔	๑๕	๑๐
๑๑	๑๔	๑	๘
๒	๗	๑๒	๑๓

ลักษณะยันต์โสฬสชาติที่ถอดกลเลข
และปริวรรตแล้ว

กลเลขที่ปรากฏ ในตารางยันต์โสฬสชาติดังกล่าวนี้ มีลักษณะ เป็นตารางยันต์กลเลขชนิดเดียวกันกับที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทใหญ่และ พม่า เมื่อถอดรหัสกลเลขออกมาแล้ว สามารถเชื่อมโยง ตัวเลขแต่ละช่อง ไปถึงคาถาที่บ่งบอกสัตว์กำเนิด และจำนวนพระชาติ ในคติชาติลวด ได้ อย่างลงตัว อีกทั้งคำว่า “โสฬสชาติ” ก็หมายถึง “กำเนิดสิบหกชาติ” ซึ่งก็ คือ “คติชาติลวด” ที่กล่าวมานั้นนั่นเอง ดังการถอดรหัสกลเลข โดยเปรียบ เทียบกับคาถาชาติลวด ที่ปรากฏในยันต์รอบโขงชาตา จากพับของพระครู สถาวรธรรมประโชติ ดังนี้

เลข ๑ คือ เอก์ สิขุวารณเจว หมายถึง ชาติที่กำเนิดเป็นม้าสินธุ
๑ ชาติ

เลข ๒ คือ เทวมยุราชมุกมณเจว หมายถึง ชาติที่กำเนิดเป็นนกยูง
๒ ชาติ

เลข ๓ คือ ตรีกาสุเมว ๑ หมายถึง ชาติที่กำเนิดที่เป็นนกเขก
เต้า ๓ ชาติ

- เลข ๔ คือ จตุกีนุรเมว จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นกีนนารี
๔ ชาติ
- เลข ๕ คือ ปญจการวิกญเจว หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นนการวิก
๕ ชาติ
- เลข ๖ คือ ปเรวตา ฉกญเจว หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นนกพิราบ
๖ ชาติ
- เลข ๗ คือ สาลิกา กตมว จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นนกสาลิกา
๗ ชาติ
- เลข ๘ คือ มหีส่า อญฐูเมว จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นควาย
๘ ชาติ
- เลข ๙ คือ นวห้ ตเถวร จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นราชหงส์
๙ ชาติ
- เลข ๑๐ คือ มกุกฎทสเมว จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นลิง
๑๐ ชาติ
- เลข ๑๑ คือ เอกาทส จ หตุถิ จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นช้าง
๑๑ ชาติ
- เลข ๑๒ คือ ทูวาทส กุกุกญญเจว หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นไก่
๑๒ ชาติ
- เลข ๑๓ คือ ตริทสา จ สุกกรา หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นหมู
๑๓ ชาติ
- เลข ๑๔ คือ จตุทส จ อุสุภา หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นวัวอุสุภราช
๑๔ ชาติ
- เลข ๑๕ คือ ปญจทส จามรี จ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นจามรี
๑๕ ชาติ
- เลข ๑๖ คือ โสฬส ปถม้ โถญจ หมายถึง ชาตีกำเนิดเป็นนกกางเขน
๑๖ ชาติ

พระศุภชัย ชยสุโข^{๓๙} กล่าวถึง วิธีการลงคาถายันต์โสฬสชาติ ด้วย
กลเลขอักษรล้านนา ลงบนแผ่นผ้า หรือแผ่นโลหะ ซึ่งได้รับการสืบทอดด้วย

^{๓๙} สัมภาษณ์ ณ วัดสวนดอก เชียงใหม่ วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

มุขปาฐะ จากครูบาอาจารย์ท่านหนึ่งว่า วิธีการลงกลเลข ในตารางยันต์ โสฬสชาตินี้มี ๒ ชุด ซึ่งต้องขีดเส้นตารางให้เท่ากัน ๑๖ ตาราง กลเลขชุดแรก ให้เริ่มลงตั้งแต่เลข ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ และ ๘ ตามกำหนดก่อน จากนั้นจึงลงกลเลข ในชุดที่ ๒ โดยเริ่มจากเลข ๑๖ ๑๕ ๑๔ ๑๓ ๑๒ ๑๑ ๑๐ และ ๙ ตามลำดับ จากนั้น ก็ม้วนแผ่นทองเหลือง หรือพับแผ่นผ้าให้เรียบร้อย แล้วนำเข้าสู่พิธีปลุกเสกเป็นลำดับไป

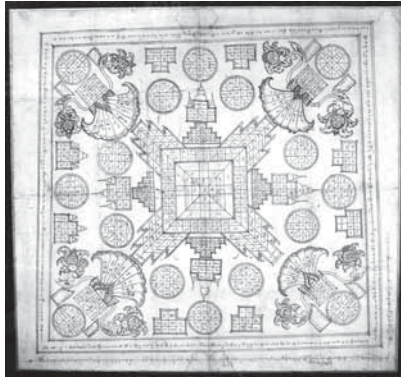
ยันต์ชาติลวด สำหรับให้ผู้นบุงช้พกติดตัว
เพื่อความเป็นสิริมงคล
โดย พระไชยวิทย์ ธรรมโรโต วัดท่าพุม

๒.๒ ยันต์โขงชาตา ที่ปรากฏเป็นแผ่นผ้าขนาดใหญ่ เป็นยันต์โขงชาตา ของเจ้าบัวระวัน ณ เชียงใหม่ แต่เดิมมีอยู่ที่คุ้ม บ้านท่ารั้ว ตำบลสันปูเลย อำเภออดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ครั้นต่อมา พระครูสถาพรธรรมประโชติ^{๕๐} ได้รับถวายผืนผ้ายันต์นี้ จากลูกหลานของเจ้าบัวระวัน จึงนำมาใส่กรอบไว้ ที่วัดดอนชัย (ท่ารั้ว) สันนิษฐานว่า ครูบาวัดเชษฐาวรคุปต์ (ป่าขุย) ตำบลสันปูเลย อำเภออดอยสะเก็ด เป็นผู้จารยันต์โขงชาตาชุดนี้ เมื่อประมาณ ๕๐ - ๖๐ ปีล่วงมาแล้ว

คาถาที่ปรากฏ เป็นคาถาล้อมรอบยันต์โขงชาตา มีลักษณะเป็นบทคาถา ที่จารด้วยภาษาล้านนา ล้อมกรอบยันต์โขงชาตา โดยมีคาถาอยู่ ๒ บท ได้แก่ บทแรกเป็นคาถาชาติลวดแต่งด้วยภาษาบาลี และมีตัวเลขที่เป็นจำนวนชาติกำเนิด กำกับคาถาในแต่ละบท ส่วนบทที่ ๒ เป็นคาถามหาโสฬส หรือโสฬสมงคล แต่งด้วยภาษาบาลีอีกบทหนึ่งเช่นกัน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสถาพรธรรมประโชติ เจ้าอาวาสวัดดอนชัย (ท่ารั้ว) ตำบลสันปูเลย อำเภออดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓.

ยันต์เชิงขาคตา ของเจ้าบัวระวัน ณ เชียงใหม่ บ้านท่ารั้ว
โดยเขียนคาถาขาคตาลอด ล้อมเป็นกรอบรอบนอกสุด
เสมือนเป็นกำแพงแก้วป้องกันภัยอันตราย

๒.๒.๑ คาถาขาคตาลอด

คาถาขาคตาลอด ซึ่งเป็นคาถาส่ว่นแรก ที่ปรากฏเป็นยันต์ประกอบ ล้อมรอบยันต์เชิงขาคตา เป็นสำนวนภาษาบาลี มีเนื้อหาที่สื่อความหมาย ถึงสัตว์กำเนิด และจำนวนชาติกำเนิดในคติขาคตาลอด เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คาถาไสพัสชาติ” ดังสำนวนปริวรรตตามต้นฉบับเดิม ดังนี้

ไสพส ปฐุมั โภญจั	๑๖
นว หัสสา ตเถวร จ	๙
ปเรวตา ฉกญเจว	๖
ตริกาสุเมว จ	๓
ปญจการวิกญเจว	๕
จตุกีนุรเมว จ	๔
ปญจทส จามรี จ	๑๕
มกุกฎทสเมว จ	๑๐
เอกาทส จ หตุถิ จ	๑๑
จตุทส จ อสุสภา	๑๔
เอกั สิจิวารญเจว	๑
มหีสสา อฏฐเมว จ	๘

เทวมยุราจุมมกญฺเจว	๒
สาลิกา สตมว จ	๗
ทฺวาทส กุกกญฺเจว	๑๒
ตริทสา จ สุกรา	๑๓

พระไชยวิทย์ ธมฺมรโต ^{๔๑} กล่าวว่า คาถาชาติลอดบหนี่ ใช้จารลงบนแผ่นผ้า หรือแผ่นโลหะ ด้วยอักขระภาษาล้านนา สำหรับใช้เป็นยันต์ประกอบ ล้อมรอบยันต์เชิงชาตา ซึ่งเป็นยันต์เสริมดวงชาตาของผู้บูชาที่จารอยู่ในตารางสี่เหลี่ยม ร่วมกับยันต์ชนิดอื่นอีกชั้นหนึ่ง เช่น ยันต์นวะภายันต์ ปิโซตา ยันต์ไก่อ่แก้ว เป็นต้น เสมือนเป็นกำแพงแก้วอันศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยป้องกันภัยอันตรายที่จะบังเกิดขึ้น ต่อดวงชาตาของผู้บูชา ภาษาถิ่นล้านนาเรียกว่า “**คุมชาตาไว้**” หรือ “**ตุ้มชาตาไว้**” เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเสริมดวงชาตาของผู้บูชา ให้อยู่ดีมีสุข ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง

๒.๒.๒ คาถามหาโสฬส หรือคาถาโสฬสมงคล

คาถามหาโสฬส หรือคาถาโสฬสมงคล เป็นคาถาส่วนที่ ๒ ปรากฏต่อจากคาถาชาติลอด เป็นบทคาถาที่แพร่หลายในวัฒนธรรมไทยภาคกลาง มีเนื้อหาหลักที่สื่อความหมายถึง พระพุทธเจ้า หลักธรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในคติทางพุทธศาสนา แต่งเป็นสำนวนภาษาบาลี ซึ่งคาถาบางบท ยังมีความคลาดเคลื่อนในหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีอยู่บ้าง ทั้งนี้ ผู้เขียนได้สอบถามความถูกต้อง กับคาถาโสฬสมงคลภาษาบาลี ของสมเด็จพระวันรัต (แดง สิวฑฺฒโน) ^{๔๒} ซึ่งเป็นตารางยันต์กลเลข จารลงบนแผ่นตะกั่ว แล้วนำไปติดอยู่ที่อกไก่ บนหลังของพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร เพื่อป้องกันฟ้าผ่า ดังการถอดรหัสตารางยันต์กลเลข และสำนวนปริวรรตคาถาภาษาบาลี พร้อมคำแปล ดังนี้

^{๔๑} สัมภาษณ์ ณ วัดท่าหมื่น ต.สันพระเนตร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓.

^{๔๒} น.ณ ปากน้ำ, *สีมากถา สมุดข่อยวัดสุทัศน์เทพวราราม* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

๑๖	๙	๔	๕
๓	๖	๑๕	๑๐
๑๓	๑๒	๑	๘
๒	๗	๑๔	๑๑

ยันต์มหาโสฬส หรือยันต์โสฬสมงคล ที่ถอดรหัสกลเลขแล้ว

คาถามหาโสฬส หรือคาถาโสฬสมงคล

โสฬสมงคลญเฑาะ	นวลโลกุตตรมมตา
จตุตถาโร จ มหาทีปา	ปณฺจ พุทฺธา มหามุณี
ติปิฏกธมฺมกฺขนฺธา	ฉกามาจฺจรา ตถา
ปณฺจทส ภเว สจฺจํ	ทสมํ สีลเมว
เตรส ธุตฺตฺตฺตา จ	ปาฏิหารณฺจ ทฺวาทส
เอกเมรุ	สุวรา อภฺสิ
เทว จนฺทสุริยสงฺคา	สตุตฺต โพชฺฌณฺจคาเจว
จฺกทฺทส จกฺกวตฺติ	เอกาทส วิสณฺุวราชา ^{๔๓}
สพฺเพ เทวา สมากตฺตา	ปชฺ์ รกฺขนตุ สพฺพทา ฯ

คำแปลคาถามหาโสฬส หรือคาถาโสฬสมงคล

สิ่งที่เป็นมงคล ๑๖	โลกุตตรธรรม ๙
มหาทวีป ๔	พระมหามุณีพุทธเจ้า ๕
พระไตรปิฎก ๓	กามาพจรสวรรค์ ๖

^{๔๓} ยันต์โสฬสชาติในยันต์นี้ขงชาตาของพระครูสถาพรธรรมประโชติ จบลงแต่เพียงเท่านั้น ผู้เขียนได้เพิ่มเติม บทคาถาใน ตอนสุดท้าย ของสมเด็จพระวันรัต (แดง สุวฑฺฒโน) เข้าไป เพื่อให้สมบูรณยิ่งขึ้น และให้ผู้นับใจได้ศึกษา

สัจจะ ๑๕	ศีล ๑๐
ธุดงค์คุณ ๑๓	ปาฏิหาริย์ ๑๒
เขาพระสุเมรุ ๑	อานุกาภาพเทวดา ๘
พระจันทร์และพระอาทิตย์ ๒	โพชฌงค์ ๗
กำลังพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๔	อานุกาภาพพระวิษณุ ๑๑
เทวดาทัวทุกตนมาประชุมกันแล้ว	ขอจงรักษา
คุ้มครองหมู่สัตว์ไว้	ตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ.

เปรียบเทียบลักษณะตารางยันต์กลเลขของคาถาชาติลลิต (คาถาโสฬสชาติ) และคาถาโสฬสมงคล (คาถามหาโสฬสมงคล)

การที่คาถาชาติลลิต (คาถาโสฬสชาติ) และคาถาโสฬสมงคล (คาถามหาโสฬสมงคล) ปรากฏเป็นยันต์ประกอบ ล้อมรอบยันต์อิงชาตา ในวัฒนธรรมล้านนาดังกล่าว โดยยันต์โสฬสชาติ และยันต์โสฬสมงคล ต่างก็ประกอบด้วยยบทคาถา และกำหนดด้วยกลเลขในตาราง ตั้งแต่เลข ๑ – ๑๖ เหมือนกัน เพียงแต่ต่างกัน ที่ตำแหน่งของกลเลขบางตัว ในตารางยันต์ของแต่ละคาถา

การกำหนดตารางยันต์กลเลข ของยันต์ชาติลลิต (โสฬสชาติ) และยันต์โสฬสมงคล ที่มีลักษณะสลับตำแหน่งตัวเลขกันเช่นนี้ ผู้ประกอบพิธีแต่ละคน ย่อมกำหนดรู้ได้เองว่า กลเลขชุดใด เป็นยันต์ชาติลลิต (โสฬสชาติ) หรือยันต์โสฬสมงคล นอกจากนั้น เนื้อหาของคาถาทั้งสองบท ก็สื่อความหมายต่างกัน กล่าวคือ คาถาชาติลลิต (โสฬสชาติ) สื่อความถึงพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ ที่ถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ ๑๖ ชนิด ใน ๑๔ เมืองรวมเป็น ๑๓๖ ชาติ แต่คาถาโสฬสมงคลสื่อความถึงคุณของพระพุทธเจ้า หลักธรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา รวมทั้งหมด ๑๓๖ คุณ เช่นกัน

กลเลขในตารางยันต์ชาติตลอด (โสฬสชาติ)

๑๖	๙	๔	๕
๓	๖	๑๕	๑๐
๑๓	๑๒	๑	๘
๒	๗	๑๔	๑๑

กลเลขในตารางยันต์โสฬสมงคล

๑๖	๙	๔	๕
๓	๖	๑๕	๑๐
๑๓	๑๒	๑	๘
๒	๗	๑๔	๑๑

การเปรียบเทียบ ลักษณะการวางตำแหน่ง ของกลเลขในตารางยันต์ชาติตลอด และยันต์โสฬสมงคล

การที่คาถาทั้งสองชนิดนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทั้งในด้าน ลักษณะจำนวนตัวเลข และตารางยันต์กลเลขที่ใช้แทนอักขระคาถา อีกทั้ง ยังใช้เป็นยันต์รอบโขงชาตาร่วมกันเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า คาถาทั้ง ๒ ชนิดนี้ น่าจะมีที่มา หรือมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ทั้งทางด้านคติ และ พัฒนาการเป็นแน่แท้ เนื่องดินแดนล้านนา และไทย ภาคกลาง ต่างก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดซึ่งกันและกันมาอย่างยาวนาน ทั้งในด้านมิติทางสังคม และวัฒนธรรม

จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับ **ยันต์โสฬสมงคล** หรือ **ยันต์โสฬสมหามงคล**^{๔๔} ในเบื้องต้น พบว่า คาถาบทนี้ ถือเป็นคาถาที่นิยมแพร่หลาย ทั่วไป โดยเฉพาะในวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง นิยมเขียนเป็นตารางยันต์ ร่วมกับยันต์อีก ๒ ชนิด ได้แก่ **ยันต์ตรีนิสิงเห** และ **ยันต์จัตตุโร** โดยยันต์โสฬสมงคล เขียนเป็นกลเลขในตารางยันต์ด้านนอกรอบที่ ๓ มีพุทธคุณ ป้องกันเสนียดจัญไร โจรภัย และนิยมใช้เขียนลงแผ่นทองเหลือง บรรจุใต้ฐานพระพุทธรูป ส่วนยันต์ตรีนิสิงเห (ล้านนาเรียกว่า คาถาพระสิงห์หลวง) ซึ่งเขียนเป็นกลเลข อยู่ในตารางรอบที่ ๒ มีพุทธคุณด้านการป้องกันภัย อันเกิดจากผีร้ายและคุณไสยต่าง ๆ และด้านในสุดของตารางยันต์ เขียนเป็นกลเลขยันต์จัตตุโร (ล้านนาเรียกว่า คาถาปัญญาจันทร์ฟ้าฟัก) มีพุทธคุณ

^{๔๔} อูระคินทร์ วิริยะบุญระนะ, ๑๐๘ **ยันต์ ฉบับพิสดาร**, (กรุงเทพฯ : ส.ธรรมภักดี, ๒๕๐๙) หน้า ๒๙๑.

ด้านแคล้วคลาดปลอดภัย และป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง ส่วนด้านนอกของตารางยันต์ เขียนด้วยอักษรขอม ล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน ด้วยบทคาถาอาวูรของท้าวสักกเทวราช พระยายม ท้าวเวสสุวรรณ ยักษ์อาฬวกะ และคาถาอาวูรของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคาถาที่ปรากฏในวัฒนธรรมของไทยภาคกลาง เรียกยันต์ชนิดนี้ว่า **“ยันต์โสฬสมหามงคล”** เชื่อว่า หากผู้ใด นำไปบูชา จะทำให้ประสบกับความสุขความเจริญ ป้องกันภัยอันตราย และก่อให้เกิดโชคลาภอย่างล้นหลาม

จากการสัมภาษณ์ พระศุภชัย ชยสุโก ซึ่งเป็นพระภิกษุที่สนใจ และได้รับการถ่ายทอดคาถา และยันต์นานาชนิด จากครูบาอาจารย์หลายท่าน ให้ข้อมูลว่า ^{๕๕} คาถาหรือยันต์ชาติลลิต (โสฬสชาติ) และคาถาหรือยันต์โสฬสมงคล ทั้ง ๒ ชนิดนี้ โบราณจารย์กล่าวว่า **“เป็นคาถาหรือยันต์คู่แฝดกัน”** บางทีก็เรียกว่า **“เป็นยันต์พี่ยันต์น้องกัน”** หากนำไปบูชา ควรใช้ยันต์หรือคาถาทั้ง ๒ ชนิดนี้ ควบคู่กัน เชื่อว่า จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ลักษณะการใช้ตัวเลข เพื่อสื่อความหมายเช่นนี้ นอกจากจะพบ ในกลุ่มวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท กลุ่มแม่น้ำโขง ดังกล่าวนี้แล้ว ยังปรากฏในวัฒนธรรมอื่น ๆ มีโรมัน และจีนเป็นต้น กล่าวคือ วัฒนธรรมไชโรอัสเตอร์

^{๕๕} สัมภาษณ์ ณ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ซึ่งมีการใช้กลเลขเพื่อสื่อความหมาย เกี่ยวข้องกับการวางตำแหน่ง ของดวงดาวพฤหัสบดีในท้องฟ้า และวัฒนธรรมจีน เกี่ยวกับคัมภีร์อี้จิง ซึ่งเป็นตำราโหราศาสตร์ เกี่ยวกับการวางตำแหน่งของดวงจ้อย แม้จะมีการใช้กลเลขเหมือนกัน แต่ก็ไม่อาจสรุปได้ว่า ต่างฝ่ายต่างได้รับแนวคิด มาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน เนื่องจากแต่ละวัฒนธรรม ต่างก็สามารถคิดค้น และสร้างสรรค์ขึ้นเองได้ อีกทั้งการวางตำแหน่ง และการสื่อความหมาย ของกลเลขในตาราง ก็มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้ จึงไม่อาจสรุปได้ว่า ลักษณะการใช้ตัวเลข และการวางตำแหน่งกลเลขเช่นนี้ จะมีที่มาจากคติ หรือมีแหล่งกำเนิดเดียวกันหรือไม่

สรุป

กล่าวโดยสรุป “ทุงชาติลลิต” มาจาก “คติชาติลลิต” ซึ่งถือเป็นคติเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด ในสังสารวัฏของพระโพธิสัตว์ แม้บางพระชาติ อาจเสวยพระชาติเป็นเทพบ้าง มนุษย์บ้าง สัตว์บ้าง แต่คติชาติลลิตดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญ กับการเสวยพระชาติ ที่ถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นพระชาติเล็ก ๆ ในสังสารวัฏ ที่มีการเวียนว่ายตายเกิดเป็นธรรมดา โดยถือว่าแต่ละพระชาติที่ถือกำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ นั้น พระโพธิสัตว์ไม่เคยสิ้นชีวิต เพราะถูกฆ่า หรือถูกทรมาน หากแต่สิ้นชีวิต โดยธรรมชาติ หรือสิ้นอายุขัยเท่านั้น แต่ละพระชาติที่ถือกำเนิดนั้น ทรงบำเพ็ญและสั่งสมบุญบารมีอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรารถนาการตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

คติชาติลลิตดังกล่าวนี้ แพร่หลายในกลุ่มพุทธศาสนิกชนชาติพันธุ์ไท ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ทั้งไทเขิน ไทใหญ่ พม่า ไทลื้อ และไทยวน (ล้านนา) โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างก็ได้สร้างสรรค์ไหวหาร และประดิษฐ์ศิลปกรรมสำหรับกล่าวสรรเสริญ และบูชาคติเกี่ยวกับชาติลลิต ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ประกอบด้วย คำไหว้ชาติลลิต ทั้งภาษาบาลี และภาษาท้องถิ่น ทุงชาติลลิต จิตรกรรมฝาผนัง ตารางยันต์ และคาถาชาติลลิต (ไสพสชาติ) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดสิ่งที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ที่ประกอบด้วยความศรัทธา ในองค์สมเด็จพระ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ออกมาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยโองการ และศิลปกรรม อันสอดคล้องกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น จนเกิดเป็นศิลปวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

แม้คติชาติลวด จะให้ความสำคัญ ถึงการสังสมบุญบารมีของ พระโพธิสัตว์ ในพระชาติที่กำเนิดเป็นสัตว์ต่าง ๆ หลายภพ หลายชาติ แต่ก็ถือเป็นคติที่แฝงเร้น และเตือนใจให้เหล่าชาวพุทธ มีสติรำลึกอยู่เสมอถึงวัฏจักรชีวิตของสรรพสัตว์ ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด ในสังสารวัฏอย่างไม่รู้ จักจบสิ้น ตามอำนาจแห่งกิเลส กรรม และวิบาก ที่แต่ละคนได้สร้างเอาไว้ บางชาติก็กำเนิดในสุคติ มีสวรรค์และมนุษย์เป็นต้น บางชาติก็กำเนิดในทุคติ มีสัตว์และอบายภูมิเป็นต้น แต่ถ้าหากบุคคลใด ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ รู้จักศึกษาและพัฒนาตนเอง ให้ดำรงอยู่ในคุณงามความดี ตามหลักการทางพุทธศาสนาแล้ว ย่อมนำพาชีวิตให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ ทั้งชาตินี้ และชาติหน้า ดังเช่น คติการเวียนว่ายตายเกิดของพระโพธิสัตว์ ซึ่งถือเป็นต้นแบบชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุด ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของบุคคล ที่ถือกำเนิดมาแล้ว ได้ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาตนเองมาเป็นอย่างดี ด้วยหลักแห่งการทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส จนเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

บรรณานุกรม

- คณะแปลธัมมัพุทธปิฎกเขชิน พื้นเมืองนครเชียงตุง. *พัพัธัมมวัระนีกคุณ*.
เมืองเชียงตุง : โรงพิมพ์สังฆะ วัดเขมินทร์. ๒๕๕๓.
- คัมภีร์วิบาลาน* ฉบับวัดสันป่าเลียง ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่. (ไม่ปรากฏปีที่จาร).
- จายจาม ยอดเครือ. *พัพัธทางคักกาลาใต้เทียนนางแมเกี่ยว* เล่มที่ ๓ พิมพ์
ครั้งที่ ๑. ตองจี ประเทศพม่า. ๒๐๐๗.
- น ญ ปากน้ำ. *สีมากถา สมุดข่อยวัดสุทัศน์เทพวนาราม*. กรุงเทพฯ : เมือง
โบราณ. ๒๕๔๐.
- พระครูโสภิตวิริยาภรณ์ (สมโภชน์ ภาทจจาโร). *คู่มือพระปรมาจารย์*. พิมพ์
ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๕.
- พระครูนิวศ ธรรมรักษ์ (อิทร์ อินฺโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านใหม่ ตำบล
วังเหนือ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. เอกสารบันทึก. ไม่ปรากฏ
ปีที่บันทึก. ได้รับความอนุเคราะห์จาก พระศุภชัยชยสุโก วัดสวนดอก
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล
ธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.
- พระมหาสิงห์คำ รักป่า. *การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา*.
วิทยานิพนธ์ศิลป-ศาสตรมหาบัณฑิต : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (ชำระ-
เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. ๒๕๕๑.
- พัพัสบาโบราณ** ของพระไชยวิทย์ ธมฺมรโต วัดท่าทุ่ม ตำบลสันพระเนตร
อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. ไม่ปรากฏปีที่จาร.
- ฝ้ายยันต์โขงชาตา** ของพระครูสถาพรธรรมประโชติ วัดดอนชัย (ท่าไร่)
ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. ไม่ปรากฏ
ปีที่จาร.

อุระคินทร์ วิริยะบูรณะ. ๑๐๘ ยันต์ ฉบับพิสดาร. กรุงเทพฯ : ส.ธรรมภักดี.
๒๕๐๙.

อุดม รุ่งเรืองศรี. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. ปรับปรุงครั้งที่ ๑.
เชียงใหม่ : มิ่งเมือง. ๒๕๔๗.

อุหนานสาม. พิธีกรรมคำไหว้พระเจ้าทุกคำเช้า. เชียงตุง : คณะวัฒนธรรม
พื้นเมืองเชียงตุง. ๒๕๔๔.

ผู้ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์

๑. พระสวาทียีนวล วัดพระธาตุดจอมคำ เมืองเชียงตุง
๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.
๒. พระสวาทีหนู่ม วัดเชียงขุ่ม เมืองเชียงตุง
๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๒.
๓. นางเกียงคำ อายุ ๕๓ ปี ช่างทำทุงบ้านป่าแดง เมืองเชียงตุง
๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๒.
๔. พระศุภชัย ชยสุโก วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
๕. พระไชยวิทย์ ธมฺมโรโต วัดท่าทุ่ง ตำบลสันพระเนตร อำเภอ
สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓.
๖. พระครูสถาพรธรรมประโชติ วัดดอนชัย (ท่ารั้ว) ตำบลสันปูเลย
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๓.

ที่บริเวณ

ช่อ

ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

โคปกะเชียงตุง ซึ่งเป็นคณะกรรมการด้านวัฒนธรรมพื้นเมือง เชียงตุง ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับช่อ (จ้อ) ว่า ที่เชียงตุง ช่อมีบทบาทในวิถีชีวิตของคนเชียงตุง และถือเป็นพุทธบูชา ใช้เป็นเครื่องประกอบประเพณีในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะช่อนำทาน โคปกะได้ยกตัวอย่างว่า ถ้าครอบครัวใด จะทำบุญใหญ่ เช่น ฉลองวิหารที่ตนเองเป็นเจ้าของภาพ หรือบวชปอยส่งลงอง หรือถวายเครื่องไทยทาน จะบอกกล่าวญาติพี่น้องและชาวบ้าน ให้มาร่วมอนุโมทนาบุญ เมื่อถึงกำหนดวันทำบุญก็จะใช้ช่อนำทาง จากเส้นทางของบ้านที่จัดงานมาถึงบริเวณวัด หรือบริเวณที่จะประกอบพิธีทำบุญ ถวายทาน ช่อนำทานนี้จะมีขนาด ๑ เมตร X ๓ เมตร โดยประมาณ ตีibun เสาไม้ หรือไม้ไผ่สูง ๕ เมตร ปัก ๒ ข้างทาง

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์^{๔๖} ได้ให้ความหมายของช่อว่า สิ่งที่ยกขึ้น ผลิขึ้นมา อย่างช่อดอกไม้ที่เกิดจากพืชทั้งหลายนี้ยเดียวกัน ช่อก็จะวางเรียงรายสูงขึ้นไปอย่างเป็นช่อ เป็นชั้น โดยมีที่มาจากการผลิดอกออกช่อของพืชพรรณไม้ ดังนั้น ช่อ ก็คือธงรูปยาวออกไปทางด้านขวามือ ใช้มุมชายธงรูปสามเหลี่ยมผูกติดกับคันช่อที่ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเป็นก้านเล็กๆ เหล่าให้กลม ปลายแหลม เพื่อสะดวกในการนำไปปักกับต้นกล้วย หรือต้นคา หรือต้นฟาง ส่วนขนาดสี ขึ้นอยู่กับการใช้ในบริบทของงานใด ทั้งงานที่เป็นมงคลและอวมงคล ทำด้วยกระดาษสา กระดาษว่าวหรือผ้า นำมาแต้มลาย หรือฉลุลายตามแบบ หรือตามความถนัดของแต่ละคน

^{๔๖} ศ.มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาคนะ, เครื่องสักการะในล้านนา (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2549). หน้า ๑๔๙.

ข้อที่เชียงตุงแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท

๑. ชื่อนำทาน เรียกอีกอย่างว่า ช่อข้าง (ล้านนา) ซึ่งเป็นช่อขนาดใหญ่ ใช้กับกระบวนแห่ เช่น ขบวนแห่สมณศักดิ์พระสงฆ์ที่ได้รับการเลื่อนอันดับ ซึ่งโคปกะจะกำหนดสีของช่อเป็นสีขาวกับสีเหลือง

ส่วนช่อที่ใช้ในประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น พิธีแห่ขุนสังฆานต์ในวันสังฆานต์ปีใหม่ ช่อจะเป็นสีเขียว ขาว ส้ม และแดง ผู้ถือช่อจะนุ่งผ้าสีแดง ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวลัวะที่มาร่วมประกอบพิธีนี้^{๔๗}

ในวิหารของวัดยางกวง เชียงตุง พบช่อข้างหรือชื่อนำทางที่มีรูปช้างผูกไว้บนช่อวิหาร ด้านหน้าพระประธาน ถวายคู่กับฉัตรขาว และวัดบ้านแสนหน้าพระประธานในวิหารมีช่อข้างรูปดาว เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒. ช่อบูชา ชาวเชียงตุงนิยมถวายช่อ สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ทำจากกระดาษสี กว้าง ๔-๖ เซนติเมตร ยาว ๘-๑๐ เซนติเมตร เมื่อแม่ออก-พ่อออกไปวัดในวันขึ้น - วันแรม ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ก็จะนำช่อบูชาไปถวายคู่กับเทียนไส้ (เทียนขนาดเล็กแบน ๆ) ขนาด ๖ นิ้ว พร้อมกับข้าวตอก ดอกไม้ ไบ้ก้าก่อ และปัจจัยไปถวาย

ในช่วงเข้าพรรษา ชาวลัวะบ้านเง็ด-บ้านแสน เชียงตุง จะจูงลูกหลานมาหาพ่อเฒ่าแม่เฒ่าบนเรือน แล้วนำช่อบูชาขนาดเล็กพร้อมกับเทียนมาขอพร พ่อเฒ่าแม่เฒ่าจะหยิบเอาช่อบูชาและเทียนอย่างละอัน พร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข ส่วนสีที่ใช้เป็นช่อสีขาว

นอกจากนี้ ชาวเชียงตุงยังนิยมนำช่อสีต่าง ๆ ปักที่ตักบคาบราหู ซึ่งปักสำหรับใช้ประกอบพิธีในงานสังฆานต์ปีใหม่ และปักช่อบูชาท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ เป็นช่อสีต่าง ๆ และเทวดาทั้ง ๕ เป็นช่อสีขาว

๓. ช่อคางข้าง ทำด้วยกระดาษสี หรือกระดาษว่าวสีขาว รูปสามเหลี่ยมชายธง ด้านขวางยาวกว่าช่อธรรมดา ขอบด้านล่างตัดเป็นรอยหยักคล้ายปากข้าง หรือคอข้าง ช่อคางข้างนี้มี ๒ ชนิด คือ ขนาดเล็กใช้

^{๔๗} พระนคร ปริงฤทธิและคณะ, *ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียง*, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มรดกล้านนา, ๒๕๕๒) หน้า ๑๒.

ประกอบในขันตั้งครุ หรือใช้ปักบนหิ้งพระเจ้าในบ้าน หรือพระประธานในวัด และช่อขนาดใหญ่ ใช้สำหรับบูชาเพื่อให้มีสติปัญญา ให้พ้นจากทุกข์ภัย นานาประการ นอกจากนั้นยังใช้สำหรับผู้ตาย เพื่อนำไปบูชาพระเกตแก้ว จุฬามณี

๔. ช่อหน่อ จะทำด้วยกระดาษสีขาวและกระดาษสา การถวายเป็นช่อ หน่อ นิยมจัดทำถึง ๑,๐๐๐ ช่อ โดยมีมัดช่อและเทียนขี้ผึ้ง มัดละ ๑๐-๑๕ ช่อ วางสลับก้นในพานกลม หรือถาดกลม วางบนเสาแหวก แขนงไว้หน้าพระประธานในวิหาร ก้นพานจะแถมรูปสัตว์ ๒ ชนิด คือกระต่ายและนกยูง อันหมายถึง การบูชาพระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งช่อหน่อจะพบตามวัดต่าง ๆ มีวัดราชฐานหัวข่วงเป็นต้น

๕. ช่อคาถาพัน หรือ ช่อพันชั้น สำหรับใช้บูชาพระคาถาพันใน พิธีเทศนาธรรมเวสสันดรชาดก ทำด้วยกระดาษสา หรือกระดาษสีขาว ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ๑-๒ นิ้ว ติดกับไม้ไผ่จักเป็นซี่เล็ก ปักซ้อน ๆ กันขึ้นไปบนฟ่อนหญ้าคา ผูกติดกับช่อหรือเสาวัด สำหรับบูชากัณฑ์เทศน์ เวสสันดรชาดก ซึ่งมี ๑๓ กัณฑ์ รวม ๑,๐๐๐ พระคาถา ซึ่งถือว่า ผู้ฟังเทศน์ เวสสันดรชาดก ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่งใหญ่

ช่อ มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมของเมืองเชียงใหม่เป็นอย่างมาก ดังปรากฏในประเพณีและความเชื่อ ซึ่งจัดได้อย่างงดงาม มีคุณค่า ทั้งขนาด สี และจำนวนของช่อในแต่ละประเภท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจในการจัดเตรียมการ ทั้งฝ่ายชายซึ่งเป็นผู้สร้างองค์ประกอบของการทำช่อ และฝ่ายหญิงซึ่งมีบทบาทในสังคมเศรษฐกิจ เป็นผู้จัดทำเพื่อให้ได้ช่อที่มีคุณค่า ถูกต้อง และงดงาม

ส่วนอานิสงส์ที่พึงได้รับทั้งผู้ทำ ผู้ถวาย และบรรพชนนั้น เพื่อความสุขสวัสดิ ความเป็นสิริมงคล ถือเป็นเครื่องบูชา ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ อันแฝงด้วยพุทธปรัชญา รวมทั้งเป็นสื่อในการนำทางให้พ้นจากความทุกข์ยากใด ๆ การทำช่อนอกจากจะเป็นการสืบสานด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ แล้ว ยังถือเป็นมรดกภูมิปัญญาอันล้ำค่า และส่งผลทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนได้อย่างอเนกอนันต์

ข้อห่อ กั้นพานรูปนกยูง
สำหรับบูชาพระอาทิตย์

ข้อห่อ กั้นพานรูปกระต่าย
สำหรับบูชาพระจันทร์

ข้อ สำหรับบูชาพระพุทธรูปในวิหาร

ข้อ เครื่องสักการะในพานขอศีล

บรรณานุกรม

มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ. เครื่องสักการะในล้านนา. เชียงใหม่ : ส.ทวีปย์การพิมพ์. ๒๕๔๙.

ยุพิน เข้มมุกด์. ข้อและตุ้ง ศิลป์แห่งศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่ : หจก. เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์. ๒๕๕๓.

พระนคร ปริงฤทธิ์ และคณะ. ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มรดกล้านนา. ๒๕๕๒.

สัมภาษณ์

นางเกียงคำ บ้านป่าแดง เมืองเชียงใหม่ อายุ ๕๓ ปี ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๒
นายปุระวิชญ์ วันตา บริษัทวันตาทัวร์ สำนักงาน ๒๐๒/๓ หมู่ ๕ ตำบล
แม่เหิระ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓

ผ้าปูญณะ

พระนคร ปรัญฑลิตี

ภายในวิหารของวัดต่างๆ ในเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพพม่า มักจะมีเครื่องสักการะชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นผืนผ้าสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ปัก (ขีด) ด้วยลวดลายหลากสี จัดทำขึ้นสำหรับถวายเป็นพุทธบูชา โดยจะตั้งอยู่บนฐานชุกชีบ้าง พื้นวิหารด้านหน้าของพระพุทธรูปบ้าง ฐานธรรมาสนีในพิธีเทศนาธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกบ้าง ชาวเชียงตุงเรียกเครื่องสักการะนี้ว่า “ผ้าปูญณะ” หรือ “ทุงปูญณะ”

ผ้าปูญณะแต่ละผืน มีส่วนประกอบดังนี้

๑. **ผ้าปูญณะ** บางผืนมีลักษณะ เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็มี สี่เหลี่ยมจัตุรัสก็มี รูปลักษณะคล้ายกับทุงไหว่ที่มีขนาดเล็ก ทำด้วยผืนผ้าทอ หรือผ้าสำเร็จจากโรงงาน ขนาดความกว้างประมาณ ๒๐ ซม. ความยาวประมาณ ๓๐ ซม. ด้านหน้า นิยมปักลวดลายด้วยเส้นด้ายหลากสี เป็นรูปนักษัตรประจำปีเกิด เช่น ม้า ช้าง งู หรือลวดลายอื่นๆ มีดอกไม้ หรือหม้อดอก เป็นต้น บางผืนอาจประดับตกแต่ง ด้วยลูกปัดเลื่อม และกระดาศที่มีสีสันพร้อมกับประดับพู่ห้อย หรือตาข่ายทั้งด้านข้างและด้านล่าง ให้สวยงามมากยิ่งขึ้น ส่วนด้านหลังของผ้าปูญณะ มักจะเขียนชื่อของผู้ถวายพร้อมกับวัน เดือน ปี และเจตนาการอุทิศกำกับไว้ ถือเป็นสัญลักษณ์แทนผ้าเช็ดหน้า ที่จัดทำขึ้นเพื่อถวายแด่พระพุทธเจ้า

๒. **ด้ามไม้หรือเสาทุง** มีลักษณะเป็นไม้เหลากลมขนาดพอดีความยาวประมาณ ๕๐ ซม. สำหรับเสียบกับฐานไม้ และห้อยผ้าปูญณะให้ตั้งและกวัดแกว่งได้ ถือเป็นเสาทุง ที่สามารถถอดด้ามออกจากฐาน เพื่อยกขึ้นมาถือได้

๓. **ไม้ต่าปูหรือไม้สีเขียว** มีลักษณะเป็นไม้เหลากลมขนาดเล็ก ๒ อัน เสียบเข้ากับยอดด้ามไม้ด้าบนบน ของผ้าปฎุณณะข้างละ ๑ อัน มีลักษณะเป็นซี่เหมือนก้างปลา ถือเป็นสัญลักษณ์แทนไม้แปรงฟัน ที่จัดทำขึ้น เพื่อถวายแด่พระพุทธเจ้า

๔. **ฐานไม้** มีลักษณะเป็นแผ่นไม้ ขนาดสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นฐานรองด้านล่าง และมีไม้แกะสลักเป็นรูปข้างหรือม้าย้อยู่ข้างบน มีรูสำหรับเสียบด้ามไม้ หรือเสาท่ง ที่ห้อยผ้าปฎุณณะไว้ การที่ฐานไม้ผ้าปฎุณณะนิยมแกะสลักรูปข้างและม้านั้น เนื่องมาจากคติที่ถือว่า ข้างและม้า เป็นสัตว์ประเสริฐ เพราะมีประวัติเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น ก่อนที่พระนางสิริมหามายา จะทรงตั้งครรภ์พระมหาบุรุษ^{๔๔} ทรงสุบินนิมิตเห็นข้างเผือก ครั้นต่อมา เจ้าชายสิทธัตถะทรงขี่ม้ากัณฐกะ เป็นราชพาหนะออกผนวช แม้ในประเพณีเทศนาธรรมมหาเวสสันดรชาดก ก็ปรากฏศิลปกรรม ที่ทำจากกระดาศสา ฉลุเป็นรูปข้างและม้าอย่างละ ๑๐๐ ตัว เป็นเครื่องสักการบูชาด้วย ดังนั้น ในวัฒนธรรมของชาวไทยจีน เมื่อทำบุญให้ทานครั้งใหญ่ จึงนิยมทำรูปข้างและม้า เป็นเครื่องสักการะถวายเป็นพุทธบูชาด้วย แต่ก็มีผ้าปฎุณณะบางผืน ที่มีฐานเป็นไม้ประกอบธรรมดา ไม่มีรูปแกะสลักเป็นข้างหรือม้า โดยด้านบนของฐานไม้ประกอบ มักจะเขียนชื่อของผู้ถวาย พร้อมกับวัน เดือน ปี และเจตนาการอุทิศ กำกับไว้ด้วยเช่นกัน

ผ้าปฎุณณะปักนักษัตรใหญ่ (สี-มะโรง) และหนู (ใจ-ชวด)

^{๔๔} มหาบุรุษ เป็นคำเรียกขาน พระพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้

ชาวไทเงิน นิยมถวายผ้าปูญณะ เป็นพุทธบูชา ในโอกาสประเพณี ตั้งธรรมเวสสันดรหรือพิธีการเทศนาธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดก ซึ่งถือเป็นงานบุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เจ้าภาพหรือผู้มีศรัทธา มักจะสร้าง หรือจ้างวาน ให้ช่างปักกลดลายด้านหน้าผืนผ้าปูญณะ ด้วยรูปนักษัตรประจำปีเกิดของตน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนตัวผู้ถวาย เนื่องจากเชื่อว่า จะได้ผลานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ และถือเป็นการส่งสมบุญบารมีให้กับตนเอง เมื่อตายไปแล้วดวงวิญญาณจะได้ไปสู่สุคติสวรรค์ ดังตารางแสดงนักษัตรประจำปีเกิด ตามคติชาวไทเงินดังนี้

ลำดับที่	ลูกวันหรือลูกปีแบบไทเงิน	นักษัตร	เปรียบเทียบปีของไทยภาคกลาง
๑	ไข่	หนู	ชวด
๒	เป่า	วัว	ฉลู
๓	ยี	เสือ	ชาล
๔	หม้า	กระต่าย	เถาะ
๕	สี	งูใหญ่	มะโรง
๖	ไล่	งูเล็ก	มะเส็ง
๗	สะงะ (สัง่า)	ม้า	มะเมีย
๘	เม็ด	แพะ	มะแม
๙	สัน	ลิง	วอก
๑๐	เร้า	ไก่	ระกา
๑๑	เส็ด	สุนัข	จอ
๑๒	ไค้	หมู-ช้าง	กุน

คติการถวายผ้าปูญณะนั้น ชาวไทเงินถือว่า^{๔๙} แม้พระพุทธรูปจะเสด็จดับขันธ-ปรินิพพานนานมาแล้ว แต่ก็ยังมีความเคารพบูชาในพระองค์อยู่ จึงถวายการอุปัฏฐากพระองค์ เสมือนยังทรงพระชนม์อยู่ ด้วยการถวาย

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระสวาทิอ้าย จันทวโร วัดเจดีย์หนองผา เมืองเชียงใหม่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒. สัมภาษณ์ พระสวาทิหนุ่ม จิตตวณฺโณ วัดเชียงชุม เมืองเชียงใหม่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๒.

ผ้าปูญณะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนผ้าเช็ดหน้า (ปูญฉนวนตถ) และไม้ต้ำปู หรือ ไม้สี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนไม้แปรงฟัน (ทนตกฏฐี) ของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็คือ คติการถวายอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า ด้วยการล้างพระพักตร์ และแปรงพระหนต์ อุปมาเหมือนคนเราที่ต้องล้างหน้าแปรงฟัน เป็นกิจวัตรประจำวัน

พิธีการถวายอุปัฏฐากนั้น เมื่อเจ้าภาพ ถวายผ้าปูญณะแก่พระสงฆ์แล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าอาวาส จะนำผ้าปูญณะ ไปถวายการอุปัฏฐาก พระพุทธรูปในวิหาร เป็นกิจวัตร ๒ เวลา คือเวลาทำวัตรสวดมนต์ตอนเย็น (๑๘.๐๐ - ๑๙.๐๐ น.) และเวลาทำวัตรสวดมนต์ตอนเช้า (๐๔.๐๐ - ๐๕.๐๐ น.) โดยก่อนที่จะทำวัตรสวดมนต์นั้น พระสงฆ์ผู้เป็นเจ้าอาวาส จะนั่งคุกเข่า กราบพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงถอดด้ามไม้ผ้าปูญณะ ออกจากฐาน ถือด้วยมือข้างหนึ่ง พร้อมกับบิดแกว่งไปมา ส่วนมืออีกข้างหนึ่ง ถือภาชนะสำหรับหยาดน้ำ หรือ “**ก้อกน้ำหยาด**” แล้วกรวดน้ำพร้อมกับ กล่าวคำถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูป ๓ ครั้งว่า

“สาธุ อิมิ **ปูญฉนวนตถิ ทนตกฏฐี** อุทกั ฆนเต ภาควโต อุปุฏฐามิ”

หลังจากนั้น จึงไหว้พระสวดมนต์ และนั่งกัมมัฏฐาน พร้อมกับสวดแผ่เมตตา และหยาดน้ำอีกครั้งหนึ่ง เป็นเสร็จพิธี

ผ้าปูญณะ ฐานไม้ประกอบ พร้อมกับอาสนะของพระสงฆ์ และภาชนะสำหรับกรวดน้ำ ภายในวิหารวัดหลวงเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่

คติการถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูป ด้วยการล้างพระพักตร์ และ
 แปรงพระทนต์เช่นนี้ ยังปรากฏในคติของชาวพม่า และชาวไทยใหญ่ด้วย
 กล่าวคือ พิธีล้างพระพักตร์ของพระพุทธรูปสำคัญ โดยเฉพาะพิธีล้างพระ
 พักตร์ **“พระมหามัณีนี”** ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สง่างาม ทรงเครื่องกษัตริย์
 และมีชื่อเสียงในเมืองมณฑลละเลย์ เชื่อกันว่า เป็นพระพุทธรูปที่มีความ
 ศักดิ์สิทธิ์ สร้างโดยกษัตริย์แห่งเมืองยะไข่ (เมืองละแฉ่ง) ครั้นต่อมา เมื่อ
 พระเจ้าปะดุงแห่งเมืองอังวะ ยกทัพมาตีเมืองยะไข่ได้สำเร็จ จึงอัญเชิญ
 พระมหามัณีนี มาประดิษฐานที่เมืองมณฑลละเลย์ กิตติศัพท์ความสง่างาม
 และความศักดิ์สิทธิ์ ของพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นที่เล้าขานของชาวพม่า จึง
 เป็นเหตุให้มีผู้เคารพบูชา พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นจำนวนมาก จึงถวายเป็น
 อุปัฏฐากพระมหามัณีนี เสมือนหนึ่งว่าได้ถวายการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า
 ในขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ ด้วยการจัดให้มีพิธีล้างพระพักตร์และแปรง
 พระทนต์ทุกเช้า ตั้งแต่เวลา ๐๔.๐๐ น. เป็นต้นไป โดยนำน้ำอบน้ำหอม ที่
 มีส่วนผสมของทะนาคา ล้างพระพักตร์ แล้วใช้แปรงทองสีพระโอษฐ์ พร้อม
 กับใช้ผ้าเช็ดหน้า จากผู้มีจิตศรัทธาที่มาร่วมพิธี เช็ดพระพักตร์ให้แห้งสนิท
 อีกครั้งหนึ่ง เป็นเสร็จพิธี

ส่วนในเมืองเชียงใหม่ ก็ปรากฏพิธีล้างพระพักตร์พระพุทธรูปสำคัญ
 ในคติเดียวกัน กล่าวคือ พิธีล้างพระพักตร์ **“พระเจ้าหลวงละแฉ่ง”** หรือ
“พระพลาละแฉ่ง” ในวัดพระเจ้าหลวง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญ ที่สร้าง
 จำลองมาจากพระพุทธรูป **“พระมหามัณีนี”** ในสมัยฟ้าก่อนแก้วอินแถลง
 เจ้าฟ้าแห่งเมืองเชียงตุงนั่นเอง

คติการถวายผ้าปูญณะเช่นนี้ นอกจากจะพบในกลุ่มไทเขิน พม่า
 และไทใหญ่แล้ว ยังพบในกลุ่มไทลื้อ ซึ่งอยู่ในภูมิภาคใกล้เคียงกันด้วย แต่
 ในภูมิภาคเหล่านั้น มักเรียกว่า **“ผ้าจิวร”** ดังงานเขียนของทรงศักดิ์ ปรารงค์
 วัฒนากุล^{๕๐} กล่าวว่า ชาวไทลื้อ เมืองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชน
 จีน เรียกผ้าที่จัดทำถวายเป็นพุทธบูชาที่มีลักษณะเดียวกันว่า **“ผ้าจิวร”**
 ทุกครั้ง หลังจากเสร็จสิ้นพิธีการทำบุญในวันพระ ชาวไทลื้อจะถือผ้า

^{๕๐} ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล, *มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ*, (ภาควิชาภาษาไทย คณะ
 มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : ๒๕๕๑) หน้า ๑๑๘.

จิวรด้วยมือข้างหนึ่ง พร้อมกับกรวดน้ำ และกล่าวคำอุทิศส่วนกุศลให้แก่
ญาติมิตร และสรรพสัตว์ที่ล่วงลับ ชาวไทลื้อแขวงอุดมไชย และแขวงบ่อแก้ว
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ก็เรียกว่า ผ้าจิวร เช่นกัน แต่ออก
สำเนียงท้องถิ่นว่า “ผ้าซิวอน”

ส่วนชาวไทลื้อในล้านนา พบ “ผ้าจิวร” ในอดีตดังกล่าว ที่บ้านแม่สาบ
อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นผืนผ้าทอ ลายขิดรูปช้าง ม้า
เสือ และลวดลายต่าง ๆ ส่วนอีกแห่งหนึ่ง พบที่หมู่บ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ
จังหวัดพะเยา มีลักษณะเป็นผืนผ้าทอ ลายขิดรูปปราสาท ส่วนหางของถุง
ทำเป็นผ้าจิวร มีลักษณะซึ่งผืนผ้าติดกับด้ามไม้ ตั้งไว้บนฐานซุกซีสำหรับ
ถวายเป็นพุทธบูชาเช่นกัน

เอกสารใบลานล้านนาของสำนักหอสมุด ^{๕๑} มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ เรื่องมหามูลนิพพานสูตร คัดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ความตอน
หนึ่งได้กล่าวถึง วัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรในล้านนา ที่ต้องถวายเป็น
การอุปัฏฐากต่อพระพุทธรูป พระอุปัชฌาย์ และศาสนสถาน ซึ่งมีการถวายน้ำ
ไม้แปรงฟัน และผ้าเช็ดหน้าแก่พระพุทธรูปทุกเช้า ดังความว่า

“...เป็นพระภิกษุสามเณร หื้ออุปัฏฐากพระพุทธรูปเจ้า เจดีย
ไม้สะหรี ตื่นเข้ามาหื้ออุปัฏฐากพระพุทธรูปเจ้า พระอุปัชฌาย์ ด้วยน้ำอุ่น
น้ำเย็น ไม้สีฟัน

เคนน้ำตันพระเจ้าว่า “อิมัง อุทกัங พะตัง พุทธโคมตะ ปะฏิคคัณหันตุ”

เคนไม้สีฟันว่า “สีทันตะละมุขัง ปะฏิคคัณหันตุ อุนุกัมปัง อุปาทายะ”

เคนผ้าเช็ดหน้าว่า “อิทัง มุญจะมุขัง (ควรจะเป็นปฎุขณะมุขัง)

พุทธะโคตะมัง อะนุกัมปัง อุปาทายะ...”

ในส่วนของผู้เขียนเอง เมื่อครั้งบรรพชาเป็นสามเณร ก็เคยได้รับ
มอบหมายหน้าที่ จากเจ้าอาวาส ให้เป็นผู้ถวายเป็นอุปัฏฐาก พระพุทธรูปใน
วิหาร โดยทำหน้าที่เปลี่ยนน้ำในคนโท หรือภาชนะล้านนาเรียกว่า “น้ำตัน”
ทุกเช้าในเวลา ๐๔.๓๐ น. เนื่องจากเชื่อว่า พระพุทธรูป มีดวงพระวิญญาน
ศักดิ์สิทธิ์ ของพระพุทธเจ้าสถิตอยู่ ซึ่งดวงพระวิญญานศักดิ์สิทธิ์นั้น

^{๕๑} ได้รับความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลจากอาจารย์ศรีเลา เกษพรหม สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๓.

จะใช้หน้าล่างพระพักตร์ ให้บริสุทธ์ผ่องใส ในแต่ละวัน แต่ด้วยความที่ผู้เขียนยังเยาว์วัย จึงได้แต่ทำตามหน้าที่พอให้เสร็จเป็นพิธีเท่านั้น แต่ไม่อาจรู้ความหมาย ของวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาดังกล่าวนี้ได้

จากการศึกษาความหมาย ของคำว่า **“ผ้าปูญจนะ”** ซึ่งแปลว่า **“ผ้าเช็ดหน้า”** นั้น มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า **“ปูญจน”**^{๕๒} แปลว่า การเช็ด การถู การชำระ การกวาด และ ผ้าเช็ดตัว หากเติมคำว่า **“มุข”** เข้าไปเป็น **“มุขปูญจน”**^{๕๓} ก็จะหมายถึง การเช็ดหน้า หรือผ้าเช็ดหน้า ทั้งนี้ จะสังเกตเห็นว่า คำกล่าวถวายอุปัฏฐากภาษาบาลีของพระสงฆ์เมืองเชียงใหม่ ใช้คำว่า **“ปูญจนวตถุ”** ซึ่งหมายถึง ผ้าเช็ดหน้า เหมือนกัน นอกจากนี้ยังปรากฏคำว่า **“ทนุตกภูฏฐ”** อีกศัพท์หนึ่งด้วย ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาบาลีว่า **“ทนุตกภูฏฐ”**^{๕๔} แปลว่า **ไม้สีฟัน หรือแปรงสีฟัน** นั่นเอง จากความหมายของศัพท์ภาษาบาลีทั้ง ๒ ศัพท์นี้ จะเห็นได้ว่า ศัพท์ดังกล่าว มีความหมายสอดคล้อง กับคติการถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูป ด้วยการล้างพระพักตร์ และการแปรงพระหนต์ ดังกล่าว

เมื่อพิจารณาความหมาย และการประกอบพิธีถวายอุปัฏฐาก ซึ่งมีการกรวดน้ำแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ พร้อมกับบิณฑบาตปูญจนะไปมา ในขณะที่สวดมนต์ จึงกล่าวได้ว่า การถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูป ซึ่งเชื่อว่ามีพระวิญญานศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าสถิตอยู่ ด้วยการล้างพระพักตร์ และแปรงพระหนต์ ให้สะอาด บริสุทธ์ และผ่องใส นั้น ควรจะมีที่มา จากคติเกี่ยวกับพุทธกิจ ๕ ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตร โดยเฉพาะการชำระพระสรีระในแต่ละวัน ขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ โดยมีพระอานนท์เถระทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก กล่าวคือ ในแต่ละวัน ทรงปฏิบัติพุทธกิจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์ ๕ ประการ^{๕๕} ได้แก่

^{๕๒} พระอรรถกถาจารย์ (ชินนทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตถนิก ,พจนานุกรม บาลี-ไทย, (กรุงเทพฯ : เรืองปัญญา, ๒๕๔๘)

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๕.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๕.

^{๕๕} พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๑๒๕

๑. กิจในปุเรภัตตร **ทรงตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ แล้วชำระพระ
สรีระ มีการล้างพระพักตร์ และป้วนพระโขนง^{๕๖} เป็นต้น เสริจแล้วทรงครอง
ผ้าจีวรเสด็จออกบิณฑบาตโปรดมนุษย์** พร้อมกับตรวจดูจิตสันดาน และ
แสดงธรรมโปรด ให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ (การเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง)

๒. กิจในปัจจุบันภัตตร หลังจากเสวยพระกระยาหารแล้ว ทรง
ประทานโอวาทและให้กัมมัฏฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย จากนั้นทรงเสด็จเข้าสู่
พระวิหาร เพื่อแสดงธรรมแก่เหล่ามนุษย์

๓. กิจในปุริมยาม ในเวลาค่ำ หลังจากทรงน้ำแล้ว ทรงประทับ
นั่งพุทธ-อาสน์ เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลาย ทูลถามปัญหา ฟังพระธรรม
เทศนา และขอกัมมัฏฐาน

๔. กิจในมัชฌิมยาม ในเวลาเที่ยงคืน ทรงตอบปัญหา และแสดง
ธรรมแก่เหล่าเทพยดา

๕. กิจในปัจจุบันยาม ในเวลาจวนสว่าง เมื่อเสด็จจงกรมแล้ว
ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถ ด้วยสีหไสยาสน์^{๕๖} จากนั้นเสด็จลุกขึ้น ประทับ
นั่งเหนือพุทธอาสน์ แล้วทรงตรวจดูสัตว์โลก ด้วยพุทธจักขุ เพื่อสำรวจดู
บุคคลผู้มีบุญญาธิการ และมีความพร้อม ในการสดับฟังพระธรรมเทศนา
ด้วยอำนาจของท่าน และศีลเป็นต้น

จากพุทธกิจ ๕ ประการดังกล่าวนี้ ถือเป็นคติรองรับ การถวาย
อุปัฏฐากพระพุทธรูป ในวัฒนธรรมไทเขิน พม่า ไทใหญ่ และไทลื้อ โดย
ผ่านพิธีล้างพระพักตร์ และชำระพระโขนงของพระพุทธรูป ซึ่งมีผ้าปูญณะ
เป็นสัญลักษณ์แทนผ้าเช็ดหน้ากับไม้แปรงฟัน และการถวายผ้าจีวรสำหรับ
ใช้ห่มพระวรกาย ทั้งนี้ เพื่อให้พระพุทธรูป มีพระพักตร์ที่บริสุทธิ์ ผ่องใส
และมีพระวรกายที่สง่างาม แล้วตั้งจิตปรารถนา ขอพึ่งพระมหากรุณาธิคุณ
ในการแผ่พระเมตตา ให้กับสรรพสัตว์ ได้หลุดพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏ

^{๕๖} สีหไสยาสน์ ได้แก่การนอนอย่างราชสีห์ คือนอนตะแคงขวาและมีสติกำกับอยู่
ตลอด สามารถกำหนดจิตให้ตื่นนอนภายในเวลาที่กำหนดได้

ผ้าบุญชนะ พร้อมด้ามไม้ ที่มีไม้ตำปู (ไม้สี่เหลี่ยม) เสียบอยู่ปลายด้านบนข้างละ ๑ อัน และพื้นฐานไม้แกะสลักรูปช้างและม้า ที่ประดับเครื่องทรงอย่างสวยงาม ภายในวิหารวัดยางเกียง เมืองเชียงใหม่

ทั้งนี้ สันนิษฐานว่า คติการถวายผ้าบุญชนะ หรือผ้าจีวร เป็น พุทธบูชา ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นคติ ที่มีพัฒนาการ มาจากความเชื่อเรื่องผี หรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นคติดั้งเดิมผสมผสานกับคติทางพุทธศาสนา จนเกิดเป็นรูปแบบการถวายอุปัฏฐากดังกล่าว แล้วมีการถ่ายเทซึ่งกันและกัน ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภูมิภาคใกล้เคียง ซึ่งอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น จึงทำให้มีรูปแบบการถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูป ที่แตกต่างกันด้วย

แต่เดิมผ้าบุญชนะ หรือผ้าจีวรนั้น เป็นผืนผ้าทอ ที่ขีด (ปัก) เอง บางทีก็จ้างวานให้ผู้อื่นทำ ให้ ด้วยลวดลายต่าง ๆ มีรูปช้าง ม้า วัว ควาย ปราสาท และหม้อดอกไม้ ครั้นต่อมาภายหลังบรรดาร้านค้า นิยมใช้ผ้าสำเร็จจากโรงงาน แล้วปักลวดลายสีสันทันต่าง ๆ จำหน่ายในเชิงธุรกิจ ด้วยเหตุนี้เอง ผ้าบุญชนะในเมืองเชียงใหม่ หรือผ้าจีวรในเมืองสิบสองปันนา และลาว ในปัจจุบัน ที่ทำด้วยผ้าทอมือ ก็เริ่มลดน้อยลงตามลำดับ ส่วนมาก จะทำจากผืนผ้าสำเร็จ จากโรงงานเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากมีความสะดวกสบายกว่า นอกจากนั้น ยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึง สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ที่ผู้คน ต่างก็รีบเร่งขวนขวาย ในการหาเลี้ยงชีพ การที่จะสละ

เวลา มาจัดทำผ้าปูญณะ หรือผ้าจีวร อย่างประณีตสวยงาม ด้วยฝีมือของตนเอง เหมือนอย่างที่บรรพชนเคยสร้างสรรค์ไว้นั้น ก็คงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

บรรณานุกรม

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล. **มรดกวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อ**. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๑.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพฯ : เรืองปัญญา. ๒๕๔๘.

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. จัดพิมพ์ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุมหฺมณมหาเถร). กรุงเทพฯ : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๔๖.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. ปรับปรุงครั้งที่ ๑ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๗.

สัมภาษณ์

พระสวาทิอ้าย จันทุโร	วัดเจติยหนองผา เมืองเชียงใหม่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒
พระสวาทิหนู่ม จิตตวณฺโณ	วัดเชียงขุ่ม เมืองเชียงใหม่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๒

ขัน

ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

ในวิหารของวัดต่าง ๆ ในเชียงใหม่ จะพบขันหลากหลายประเภท ตามโอกาสการใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

ขัน หมายถึง พาน หรือภาชนะอย่างหนึ่ง ที่ใช้สำหรับจัดวางสิ่งของ อันมีข้าวตอกดอกไม้ ธูป และเทียนเป็นต้น เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ มีชื่อเรียกหลายอย่าง แล้วแต่ว่าจะนำไปใช้ เช่น หากใช้ในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ในอุโบสถ ก็เรียกว่า **ขันอุโบสถ**^{๕๗} หากใช้สำหรับขอศีลก็เรียก **ขันขอศีล** เป็นต้น การเรียกชื่อขันแต่ละประเภท จึงขึ้นอยู่กับตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ขันนั้น ๆ หรือบางทีก็เรียกชื่อขันตามวัสดุที่ใช้ทำ เช่น หากทำด้วยเงิน ก็เรียกว่า **ขันเงิน** หากทำด้วยทองแดง ก็เรียกว่า **ขันทอง** (อ่าน “ขันตอง”) หากทำด้วยไม้ ก็เรียกว่า **ขันไม้**

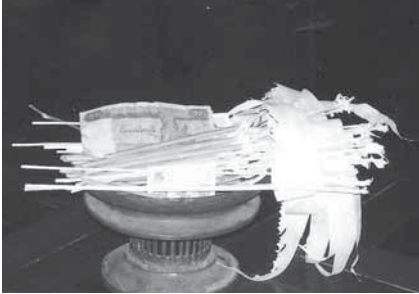
ส่วนขนาดของขันจะใบเล็กหรือใบใหญ่ ก็แล้วแต่จะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับงานนั้น ๆ รวมความแล้ว ขันจัดเป็นภาชนะที่ใช้บรรจุของเครื่องสักการบูชาชนิดหนึ่ง สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ตามคติความเชื่อของท้องถิ่น

การทำขัน นอกจากทำด้วยทองคำ เงิน และทองแดงแล้ว ยังทำด้วยไม้เนื้อแข็ง (ไม้จิง) และไม้ไผ่สานด้วย ทั้งนี้ ขันไม้เนื้อแข็งนั้น จะใช้วิธีการกลึง (เคียน) ในการขึ้นรูป ซึ่งไม่มีขั้นตอนซับซ้อนมากเท่าไร แต่การสานด้วยไม้ไผ่นั้น จะมีขั้นตอนมากกว่า การสานส่วนมากนิยมใช้ไม้ไผ่เรีย (อ่าน “ไม้เฮี้ย”) เพราะเนื้อเหนียวกว่าไม้ไผ่ชนิดอื่น จะผ่าให้เป็นซี่บาง (จักตอก)

^{๕๗} อุดม รุ่งเรืองศรี, **พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**, มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๗.

อย่างไรก็สามารถทำได้ตามต้องการ ส่วนของใบขันใช้วิธีสาน แต่ส่วนดินขันจะประกอบด้วย ๒ แบบ คือแบบครึ่งสาน และแบบคาคด สลักบางคนจะใช้วิธีสานด้านในก่อน แล้วจึงคาคดด้วยตอกพร้อมกับทำลวดลายให้สวยงามอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเป็นขันตอกที่ใช้ตามวัด จะมีขนาดใหญ่และสวยงามมากขึ้น

ขันนำทาน ประกอบด้วยเครื่องสักการะมีชื่อ เทียน ข้าวตอก และปัจจัย เป็นต้น

ตอกไม้ไผ่เรียที่ใช้สาน มี ๒ ลักษณะ คือ ตอกตัวเย็นจะมีขนาดใหญ่ และตอกตัวสานจะมีขนาดเล็ก เมื่อได้ใบขันแล้วก็จะคาคดเคียนแฉวงขึ้น คือเอวของพานและตีนพาน โดยใช้ตอกขนาด ๐.๕ – ๑.๐ เซนติเมตร พันทับกันเป็นวงกลมเหลื่อมกันให้ขึ้นรูป แล้วทำด้วยยางไม้หรือน้ำรัก เมื่อรักแห้งดีแล้ว ก็ทำด้วยน้ำรักผสมหาง (ขาด) ให้เรียบ แล้วจึงตกแต่งลายประดับด้วยขาดอีกทีหนึ่ง ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามที่ต้องการ

ขัน หรือพาน เป็นภาชนะที่ใช้บรรจุเครื่องสักการะต่าง ๆ นี้ จะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ก็แล้วแต่ปริมาณของเครื่องบูชาที่บรรจุนั้น ซึ่งขันอาจเป็นขันแดง หรือพานที่ทำด้วยไม้ไผ่ทาสาด ซึ่งมีขนาดต่าง ๆ อาจเป็น ขันสี่ หรือขันดินถี คือพานที่ส่วนลำตัว เป็นซี่ไม้กลึงเรียงรอบ เพื่อรับน้ำหนักทั้งหมด และหากไม่มีขันแบบเก่า ก็อาจใช้พานแบบใหม่ที่ทำด้วยทองเหลือง หรืออะลูมิเนียม แม้กระทั่งกะละมังก็อาจนำมาใช้ได้เช่นกัน

ขันสี่ ทำจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่เครื่องสักการะในพิธีต่างๆ

เมื่อถึงวันพระ คณะศรัทธาอุปลัมภ์วัด (แม่ออก – พ่อออก) จะนำดอกไม้ เทียน ช่อ พร้อมอาหารคาว – หวาน หรือผักผลไม้ไปวางบูชาด้านหน้าพระประธานในวิหาร กล่าวคือ เมื่อไปถึงวิหารแล้วกราบพระประธาน หรือพระพุทธรูปที่ประดิษฐานบนแท่นแก้ว ซึ่งแต่ละวัดจะมีพระพุทธรูปจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นพุทธรูปทำด้วยไม้ ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดหน้าตัก ๓๐ - ๔๐ นิ้วขึ้นไป นิยมสร้างด้วยปูนปั้น โบกยะเมืองเชียงตุงได้อธิบายว่า กรณีที่มีพระพุทธรูปจำนวนมากนั้น เมื่อแรกสร้างมีพระประธานเป็นปูนปั้นองค์เดียว ด้านข้างเป็นรูปพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้า ๒ องค์ คือ พระโมคคัลลานเถระ และพระสารีบุตรเถระ ครั้นต่อมามีผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระพุทธรูปมากขึ้น แล้วนำมาถวายประดิษฐานบนแท่นแก้ว จึงทำให้เห็นว่ามิพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก รูปแบบพระพุทธรูปส่วนใหญ่จะเป็นปางมารวิชัย ส่วนพระพักตร์ก็จะคล้ายใบหน้าของชาวเมืองเชียงตุงที่สร้าง เช่น พระพักตร์แบบไทจีน ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทเหนือ หรือไทดอย

เมื่อครั้งที่ไปร่วมทำบุญที่วัดบ้านผ่าย ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ศรัทธา วัดจะนำช่อ ยอดใบก้าก่อ (บุญนาค) เทียน ข้าวตอก ใส่บนถาด (ซึ่งทำจากเงิน) หรือขันที่จักสานด้วยไม้เรียว (ไม้เฮี้ย) ภายในวิหาร เราจะพบขันหลายประเภท ที่นำไปใช้ตามความจำเป็น ซึ่งเชียงตุงถือเป็นเครื่องประกอบพิธี เพื่อถวายสักการะแด่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขนาดของขันมีตั้งแต่ ๑๐ นิ้ว ถึง ๑๕ นิ้ว แล้วแต่โอกาสการใช้ แต่อย่างไรก็ดี ขันจัดเป็นภาชนะที่ใช้สำหรับใส่เทียน ช่อ ยอดใบก้าก่อ (บุญนาค) หรือดอกไม้ที่เก็บจากบริเวณบ้านแล้วล้างให้สะอาด หรือใช้บรรจุเครื่องทำบุญถวายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เช่น อาหาร เครื่องสักการะอื่นๆ เช่น ตุง ช่อ ผ้าห่มพระเจ้า คัมภีร์ธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาวางใน “ขัน” ได้ ในกรณีเครื่องสักการะชิ้นใหญ่ เช่น ค้างธรรม ตาลปัตร เครื่องสูง (กฤชภัณฑ์) ต้นดอก รวาทเทียน จะแยกออกจาก “ขัน” ซึ่งจะมีขันนำตานอีกขันหนึ่งที่ใช้สำหรับไปประเคนถวายแทน

ดังนั้น การใช้ขันแต่ละประเภท จึงขึ้นอยู่กับโอกาสการใช้ อันแสดงถึงความหมาย คุณค่าแห่งความร่วมมือร่วมใจกัน ในโอกาสทำบุญต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกภาพและเอกฉันท์ของชุมชนด้วย

ขันชี่ ทำจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่เครื่องสักการะในพิธีต่างๆ

รูปแบบ “ขัน”

“ขัน” ที่ชาวเมืองเชียงตุง นำมาใช้สำหรับใส่ข้าวของเครื่องใช้ หรือเทียน ช่อ ข้าวตอก ช่อยอดใบบุนนาค ใบโกศล หรือหมากผู้หมากเมีย สามารถแบ่งออกเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑. ชาวบ้านในชุมชน จะใช้ถาดกลม ขนาด ๑๐ - ๑๒ นิ้ว งานใบเล็ก ขนาด ๖ - ๘ นิ้ว ทำด้วยสังกะสี ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าจากจีน

๒. “ขัน” หรือ “พาน” ที่สานจากไม้ไผ่หรือหวาย ซึ่งผ่าเป็นเส้นเล็ก ๆ กลม บางแห่งจะผ่าเป็นเส้นแบน ในการจักสานขัน ชาวเชียงตุงนิยมขันที่มีขนาดความกว้างของปาก ๑๐, ๒๕, ๒๗, ๓๐ นิ้ว สูงตั้งแต่ ๘ - ๒๐ เซนติเมตร ขนาดของ “ขัน” หรือ “พาน” ขึ้นอยู่กับการใช้งาน เช่น ขันนำทาน ขันขอศีล หรือขันแก้วทั้ง ๓ จากปากขันถึงก้นขันลึกประมาณ ๖ - ๘ นิ้ว

รูปแบบของขันที่จักสานนั้น จะสานก้นขันถึงปากขันให้เป็นที่ทรงกลม เอวขันจะคอดมีขนาดกว้างที่สมดุระหว่างปากขันถึงตีนขัน วิธีสานนิยมสานด้วยไม้ไผ่ลายสอง เมื่อสานสูงขึ้นไปประมาณ ๑๓ เซนติเมตร ใช้ตอกไฟซึ่งเป็นตอกขนาดเล็ก สานม้วนให้เป็นขอบ แล้วสานลายธรรมดาขึ้นไปจนถึงปากขัน หลังจากนั้นจะสานรูปทรงกลมอย่างตัวขัน แต่ให้มีความ

กว้างน้อยกว่าความสูงของชั้นประมาณ ๕ เซนติเมตร บางครั้งการสานก็จะมีชั้นเดียว ไม่ต้องสานหลายชั้น ยกเว้นชั้นหมาก (ชั้นใส่หมากเคี้ยว) จะทำหลายชั้นและมีฝาปิด ลักษณะดังกล่าวบางครั้งใช้ในการประกอบพิธี หรือสำหรับต้อนรับแขก หรือสำหรับเก็บของใช้ประเภทเครื่องประดับ เป็นต้น หลังจากสานแล้ว (บางครั้งเรียกชั้นสาน) ก็จะลงรักปิดทองอีกชั้นหนึ่ง ชั้นที่ลงรักปิดทอง ผู้ที่นิยมใช้คือบรรดาเจ้านายหรือเจ้านางเชียงตุง ส่วนชาวเชียงตุงทั่วไป นิยมใช้ชั้นที่ไม่ลงรักปิดทอง นอกจากนั้นยังนิยม “ชั้น” สานชนิดเปลือย บางครั้งก็ลงสีแดง เรียกว่า “ชั้นแดง”

๓. “ชั้น” หรือ “พาน” ที่ทำด้วยไม้จริง แต่เดิมจะใช้ไม้สัก หลังจากที่ไม่สักหมดลง ก็จะหันมาใช้ไม้ขนุนบ้าง ไม้ฉำฉาบ้าง แต่กรรมวิธีเหมือนกัน กล่าวคือ จะใช้เครื่องเคียนไม้ได้รูปทรง ชั้นชนิดนี้จะใช้ไม้ท่อนยาว ๑๕ เซนติเมตร กว้าง ๒๐ เซนติเมตร กลึงไปชั้น โดยเจาะจากปากชั้นลงไป ประมาณ ๕-๗ เซนติเมตร กลึงเจาะให้คอดกลม ซึ่งช่วงนี้ อาจะกลึงให้สวยงามเป็นเล็บชั้น หรือกระดุกหู ดินด้านนอกกลึงให้ผายออก ด้านในกลึง เจาะให้กลวง เหลือขอบไว้หนา ๑-๒ เซนติเมตร ส่วนเอว จะกลึงลงมาสูงประมาณ ๑-๒ คืบ แล้วแต่ขนาดของขอบไปชั้น เป็นทรงกระบอกกลม ส่วนตีนชั้น จะผายออกจากเอว ทรงกระบอกกลมเช่นเดียวกัน เพื่อ กันไม่ให้ “ชั้น” ล้ม ซึ่งขนาดจะต้องสมดุลกัน บางครั้ง “ชั้น” ลักษณะนี้ ก็เรียกว่า “ชั้นไม้” ซึ่งเจ้านาย เจ้านางเป็นผู้ใช้ บางครั้งก็ติดแก้วอั้งวะให้ดูสวยงาม สันนิษฐานว่า เป็นของชาวเชียงตุงผลิตขึ้นถวายเจ้าฟ้า – เจ้านาง ตามที่ถูกสั่งให้จัดทำ สำหรับใส่ดอกไม้ เทียน ปิดทอง ปัจจุบันยังมีจำหน่ายอยู่ แต่บอกว่า นำมาจากพม่า เช่น มะละแหม่ง ทองยี่ หรือบ้านโยนเถ่ ในเมืองมณฑลทะเลย์ ซึ่งเล่าว่า เขาถูกกวาดต้อนมาจากเชียงใหม่ ทำหน้าที่ผลิต “คัวฮักคัวหาง” และเรียกว่า โยนเถ่

๔. ชั้นเงิน ชั้นทองเหลือง มีกรรมวิธีใกล้เคียงกัน หลังจากนำเงินรูป หรือแร่ทองเหลืองมาตีเป็นแผ่นและขึ้นรูป “ชั้น” ตามต้องการแล้ว ก็จะตอกลายเป็นรูปกลีบบัวซ้อนบ้าง รูปพรรณพฤกษาบ้าง รูปจักรราตรีบ้าง หรือรูปตามชาดกในพุทธศาสนาบ้าง

นอกจากนี้เชียงตุง จะนิยมใช้ “หม้อดอก” ที่ทำด้วยโลหะผสม เช่น สังกะสี เงิน หรือทอง หรือทำด้วยดินเผาที่พบที่บ้านยางกวง ซึ่งปั้นอย่างสวยงาม ทำขนาดใหญ่สูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ปาก และฐานกว้างประมาณ ๑๐ เซนติเมตร จากปากถึงฐานจะตอกเป็น กลีบขวง และตอกลาย เป็นรูปดอกไม้ หรือรูปเทวดาที่แต่งกายแบบ ชาวจีนโดยทั่วไป ใช้สำหรับปักดอกไม้ หรือใบไม้ที่มีความสูงพอเหมาะ ใส่ลงใน “ขันดอก” แล้วนำถวายพระประธานบนแท่นแก้ว ทุกวันจะเป็น หน้าทีของโคปกะและครอบครัว โดยเปลี่ยนกันไป ส่วนในวันพระจะมี ศรัทธาวัด (แม่ออก) นำดอกไม้มาปักขันดอก ทำให้วิหารดูสดใสยิ่งขึ้น นัยว่าถวายเป็นพุทธบูชา

รูปแบบขันโบราณ ทำด้วยไม้กลึง (เคียน) สำหรับใส่ช่อและเทียน

ประโยชน์ใช้สอยของขันดอก หรือพาน

๑. ขันดอก หรือพาน หรือหม้อดอก (ชาวเชียงตุงเรียกขันดอก) ชาว เชียงตุงจะนำดอกไม้บ้าง ใบบุนนาคบ้าง เทียนเล่มเล็ก ๆ ช่ออันเล็ก ข้าวตอก ประมาณ ๑ กำมือ บัจจัย สำหรับใส่ในขันแก้วทั้ง ๓ ซึ่งวางไว้หน้าพระ ประธาน ชาวไทโหลงเล่าว่า เขาจะแบ่งดอกไม้ ช่อ เทียน ออกเป็น ๗ ชุด ๆ ละ ๓ ที่ สำหรับนำไปถวายพระพุทธ (พระประธาน) ซึ่งโคปกะจะเอาขัน (พาน) วางไว้ ๓ ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ อันหมายถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในการถวายดอกไม้ลงขัน (พาน) ทั้งสามชุด จะรอให้ฝ่ายชาย (พ่อเผ่า) ใส่ก่อนแล้วจึงใส่เรียงลำดับ จนถึงฝ่ายหญิง (แม่เผ่า) ซึ่งเป็นการสร้างวินัยในหมู่ชน เป็นการแสดงในการยอมรับนับถือซึ่ง กันและกัน รวมทั้งเป็นการสร้างความสามัคคี โดยมีพระพุทธ พระธรรม

และพระสงฆ์ เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การใช้เครื่องบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ ช่อ ๒ เทียน ๒ ข้าวตอก พร้อมปัจจัย โคปกะอธิบายว่า จะใช้ดอกไม้ประเภทใดก็ได้ ช่อ ๒ เทียน ๒ เท่านั้น ถือว่าการถวายไม่จำเป็น ต้องมากนัก ให้เหลือที่สำหรับคนมาภายหลังบ้าง ส่วนปัจจัยสำหรับถวายพระสงฆ์ เพื่อให้นำไปใช้บูรณะวัดและศาสนวัตถุอื่น ๆ ที่ชำรุด

๒. ความหมายของดอกไม้ ช่อ เทียน ที่ใช้ใส่ลงในขัน ที่จะนำไปใช้แต่ละประเภท จะมีความแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นองค์รวม คือ การน้อมนำกาย วาจา ใจให้บริสุทธิ์ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระศาสดา พระธรรม คำสอน เคารพต่อหมู่คณะ เคารพต่อการศึกษา ความไม่ประมาทในสิ่งทั้งปวง รวมทั้งเคารพในการมีปฏิสันถารต่อกัน

3. คุณค่าแห่งการถวาย สิ่งอันพึงประสงค์ ก่อให้เกิดจิตใจอันงดงาม อันพึงมีต่อกัน เกิดความเข้าใจกับความทุกข์ ความไม่เป็นตัวตน และความไม่เที่ยงแท้แน่นอน และที่สำคัญ ขัน หรือพาน หรือหม้อดอก ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงลวดลายต่าง ๆ ตามที่พบ จะแตกต่างกันไป แต่รูปแบบอาจจะเปลี่ยนแปลงน้อย ที่สำหรับบรรจุสิ่งของเพื่อนำไปถวาย เป็นการแสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ผลพวงจากการนำถวาย ก็คือการสร้างความสามัคคีในชุมชน แบ่งปันและเอื้อเฟื้อต่อกัน เกิดสติ มีปัญญา ที่จะสามารถเข้าใจในธรรม

กล่าวโดยสรุป เครื่องประกอบพิธีประเภท ขัน หรือพาน หรือหม้อดอก เป็นการสร้างความสามัคคี ประกอบด้วยความเชื่อตามประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้รับรู้มาแต่เดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ ถือเป็น การอนุรักษ์ในศิลปวัตถุ ที่นำมาเป็นเครื่องสักการะอันหลากหลาย มีคุณค่าและความหมายอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

มณี พยอมยงค์. **เครื่องสักการะในล้านนา**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

๒๕๔๙.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. มูลนิธิ

แม่ฟ้าหลวง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๗.

ธรรมาสน์

พระนคร ปรั้งฤทธิ

ภายในวิหารของวัดในเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพพม่า นอกจากจะประดิษฐานพระพุทธรูป อันเป็นสัญลักษณ์ แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก อย่างเด่นสง่า เช่นเดียวกับเหตุการณ์พุทธประวัติที่กล่าวถึง พระพุทธเจ้าทรงประทับใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ แล้วตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกเหมือนกันแล้ว ยังมีธรรมาสน์รูปทรงวิจิตรสวยงาม สำหรับให้พระสงฆ์ขึ้นนั่งแสดงธรรมเทศนา ถือเป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรม และแทนอาสนะ (แทนสังฆ์) สำหรับให้พระสงฆ์นั่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เรียงรายจนเกือบสุดผนังด้านขวา ของพระประธาน อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระสงฆ์อีกด้วย

วิหาร จึงถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และถือเป็นศูนย์กลางของวัด เพราะเป็นสถานที่สถิตของพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อันเป็นสิ่งที่ชาวพุทธให้ความเคารพบูชาสูงสุด

การลำดับตำแหน่งสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย ภายในวิหารเช่นนี้ นอกจากจะปรากฏในวัฒนธรรมชาวไทยจีน เมืองเชียงตุงแล้ว ยังปรากฏในวัฒนธรรมชาวลื้อ เมืองสิบสองปันนาอีกด้วย ต้นนิชฐานว่า คิดเช่นนี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากล้านนา เพราะในอดีต ล้านนาถือเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มายังเมืองเชียงตุง และสิบสองปันนา วิหารของวัดในล้านนา ก็เคยลำดับตำแหน่งสัญลักษณ์ แทนพระรัตนตรัยเช่นนี้เหมือนกัน แม้ในปัจจุบัน ก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่ ด้วยเหตุนี้เอง ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาล้านนาและเชียงตุง จึงมีการถ่ายเทซึ่งกันและกัน

สัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย ที่มีลักษณะร่วมแบบล้านนา ที่เห็นได้ชัดเจนคือ **ธรรมาสน์** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรม อันเป็นสถานที่

สำหรับให้พระสงฆ์สามเณรขึ้นนั่ง เพื่อแสดงธรรมเทศนาเท่านั้น ถือเป็นสถานที่พิเศษที่สงวนไว้เฉพาะผู้เทศนาธรรม บุคคลอื่นไม่อาจขึ้นไปนั่งได้ แม้จะเป็นพระสงฆ์สามเณร หากไม่ได้ทำหน้าที่ เป็นผู้เทศนาธรรม ในพิธีการนั้น ๆ ก็ไม่อาจขึ้นไปนั่งได้ตามใจชอบ ชาวเชียงใหม่เรียกว่า **ธรรมาสนะ แทนธรรมาสน์ หอผ้า หอธรรม หอเทศน์** หรือ **แทนจอง**

ธรรมาสน์เมืองเชียงใหม่ มีรูปทรง และมีที่มาของคติความเชื่อ หรือโลกทัศน์เหมือนกับธรรมาสน์ของล้านนา โดยธรรมาสน์ในเมืองเชียงใหม่มี ๒ ประเภท คือ

๑. ธรรมาสน์แบบถาวร มักจะสร้างอย่างถาวร ตั้งอยู่ในวิหาร ด้านขวาของพระประธานในวิหาร เช่น ธรรมาสน์ของวัดราชฐานหลวงหัวช่วง ธรรมาสน์ของวัดราชฐานหลวงป่าแดง ธรรมาสน์ของวัดราชฐานหลวงยางกวง ธรรมาสน์ของวัดราชฐานหลวงดอนหลวง (ยางลอบ) ธรรมาสน์ของวัดหลวง เชียงยืน ธรรมาสน์ของวัดจอมคำ เป็นต้น

วัดเหล่านี้ ถือเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางพุทธศาสนา และบ้านเมือง เช่น เจ้าฟ้าผู้ปกครองมาฟ้า พระธรรมเทศนา หรือประกอบพิธีกรรมสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นต้น จึงทำให้ได้รับการอุปถัมภ์ และสามารถระดมช่างฝีมือดี หรือช่างหลวง พร้อมกับทุนทรัพย์ในการสร้างธรรมาสน์ ให้มีความวิจิตรสวยงามได้ ไม่ยากนัก แต่ก็มีบางวัด ที่สร้างมานาน และอยู่นอกตัวเมืองเชียงใหม่ ที่สร้างธรรมาสน์แบบถาวรลักษณะนี้ แต่ก็ไม่วิจิตรสวยงาม อย่างธรรมาสน์ของวัดสำคัญในตัวเมือง เพราะส่วนมากจะใช้ช่างในท้องถิ่นเป็นผู้สร้าง

๒. ธรรมาสน์แบบชั่วคราว ถือเป็นธรรมาสน์ที่สร้างขึ้นเฉพาะกิจ โดยจะจัดสร้าง เมื่อมีประเพณีตั้งธรรมหลวง หรือการเทศนาธรรมมหาชาติ เวสสันดรชาดก และเทศนาธรรมสุขุวิถณะวัฬหวงเท่านั้น เจ้าภาพผู้จัดงานตั้งธรรมหลวง จะเป็นผู้จ้างวานช่าง ให้สร้างธรรมาสน์แบบชั่วคราวถวาย พร้อมกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อันเป็นเครื่องบูชาทั้งหมด

ธรรมาสน์แบบชั่วคราวนี้ มักสร้างตามวัดต่าง ๆ ทั้งในและนอกเมืองเชียงใหม่ ถึงแม้บางวัดจะมีธรรมาสน์แบบถาวรอยู่แล้วก็ตาม แต่เมื่อเจ้าภาพผู้จัดงานบุญประเพณีตั้งธรรมหลวง ก็ยังนิยมสร้างธรรมาสน์แบบ

ชั่วคราวถวายร่วมด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเทศนาธรรมแล้วก็รี้ออก การสร้าง
ธรรมาสน์แบบชั่วคราวนี้ นิยมสร้างแบบรูปทรงปราสาทยอดสูง ด้วย
โครงไม้ไผ่แข็งแรง พร้อมกับติดลวดลายกระดาดหลายลวดสี ประดับช่อฟ้า
อย่างสวยงาม มีบันไดขึ้นลง และประดับด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ

ธรรมาสน์ทั้ง ๒ ประเภทนี้ แม้จะใช้สำหรับให้พระสงฆ์นั่ง
เทศนาธรรมเหมือนกัน แต่ใช้ในโอกาสต่างกัน กล่าวคือ ธรรมาสน์
แบบถาวร ใช้ในเทศนาธรรม ทั้งในโอกาสตั้งธรรมหลวงและเทศกาล
งานบุญประเพณีทั่วไป ส่วนธรรมาสน์แบบชั่วคราว จะใช้ในเทศนาธรรม
ในโอกาสตั้งธรรมหลวงเท่านั้น

ส่วนลักษณะของรูปทรงธรรมาสน์ เมืองเชียงตุง มีลักษณะร่วมแบบ
ล้านนา กล่าวคือโครงสร้าง มีลักษณะเป็นรูปทรงปราสาท ๒ แบบ คือ

๑. ธรรมาสน์หลังคาแบบปราสาทยอดสูง มีลักษณะคล้ายกับ
ย่อส่วน มาจากปราสาทหรือวิมานของเทพยดาในจินตนาการ ที่ได้รับ
อิทธิพลจากคติทางพุทธศาสนา รูปทรงจตุรมุขมีหลังคาทรงปราสาท แบ่ง
เป็นชั้น ๆ ประมาณ ๕ - ๙ ชั้น ทำด้วยไม้ประดับช่อฟ้าโบริกา แกะหรือ
แต่มีลวดลายแบบศิลปะไทเขิน ผสมผสานกับศิลปะแบบพม่า ผนังข้างทั้ง
๔ ด้านมีเสา ๔ เสา ยึดระหว่างเพดานหลังคาปราสาทด้านบน กับพื้นที่
ด้านล่าง เปิดโล่งมองเห็นได้ มีบันไดพาดสำหรับขึ้น-ลง เพียงด้านเดียว ซึ่ง
บันไดนี้ สามารถถอดเข้า-ออกได้ ส่วนด้านในของธรรมาสน์ มีพื้นที่กว้าง
พอประมาณ สำหรับปูอาสนะให้พระสงฆ์นั่งเทศนาธรรม ได้เพียงรูปเดียว

๒. ธรรมาสน์หลังคาแบบกลีบดอกบัวบาน เรียกอีกอย่างว่า
ธรรมาสน์ปากกะบาน รูปทรงคล้ายกับธรรมาสน์แบบปราสาทยอดสูง
ต่างแต่มีหลังคาแบบกลีบดอกบัวบาน ธรรมาสน์ลักษณะนี้พบที่วัดบ้าน
แสน ซึ่งตั้งอยู่ในหุบเขา ระหว่างเส้นทางเมืองเชียงตุง เมืองลา และเมือง
ยาง สันนิษฐานว่า วัดแห่งนี้ น่าจะสร้างในช่วงประดิษฐานพุทธศาสนา
จากเชียงใหม่สู่เชียงตุง จนมีความเจริญรุ่งเรือง ตั้งแต่รัชสมัยพระญาภิอนา
กษัตริย์ล้านนาราชวงศ์มังรายลำดับที่ ๖ เป็นต้นมา เนื่องจากมีศิลปกรรม
ทางพุทธศาสนา ที่วิจิตรสวยงาม และมีลักษณะร่วมแบบล้านนาหลาย
ประการ เช่น วิหาร อุโบสถ กุฏิ ธรรมาสน์ เป็นต้น โดยเฉพาะธรรมาสน์

ที่มีรูปทรงปราสาทหลังคาแบบกลีบดอกบัวบาน หรือทรงปากกะบานนั้นมีจำนวน ๒ หลังเรียงติดกัน ทางด้านขวามือของพระพุทธรูป ซึ่งอาจจะเป็นธรรมาสันหลังเก่า กับธรรมาสันหลังใหม่ ที่สร้างขึ้นถวายเป็นภายหลังก็เป็นได้

เมืองเชียงตุง นิยมใช้ธรรมาสันลักษณะดังกล่าว เพราะมีแนวคิดหรือคติความเชื่อเกี่ยวกับการเทศนาธรรมว่า เป็นพิธีการที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาที่พระสงฆ์เทศนานั้น ถือเป็นพระพุทธรูป เป็นของสูง ที่ต้องเคารพบูชา อีกทั้งพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมเทศนา ยังถือเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปด้วยเหตุนี้ ชาวเชียงตุงจึงจัดสถานที่พิเศษขึ้น สำหรับให้พระสงฆ์นั่งเทศนาธรรม อีกทั้ง พระพุทธศาสนาเมืองเชียงตุง ถือเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์เช่นเดียวกับพุทธศาสนาในล้านนา จึงถือหลักการเทศนาธรรมตามพระวินัยบัญญัติเป็นสำคัญ เนื่องจากในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธรูปแสดงพระธรรมเทศนาแต่ละครั้ง ก็ทรงประทับนั่งบนธรรมาสัน (อาสนะสำหรับแสดงธรรม) แม้พระสาวกจะแสดงธรรมเทศนา ก็โปรดให้นั่งบนธรรมาสันเช่นเดียวกัน เนื่องจากทรงยกย่อง และให้ความสำคัญ กับการแสดงธรรมเทศนาเป็นอย่างมาก นอกจากนั้น ยังทรงบัญญัติพระวินัย เกี่ยวกับการแสดงธรรมเทศนา ในลักษณะต่างๆ เช่น การไม่นั่งพื้นดิน ไม่นั่งอาสนะที่ต่ำกว่า และไม่ยื่นแสดงธรรมเทศนา ให้แก่คนฟังที่มีสุขภาพปกติ ยกเว้นคนป่วยเท่านั้น ที่สามารถนั่งพื้นดิน นั่งอาสนะต่ำกว่า และยื่นแสดงธรรมให้ฟังได้ ดังความในธรรมเทศนาปฏิสังขต (หมวดว่าด้วยการแสดงธรรม ๑๖ สิกขาบท) สิกขาบทที่ ๑๒ ๑๓ และ ๑๔ บัญญัติว่า

สิกขาบทที่ ๑๒ ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรม แก่คนไม่เป็นไข้ ที่นั่งอยู่บนอาสนะ (ผ้าหรือเครื่องปูนั่ง)

สิกขาบทที่ ๑๓ ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่บนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรม แก่คนไม่เป็นไข้ ที่นั่งบนอาสนะสูง

สิกขาบทที่ ๑๔ ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่ จักไม่แสดงธรรม แก่คนไม่เป็นไข้ ที่นั่งอยู่

จากเนื้อหาของพระวินัยบัญญัติดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า การเทศนาธรรมของพระสงฆ์เมืองเชียงตุง ได้ยึดถือการแสดงธรรมเทศนา ของพระพุทธรเจ้า และพระสาวกเป็นต้นแบบ แล้วนำมาปรับใช้ กับวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน ด้วยการจัดสร้างธรรมมาสน์ ที่มีรูปทรงปราสาท และประดับลวดลายวิจิตร สำหรับให้พระสงฆ์นั่งเทศนาธรรมโดยเฉพาะ รูปทรงธรรมมาสน์ จึงมีขนาดสูงกว่าพื้นที่นั่งของผู้ฟังทั่วไป และแยกพื้นที่ออกมามีอย่างเป็นสัดส่วน

นอกจากนั้น ชาวเชียงตุง ยังมีความเชื่อ ในอานิสงส์การสร้างธรรมมาสน์ถวายวัดด้วยว่า จะทำให้เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ มีความสุขความเจริญ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า สามารถอุทิศผลานิสงส์ให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับได้ด้วย โดยเฉพาะคนที่เกิดในปีไล่ (มะเส็ง-งูเล็ก) ปีเสง่า (มะเมีย-ม้า) และปีเส็ด (จอ-สุนัข) โบราณจารย์ได้กำหนดให้ ถวายธรรมมาสน์ในโอกาสทานธรรมหรือถวายคัมภีร์ประจำปีเกิดด้วย

การขึ้นนั่งเทศนาธรรมบนธรรมมาสน์ ถือเป็นเรื่องสำคัญ สำหรับพระสงฆ์หรือสามเณรผู้เทศนาธรรมเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นตัวแทนในการเทศนาธรรมของพระพุทธรเจ้า โดยผู้เทศนาธรรมแต่ละรูป ย่อมต้องผ่านกระบวนการฝึกฝน การเทศนาธรรมให้ถูกต้อง และคล่องชำนาญ เมื่อจะขึ้นเทศนาธรรมแต่ละครั้ง ย่อมต้องเตรียมตัวมาเป็นอย่างดี และนั่งห่มอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย หากรูปใดเทศนาธรรมไม่ชำนาญ พูดตะกุกตะกัก หรือมีเสียงเทศนาไม่ไพเราะ ก็จะไม่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้เทศนาธรรม เนื่องจากเกรงว่า จะถูกตำหนิจากพระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือผู้ฟังทั่วไป ทำให้เสื่อมเสียถึงเจ้าอาวาสด้วย ดังนั้น ในเมืองเชียงตุง จึงมีความเคร่งครัดในการฝึกฝนพระสงฆ์ และสามเณร ให้เทศนาธรรมอย่างถูกต้อง และไพเราะตามทำนองนิยมของแต่ละท้องถิ่น เรียกว่า **เรียนเทศน์** หรือ **เรียนธรรม**

ชาวเชียงตุง นิยมเข้าวัดฟังธรรมเทศนาในช่วงเช้าพรรษา ทั้งวันพระข้างขึ้น - ข้างแรม ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ โดยเฉพาะวันพระ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ชาวเชียงตุงเรียกว่า **วันศีลหลวง** (วันที่ต้องรักษาศีลให้มั่น) ชาวเชียงตุง จะมาร่วมฟังธรรมเทศนามากกว่าวันอื่น ๆ นอกจากนั้น ประเพณี

ตั้งธรรมหลวงทั้งธรรมมหาชาติเวสสันดร และธรรมสุวัตถะฉั่วหลวง ถือเป็นประเพณีฟังธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาวเชียงตุง เพราะถือเป็นพระชาติสุดท้าย และพระชาติที่ยิ่งใหญ่ ในการบำเพ็ญทานบารมีของพระพุทธเจ้า ชาวเชียงตุงจึงนิยมฟัง และถวายเครื่องบูชาภัณฑ์เทศนารอบ ๆ สุานธรรมมาสน์ประกอบด้วย รูปช้าง ม้า หมอน เสื้อ ข้าวตอกดอกไม้ ต้นกล้วย ต้นอ้อย ผ้าปูญณะ พุทธาติลลิต หม้อเงิน หม้อคำ พร้อมด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัยตามแต่จะหาได้

เมื่อถึงเวลาเทศนาธรรม พระสงฆ์ผู้เทศนา ลูกจากแท่นสังฆ์ (ที่นั่งสำหรับพระสงฆ์) แล้วคุกเข่ากราบพระพุทธรูป ก้าวขึ้นสู่นันโดธรรมมาสน์ด้วยความสำรวมระวัง โดยธรรมมาสน์จะมีผ้าม่านปิดกันทั้ง ๓ ด้าน ส่วนอีกด้านหนึ่ง เว้นไว้สำหรับเป็นที่พาดบันไดขึ้นลง ภายในมีผ้าอาสนะปูไว้อย่างเรียบร้อย พระสงฆ์ผู้เทศนาสามารถนั่งแบบ "ขดถวาย" (นั่งขัดสมาธิ ถือเป็น การนั่งที่สุภาพอย่างหนึ่ง) แล้วถือคัมภีร์เทศนา ได้ตามความสะดวก เพราะผู้ฟังจะมองไม่เห็นผู้เทศนา แต่จะได้ยินเสียงเทศนาเท่านั้น

ด้วยโครงสร้างของธรรมมาสน์ ที่มีลักษณะรูปทรงปราสาท และโครงสร้างของวิหารที่ประกอบด้วยผนังล้อมรอบ ทำให้เสียงเทศนา ดังก้องทั่ววิหาร ผู้ฟังจึงได้ยินเสียงเทศนาอย่างชัดเจน

เมื่อมีคนยาก อารอาณารธรรมเสร็จ พระสงฆ์เริ่มเทศนา ด้วยการอ่านตามคัมภีร์ธรรม ซึ่งเป็นโบลานจารด้วยอักษรไทเงิน ด้วยทำนองขับขานในท้องถิ่น อย่างไพเราะ และชัดถ้อยชัดคำ ผู้ฟังก็จะตั้งใจฟังการเทศนาด้วยความเคารพ เพราะถือว่า เสียงเทศนาที่ได้ยินนั้น เป็นเสียง "พระเจ้า" (พระพุทธเจ้า) จะสำรวมระวัง และไม่แสดงกิริยาอันไม่เหมาะสม ทั้งทางกาย วาจา และใจ เรียกว่า นั่งฟังด้วยความ "อ่อนน้อมค้อมธุ"

ในสมัยก่อน เมื่อชาวเชียงตุง จะมานั่งฟังธรรมเทศนาที่วัด ลูกหลาน จะหาบอุปกรณ์ สำหรับนั่งฟังธรรมมาส่งแต่เช้าตรู่อย่างครบครัน เช่น กระโถน ถ้วยน้ำชา (น้ำห้ำ) ผ้าปูนั่ง หมอนเท้าหรือหมอนอิง (หมอนที่ใช้สำหรับนั่งฟัง) เป็นต้น เพื่อให้การนั่งฟังธรรมเทศนา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และนั่งได้นาน โดยไม่ปวดหลังปวดเอว หรือลุกเดินไปมา อันเป็นเหตุทำให้เสียสมาธิและรบกวนผู้อื่น เมื่อฟังธรรมเทศนาจบแล้ว

ลูกหลานก็จะมารับกลับบ้าน ซึ่งผู้ที่ตั้งใจฟัง ก็จะสามารถเล่าเนื้อหาของการเทศนา ให้ลูกหลานฟัง ได้อย่างถูกต้อง และสอนให้ลูกหลานตั้งใจฟัง การเทศนาธรรมอย่าง “**อ่อนน้อมค้อมชู**” ตามอย่างด้วย

เมื่อเทศนาธรรมจบแล้ว พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรม จะเดินลงจากธรรมาสน์ มากราบพระพุทธรูป แล้วขึ้นไปนั่งบนแท่นสงฆ์เหมือนเดิม จากนั้นเจ้าภาพ ก็จะถวายภัณฑ์เทศนา และรับพร เป็นเสร็จพิธี

ธรรมาสน์ นอกจากจะมีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นเครื่องประกอบพิธีการเทศนาธรรมแล้ว ยังให้คุณประโยชน์ในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ

คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย เนื่องจากธรรมาสน์ มีรูปทรงสมส่วน และมั่นคง เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งแสดงธรรมเทศนาแล้ว ทำให้มีพื้นที่ที่เป็นสัดส่วน แยกออกมาเฉพาะ สำหรับเป็นที่เทศนา ทำให้พระสงฆ์ สามารถนั่งเทศนา ด้วยอิริยาบถที่สบาย และผ่อนคลายความวิตกกังวล ไม่ต้องพะว้าพะวง กับอาการประหม่า ที่เกิดจากการสำรวมระวังมากเกินไป และจากสถานการณ์รอบข้าง นอกจากนั้น โครงสร้างของธรรมาสน์ ยังก่อให้เกิดเสียงดังก้องกังวาน ทำให้ผู้ฟังซึ่งนั่งกับพื้นด้านล่าง สามารถสดับฟังเสียงเทศนาได้อย่างชัดเจน และมีสมาธิมั่น โดยไม่ต้องแหงนหน้า จ้องมองดูอาภักป์ภริยาของผู้เทศนา อันจะทำให้เสียสมาธิได้

คุณค่าด้านจิตใจ การที่พระสงฆ์ขึ้นนั่งเทศนาอยู่บนธรรมาสน์ ขณะที่ผู้ฟังนั่งพื้นด้านล่างสดับฟังอย่างสงบ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสื่อสารธรรม อันเป็นพุทธพจน์ และถือเป็นพิธีการที่ศักดิ์สิทธิ์ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจในฐานะผู้ให้และผู้รับ ระหว่างพระสงฆ์กับชาวพุทธ จึงก่อให้เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนา ทำให้จิตใจสงบ เบิกบาน และตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม

คุณค่าด้านปัญญา ศิลปกรรมที่นำเสนอผ่านโครงสร้างของธรรมาสน์และกิจกรรมการเทศนา ถูกกำหนดขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา จึงก่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดผ่านสัญลักษณ์และพิธีการเทศนา เช่น รูปทรงปราสาท ลวดลายศิลปกรรม เครื่องบูชา และขั้นตอนพิธีการเทศนา เป็นต้น ถือเป็นปรัชญาที่แฝงเร้นสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อและโลกทัศน์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน

จนกลายเป็นปัญหาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน

ในปัจจุบัน เมืองเชียงตุง ยังนิยมใช้ธรรมมาสน์ทรงปราสาทอยู่ แม้จะมีธรรมมาสน์ทรงเตี้ยแบบพม่า ที่พ่อค้าจากเมืองมณฑลหะเลย์ นำเข้ามาเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา เพื่อเผยแพร่ศิลปะแบบพม่าให้กว้างขวางขึ้น ในครั้งแรกที่ธรรมมาสน์เตี้ยแบบพม่า เข้าสู่เมืองเชียงตุงนั้น พ่อค้าจะใช้วิธีมอบให้วัดสำคัญๆ นำไปใช้ก่อน พอเห็นว่า เริ่มมีความนิยมบ้างแล้ว ก็นำมาจำหน่ายเชิงธุรกิจ แต่ภายหลัง ก็เสื่อมความนิยมลง เพราะชาวเชียงตุงไม่นิยม ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่า ธรรมมาสน์เตี้ยแบบพม่า มักจะถูกปล่อยทิ้งไว้ ให้ชำรุดทรุดโทรม และมีฝุ่นยักไยจับเกรอะไปหมด

ธรรมมาสน์เตี้ยแบบพมานี้ เรียกอีกอย่างว่า **พะลาฮอจี** มีลักษณะเป็นธรรมมาสน์เตี้ยขนาดเล็ก เปิดโล่ง ไม่มีหลังคา มีพื้นสำหรับนั่งเทศนา ขนาดพอประมาณ ด้านหลังมีพนักพิง ประกอบด้วยขาธรรมมาสน์ ๔ - ๕ ขา ผู้ฟังสามารถมองเห็นผู้เทศนาได้อย่างชัดเจน ตัวธรรมมาสน์นิยมแกะสลักลวดลาย ด้วยศิลปะพม่า ทาสีทอง ประดับกระจกหลากสี ส่วนมากประดับด้วยรูปนกยูง เครื่องเถา และดอกไม้

นอกจากจะมีธรรมมาสน์เตี้ยแบบพม่า ที่ไหลบ่าเข้ามา ในวัฒนธรรมเมืองเชียงตุงแล้ว ปัจจุบัน ยังพบธรรมมาสน์เตี้ย ตาลปัตร และอาสนะสงฆ์แบบภาคกลาง ประเทศไทย เริ่มแพร่เข้าสู่วัดในเมืองเชียงตุงบ้างแล้ว เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมไทย ที่แพร่เข้ามากับสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และกลุ่มคนไทย ที่เข้าไปทำบุญในเมืองเชียงตุง แต่ก็ไม่ใช่ที่นิยม และแพร่หลายนัก เพราะชาวเชียงตุงยังมีความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ต่างกับชาวล้านนาในปัจจุบัน ที่หันไปนิยมใช้ธรรมมาสน์เตี้ยแบบภาคกลาง ละทิ้งธรรมมาสน์ทรงปราสาท อันเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านการเทศนาของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่บรรพชนสร้างสรรค์ไว้ และใช้หล่อหลอมจิตวิญญาณความเป็นล้านนามาอย่างยาวนาน

ธรรมาสถ์ถาวรหลังคาแบบกลีบบัวบานหรือปากกะบาน วิหารวัดบ้านแสน เมืองเชียงใหม่

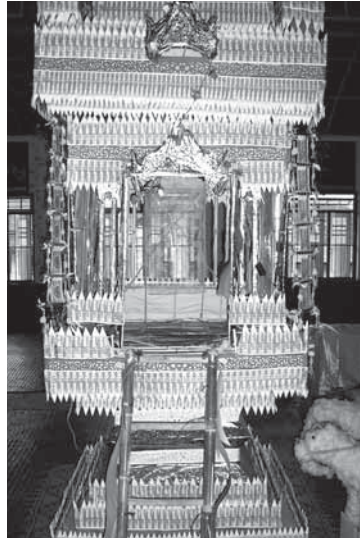

ธรรมาสถ์ในวิหารวัดจอมคำ
หลังคาแบบยอดสูง

ธรรมาสถ์ในวิหารวัดยางวง
บันไดสามารถยกขึ้นลงได้

ธรรมาสันในวิหารวัดอินทูปพาราม
มีฟ้าม่านกันทั้ง ๔ ด้าน

ธรรมาสันแบบชั้วคราวทำด้วยโครงไม้ไผ่
ประดับด้วยธนบัตรเงินจืด งานประเพณี
ตั้งธรรมหลวงวัดน้อยนอ

ธรรมาสันชั้วคราวทำด้วยโครงไม้
ติดลวดลายกระดาษ ในงานประเพณี
ตั้งธรรมเวฬุสันตระวัดเชียงชุม

ธรรมาสันชั้วคราวทำด้วยโครงไม้
ติดลวดลายกระดาษ
ในงานบอยหยาดน้ำ (บอยหลวง)
วัดพระธาตุจอมสรี

ธรรมาสน์เดี่ยวแบบพม่า จากเมืองมณฑลทะเลย์

ธรรมาสน์เดี่ยว ตาลบัตร์ และอาสนะแบบภาคกลาง ประเทศไทย
ในวิหารวัดพระแก้ว

บรรณานุกรม

เกรียงไกร เกิดศิริ. **วิหารวัดบ้านแสน : วิหารร่วมแบบล้านนาพบใหม่
กลางป่าเมืองเชียงตุง**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. ๒๕๕๐.

มณี พยอมยงค์และศิริรัตน์ อาสนะ. **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. เชียงใหม่:
ส.ทรัพย์การพิมพ์. ๒๕๓๘.

พระนคร ปริงฤทธิ์และคณะ. **ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่:
สำนักพิมพ์มรดกล้านนา. ๒๕๕๒

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **นวโกวาท**. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๓.

ผู้ให้สัมภาษณ์

สวาทิอ้าย จนทวโร เจ้าอาวาสวัดเจติย์หนองผา เมืองเชียงตุง ประเทศ
สหภาพพม่า ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ข้าวหย่ากู่ – ข้าวทิพย์

ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

ในเชียงตุง โดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีชาวไทใหญ่ (ไทใหญ่) อาศัยอยู่มากจะนิยมทำข้าวหย่ากู่ถวายพระสงฆ์ ในช่วงที่ข้าวเพิ่งออกรวง ลุงแสน^{๕๘} บ้านคันทนาบัวลอย ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ในเชียงตุง ตั้งแต่สมัยเจ้าฟ้าจะถวายข้าวหย่ากู่ให้กับพระสงฆ์ที่มาธิบดินทบาต ส่วนชาวบ้าน ก็จะถวายข้าวหย่ากู่แด่พระสงฆ์ ก่อนที่จะพระสงฆ์จะออกบดินทบาต แต่ไม่ปรากฏว่ามีการทำข้าวหย่ากู่ในล้านนา แต่ปรากฏในภาคกลางของไทย อาจารย์บุญยั้ง พยอมยงค์^{๕๙} ได้เล่าว่า เคยช่วยคุณย่า ซึ่งย้ายมาอยู่เชียงใหม่ทำ ด้วยวิธีเก็บเอาต้นใบและข้าวที่ออกรวงแล้ว แต่ยังไม่สุกมาล้างให้สะอาด แล้วนำลงไปตำในครกมองจนแหลก แล้วตักเอาน้ำมาใส่ภาชนะที่เตรียมไว้ แล้วกรองด้วยผ้าขาวบาง (ผ้าสาหลู) นำไปต้มพอเดือดยกกลงแล้ว นำไปถวายพระสงฆ์ ตอนเช้ามีด ฉันก่อนออกบดินทบาต แต่ในปัจจุบัน ไม่มีการทำข้าวหย่ากู่ นอกจากจะทำกินเอง ซึ่งมักจะปรุงตามต้องการ ข้าวหย่ากู่ ก็คือ ข้าวต้มที่เคี้ยวจนไม่มีเมล็ดข้าว เดิมเกลือเล็กน้อย พอเค็มปะแล่มๆ และบางบ้านชอบรสหวานก็จะใส่น้ำตาล หรือน้ำอ้อย หรือน้ำผึ้ง ถือเป็นอาหารรองท้องก่อนอาหารหนัก บางครั้ง ในสมัยไม่ใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า แต่หุงข้าวด้วยถ่าน พอข้าวสุกก็จะเข้ดน้ำ เรียกว่าข้าว ซึ่งผสมเกลือ หรือไม่ใช้เกลือก็ได้ ชาวบ้านที่เลี้ยงลูกเด็ก ก็จะเอาน้ำข้าวให้ดื่มกิน ซึ่งมีลักษณะคล้ายข้าวหย่ากู่ของชาวไทใหญ่นั้นเอง

^{๕๘} ลุงแสน อายุ ๖๕ ปี บ้านคันทนา เชียงตุง (สัมภาษณ์ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๙)

^{๕๙} นางบุญยั้ง พยอมยงค์ อายุ ๗๙ ปี บ้านริมใต้ อำเภอแมริม เชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๓)

ข้าวหย่ากู่ (ข้าวยาคุกกี้เรียก)

ข้าวหย่ากู่ หรือข้าวยาคุกกี้ น่าจะได้แนวคิดในการทำ จากข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งได้กล่าวถึงข้าวยาคุกกี้ ชาวอินเดียในสมัยโบราณนิยมต้มข้าวยาคุกกี้ ทั้งอย่างเค็ม ซึ่งจะผสมเกลือ และอย่างหวาน ซึ่งจะผสมน้ำผึ้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^{๖๐} ได้ให้คำนิยามดังนี้

ยาคุ เป็นภาษาบาลี แปลว่า ข้าวต้ม, ข้าวเปียก

ข้าวยาคุ น. ชื่อขนมอย่างหนึ่ง ทำด้วยข้าวอ่อนตำ แล้วคั้นเอาน้ำตั้งไฟจนสุก ใส่น้ำตาล เรียกว่า ข้าวยาคุน้ำ ถ้าเคี้ยวให้แห้ง เรียกว่า ข้าวยาคุแห้ง

ยาคุ, ยาคุ น. ข้าวต้ม เรียกขนมชนิดหนึ่งทำด้วยข้าวอ่อนว่า ข้าวยาคุ / ข้าวยาคุ (ป.)

คัพภสาลิ น. ข้าวที่กำลังท้องยังไม่แตกรวง เอามาคั้นเป็นข้าวยาคุ (ประเพณีสิบสองเดือน)

ข้าวยาคุ ถือเป็นอาหารของชนทุกชั้น สามารถทำกินได้ทุกฤดูกาล ปรุงก็ไม่ยาก แต่สามารถบรรเทาความหิวกระหายได้เป็นอย่างดี

จากหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๖๑} ได้กล่าวถึง เรื่องราวก่อนจะมาเป็นข้าวยาคุว่า

ยุคพระวิปัสสิพุทธเจ้า “มหากาฬกับจุลกภาพสองพี่น้อง ทำนาข้าวสาธิตี ที่นาแปลงเดียวกัน วันหนึ่งจุลกภาพไปนาข้าวสาธิตี ซึ่งกำลังออกรวง แกะเมล็ดข้าวออกเคียวกิน ก็รู้ว่า มีรสหวาน ปรารถนาจะถวายทานข้าวสาธิตีแก่พระสงฆ์ จึงบอกความประสงค์กับพี่ชาย พี่ชายไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งห้ามว่า อย่าทำเลย ข้าวจะเสียเปล่า น้องชายไม่ฟัง อ้อนวอนอยู่บ่อย ๆ พี่น้องจำต้องแบ่งนากันคนละครึ่ง จุลกาฬจึงหาคนมาช่วยเก็บข้าวในแปลงนาของตน กะเทาะเปลือกออกแล้ว ต้มด้วยน้ำนมสดล้วน เจ็ด้วยเนยใส

^{๖๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖.

^{๖๑} พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธี ๑๒ เดือน

น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด เป็นต้น สำหรับถวายแด่พระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานในการถวายยาคุนั้น ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ^{๖๒} กล่าวว่

“...ยาคุเค็มนี้พระสงฆ์ฉันในเวลาเช้าก่อนฉันอาหาร เพราะฉันอาหารวันละหนเดียวไม่ได้ฉันข้าวเช้าเพล เหมือนพระสงฆ์ทุกวันนี้ บิณฑบาตหนเดียวก็พอ ได้ความว่า ยาคุมีสองอย่าง คือ ยาคุเค็มเป็นข้าวต้มอย่างหนึ่ง และยาคุหวานที่เป็นข้าวอ่อนต้มเจือน้ำตาล เป็นข้าวต้มอีกอย่างหนึ่ง...”

อย่างไรก็ดี การถวายทานข้าวยาคุนั้น ถือเป็นอานิสงส์อย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ให้ข้าวและน้ำ ได้ชื่อว่า ให้กำลังและชีวิต ผู้ให้น้ำมัน น้ำผึ้ง ย่อมได้เสียดิถีเพราะเสนาะหู และผู้ให้ข้าวยาคุ จักได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระยาจักรพรรดิราช ^{๖๓} ทั้งนี้ เพราะข้าวยาคุยังประโยชน์ ๕ ประการ กล่าวคือ

๑. บรรเทาความหิว
๒. บรรเทาความกระหาย
๓. ลมเดินสะดวก
๔. ชำระลำไส้
๕. ทำอาหารที่ไม่ย่อยที่เหลือให้สุก (เผาผลาญอาหารที่ยังไม่ย่อย)

ปัจจุบันการถวายทานข้าวยาคุนั้น ได้เลือนหายไป อาจจะเป็นเพราะรวงข้าวอ่อน ๆ หายาก และข้าวมีราคาแพงขึ้น ดังนั้น จึงมักจะนิยม กวนข้าวทิพย์ หรือข้าวมธุรูปายาส ซึ่งในเชียงใหม่จะกวนข้าวทิพย์ในช่วงเดือน ๔ (ประมาณเดือนกุมภาพันธ์) เป็นประจำ ส่วนที่จะทำเป็นกรณีพิเศษ ก็คือ

^{๖๒} เล่มเดิม, หน้า ๕๕๙.

^{๖๓} พระมหาสิงห์คำ รักป่า, การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

งานพุทธาภิเษก (สร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปเสร็จแล้ว) หรืองานเถรภิเษก พระสงฆ์ ผู้ได้เลื่อนสมณศักดิ์ การกวนข้าวทิพย์ (ข้าวมธุปายาส) ถือเป็น มังคลาหารโดยแท้

ข้าวหย่ากู่

ข้าวทิพย์ (ข้าวมธุปายาส)

ปกติชาวไทยใหญ่ในปัจจุบัน ทั้งในเชียงตุง หรือในล้านนา (จังหวัด แม่ฮ่องสอน) มักจะกวนข้าวทิพย์ หรือข้าวกระยาทิพย์ หรือข้าวมธุปายาส ซึ่งข้าวหุงเจือด้วยน้ำตาล น้ำอ้อย น้ำผึ้ง และกะทิ ซึ่งศาสตราจารย์อรศิริ ปาณิห์^{๖๔} ได้บอกถึงส่วนผสมของการกวนข้าวทิพย์ไว้ว่า กวนข้าวเหนียว แดง เจือด้วยน้ำตาลอ้อย กะทิ กวนเสร็จแล้วโรยด้วยถั่ว งาคั่ว และมะพร้าว ชูดเป็นฝอย ตัดเป็นชิ้น ๆ ถวายพระสงฆ์และแจกเพื่อนบ้าน

ชาวไทยใหญ่มีพิธีถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธรองค์เรียกว่า พิธีต่างขอมต่อหลวง ซึ่งปีหนึ่งจะมี ๔ ครั้ง คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งการทำข้าวทิพย์นั้น ถือเป็นกาลพิเศษ ถวายแด่ข้าวพระเจ้าหลวง เป็นงานใหญ่ใช้ทุน ใช้แรงงาน และเวลามาก ถือเป็น การสร้างความสามัคคีร่วมใจกันจัดทำขึ้น ถือเป็น สิริมงคลแก่วิถีชีวิตของตนและผู้อื่นด้วย จากพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง^{๖๕} ได้กล่าวว่า ข้าวมธุปายาส น. หมายถึง ข้าวที่หุงด้วย น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำนม

^{๖๔} อรศิริ ปาณิห์, สถาปัตยกรรมไต, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2539.

ในอดีตการจัดทำข้าวมธุปายาส เป็นงานของชนชั้นสูง หรือผู้มีอันจะกินในอินเดีย ปากีสถาน และอัฟกานิสถาน แต่ต่อมาได้มีการแพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทย สหภาพพม่า ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกัมพูชา

เหตุแห่งการทำข้าวมธุปายาส

“...ข้าวมธุปายาสที่มาเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ สืบเนื่องมาจากนางสุชาดา ธิดาเศรษฐี ณ หมู่บ้านเสนานี ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองพาราณสี นางได้บวงสรวงขอบุตรชายต่อเทวดาประจำต้นไทร เมื่อได้บุตรชายตามประสงค์แล้ว นางจึงให้กวนข้าวมธุปายาส นำไปถวายเป็นพลีแก่เทวดา ที่บันดาลให้ความหวังของนางเป็นจริง แต่นางได้ถวายข้าวมธุปายาส พร้อมทั้งถาดทองคำแก่เจ้าชายสิทธัตถะ ผู้ประทับนั่งได้ร่วมโพธิ์นั้น โดยเข้าใจว่า เป็นรุกขเทวดาที่แสดงตนมาเป็นนักบวช นักบวชสิทธัตถะได้นำข้าวมธุปายาสมาแบ่งเป็น ๔๙ ก้อน ทวงส่วยจนหมด จากนั้นจึงนำถาดไปลอยในแม่น้ำเนรัญชรา เพื่ออธิษฐานเสี่ยงทายดูว่า จะได้ตรัสรู้หรือไม่ ข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา จึงนับว่าเป็นอาหารมื้อสุดท้าย ก่อนที่นักบวชสิทธัตถะจะได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า...”^{๖๖}

การทำข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ในเชียงตุง จะนัดกันในกลุ่มแม่เรือนของวัด ที่ตนและครอบครัวเป็นศรัทธา เพื่อเตรียมข้าวของ เครื่องใช้ต่างๆ ที่จะนำไปเป็นส่วนผสมของข้าวทิพย์ ด้วยการบอกกล่าวให้ทุกบ้านมาร่วมกันด้วย เพื่อเป็นการปฏิบัติตามพุทธประเพณี สร้างความสามัคคี และรำลึกถึงพระพุทธจริยา ที่พระพุทธเจ้าได้ประพடுத்தมาในอดีต ในหมู่คณะ

^{๖๕} อุดม รุ่งเรืองศรี. พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. ปรับปรุงครั้งที่ ๑. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง. ๒๕๔๗.

^{๖๖} บำรุง บารมี. ข้าวมธุปายาส. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๒ กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด.

เสงี่ยม คุณพาวาส. คู่มือชาวพุทธ. กรุงเทพฯ : เทพนิมิตการพิมพ์, ๒๕๐๘. หน้า ๓๑๒-๓๓๓.

(เอ็งเมือง / วัดประจำ) ของตน รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ วิธีการทำข้าวทิพย์ (เข้ามธุปายาส) ด้วย ของที่นำมาใช้ให้คุณประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย และเชื่อว่า หากใครได้รับประทาน จะสามารถหายจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความสุข สวัสดิ์ตลอดไป

การกวนข้าวทิพย์ (เข้ามธุปายาส)

ฝ่ายชายจัดเตรียมทำข้าวสุกสี่เหลี่ยมตาราง รูปขนมเปียกปูน ทำ ๓ ด้านครึ่ง ปักต้นกล้วย ต้นอ้อย และทุงรูปสามเหลี่ยมสีต่าง ๆ ซึ่งในบ้านเรา เรียกว่า การทำราชาวัตร ขนาด ๕ x ๕ เมตร ซึ่งถือเป็นบริเวณที่บริสุทธิ์ สำหรับให้หญิงสาวพรหมจารีกวนข้าวทิพย์ จัดทำตรงช่วงวัด ส่วนแม่เรือนเป็นผู้เตรียมสิ่งของสำหรับกวนข้าวทิพย์ การทำราชาวัตรบางวัด ในเอ็งเมืองรอบนอก ก็ไม่มีการทำร่วมกัน ถือเป็นอันรู้ว่า ตรงไหนควรหรือไม่ควรที่จะเข้าไป

สิ่งที่ต้องเตรียม ^{๒๗}

ภาชนะที่ทำข้าวทิพย์ (เข้ามธุปายาส) และวัสดุทั้งที่เป็นของแห้งของสด ที่จะใช้ในการกวน ทำก่อนเส้าในบริเวณที่กำหนดนั้น และเกรียงสำหรับตั้งกระทะ หรือหม้อไต้ที่ใช้ในการกวนข้าวมธุปายาสไว้พร้อม โยงสายสิญจน์จากพระพุทธรูปลงมาหาบริเวณราชาวัตร แล้ววงเวียนเป็นทักษิณวัตรเวียนขวา ส่วนเงื่อนด้ายปลายที่เวียนพระพุทธรูปนั้น โยงลงมาหาพระสงฆ์และบาตรน้ำมันต์ที่ใช้ในพิธี และภาชนะที่ใช้สำหรับทำข้าวมธุปายาส

๑. หม้อเข้าหมา เพื่อให้ข้าวขยายตัวเวลาหนึ่ง จะนึ่งมารับประทาน
๒. หม้อหนึ่ง ไหข้าว สำหรับนึ่ง
๓. กระทะ ไม้พาย สำหรับกวนข้าวมธุปายาส ๒-๓ ชุด
๔. กะละมัง สำหรับใส่ข้าวมธุปายาสสุกได้ที่แล้ว

^{๒๗} สัมภาษณ์ คณะศรัทธาผู้หญิงของวัดเชียงชุม เวียงจันทน์, ๒๕๔๙.

๕. งาน สำหรับใส่ข้าวมธุปายาส ถวายเท่าจำนวน วันของการอดพระกระยาหารของพระพุทธเจ้า จำนวน ๔๙ สำหรับ

วัสดุที่ใช้สำหรับกวนข้าวมธุปายาส มีหลายอย่างหลายชนิด ซึ่งเกิดขึ้นตามกำลังศรัทธาของประชาชน ส่วนใหญ่กำหนดเอาวัสดุต่อไปนี้ประเภทของแห้ง คือ

๑. ข้าวสารข้าวเหนียว
๒. ถั่วดำ หรือถั่วแดง ถั่วแปบ
๓. งาดำ งาขาว และงาหอม (งาขี้ม้อน)
๔. ถั่วดิน หรือถั่วลิสง
๕. น้ำตาลทราย หรือน้ำตาลปีบ
๖. น้ำอ้อยงบ
๗. เนย

ประเภทของสด หรือสิ่งของที่มีน้ำ

๑. มะพร้าวแห้งสำหรับทำน้ำกะทิ
๒. น้ำสำหรับทำน้ำกะทิ
๓. นมสด หรือนมกระป๋อง
๔. น้ำอ้อยสด (หากมี)
๕. น้ำตาลสด (หากมี)
๖. น้ำผึ้งแท้

ขั้นตอนการทำข้าวมธุปายาส ^{๖๘}

เมื่อนำเอาวัสดุมารวมกันพอต่อความต้องการแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่การทำข้าวมธุปายาสตั้งแต่วิธีย่างข้าว โดยเริ่มต้นดังนี้

๑. การนำข้าวสารไปห่ม่า ไว้จนพอตัวใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง
๒. ชูดมะพร้าวให้เพียงพอ แล้วคั้นกะทิเตรียมไว้

^{๖๘} มณีพยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์. มปป.

๓. จัดเตรียมวัสดุพวกถั่วงาไว้อย่างพร้อมมูล โดยล้างให้สะอาด
ทุกอย่าง

๔. เตรียมน้ำอ้อย น้ำตาล นมสด นมข้นไว้อย่างพอเพียง

๕. ก่อไฟในอั้งโล่ หรือใช้เกรียง เพื่อทำการนึ่งข้าวเหนียวและพวก
ถั่วงาต่างๆ

๖. จัดการข้าวข้าว หรือล้างข้าวสารที่แช่ไว้แล้ว นำใส่ช้ำหวด
ให้สะอาดแล้ว แล้วนำลงในไหหนึ่ง นึ่งบนหม้อหนึ่งจนสุกแล้วยกกลง

๗. ก่อไฟภายในรั้วราชวัตร เอากระทะขึ้นตั้งบนเกรียงแล้ว นำเอา
น้ำกะทิลงไป คนจนเดือดแล้วเอาน้ำอ้อย น้ำตาล น้ำผึ้ง นม เนย ใส่ลงไป
ให้หญิงสาวพรหมจารีย์ หรือคนแก่ที่หมดประจำเดือนแล้ว ถือกีล ๕ - ๘
เป็นผู้ช่วยอีกแรงหนึ่ง เมื่อกวนจนน้ำตาลน้ำอ้อยละลายได้ที่แล้ว นำเอา
ข้าวสุกลงไปคน ให้ข้าวและน้ำกะทิเข้ากันได้ดี และใส่พวกถั่ว งา ต่างๆ
ลงไปด้วย กวนสลับกันไปมา ตลอดเวลาทำให้เกิดการไหม้กันกระทะ เพราะ
จะทำให้ข้าวมธุปายาสไม่อร่อยเท่าที่ควร

๘. เมื่อกวนจนได้ที่แล้ว ยกเทใส่หม้อหรือกะละมัง นำไปเก็บไว้
ด้านหนึ่ง ตั้งกระทะใหม่ใส่กะทิ น้ำตาล น้ำอ้อย และข้าวที่นึ่งแล้ว และคน
อีกด้วยกลวิธีเดิม จนกว่าจะเพียงพอแก่ความต้องการ จากนั้นนำเอาข้าว
มธุปายาสไปตักใส่ภาชนะ มีถ้วย จาน ที่เตรียมไว้ตามจำนวน ๔๙ สำหรับ
แล้วนำไปตั้งไว้ที่หน้าพระพุทธรูป เตรียมถวายต่อไป

การถวายข้าวมธุปายาส มีโคปกะหรือผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้กล่าวคำ
ถวาย โดยมี แม่ออก - พ่อออก เข้าร่วมถวายและตั้งจิตอธิษฐานตามความ
ปรารถนา

หมายเหตุ

๑. กะทิกั้นจากน้ำมะพร้าวอ่อน

๒. ให้ใช้น้ำมันดี เป็นน้ำที่เติมในขณะที่กวน

๓. ผลส้ม คั้นเอาแต่น้ำผสมกับน้ำนมโค (วัว)

๔. ฟืนที่ใช้ในพิธี ให้ใช้ไม้ชัยพฤกษ์

อานิสงส์ของการทานข้าวหย่างกู่ – ข้าวทิพย์ (ข้าวมธุปายาส) ^{๖๙}

ในคัมภีร์ธรรมหลายฉบับ ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายทาน แต่พระภิกษุสงฆ์นั้น ถือเป็นการถวายทานตามกาล และทุกฤดูกาล ผู้ที่ถวายย่อมจะได้รับอานิสงส์มาก ตามที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ กล่าวคือ มีอายุ วัฒนะ สุขะ พละ มีผิวพรรณงดงาม สติปัญญาเป็นเลิศ

บรรณานุกรม

บำรุง บารมี. **ข้าวมธุปายาส**. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์-พรินติ้ง จำกัด, มปป.

พระมหาสิงห์คำ รักป่า. **การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นามบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ปจำกัด, มปป.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, มปป.

เสงี่ยม คุ้มพวาส. **คู่มือชาวพุทธ**. กรุงเทพฯ : เทพนิมิตการพิมพ์, ๒๕๐๘.

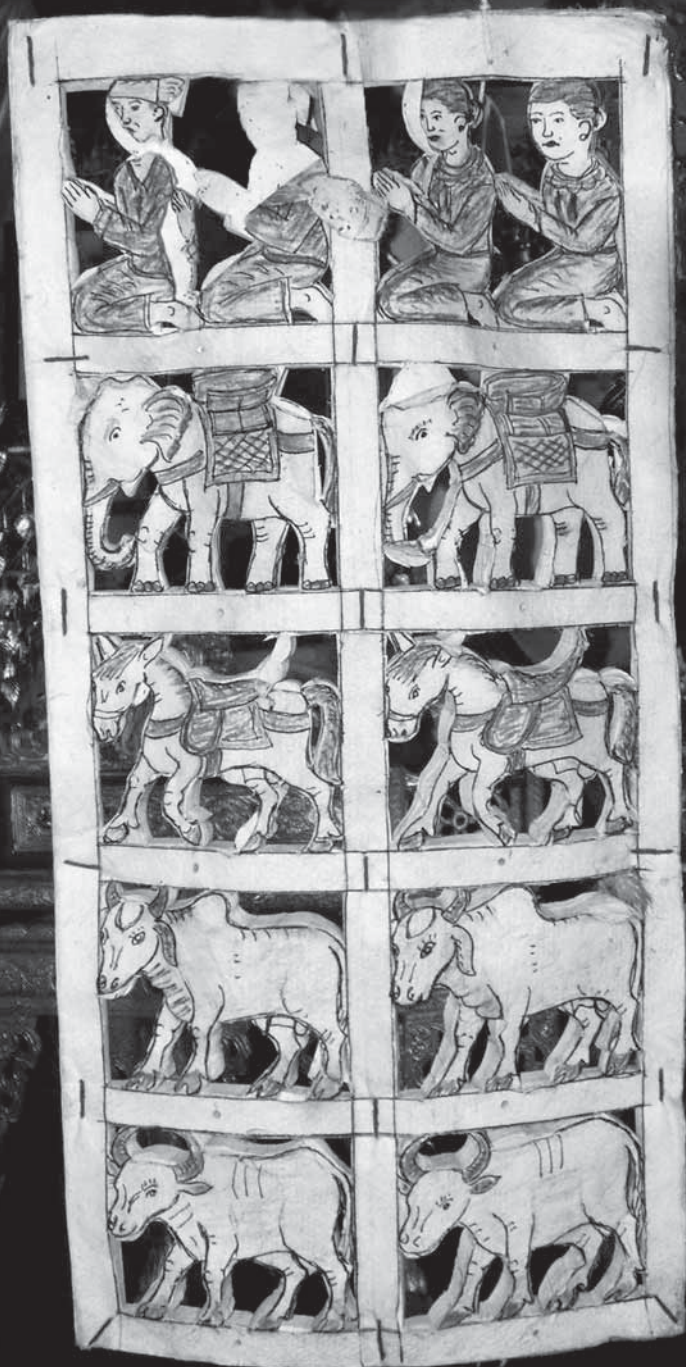
อรศิริ ปาณิห์. **สถาปัตยกรรมไต**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.

สัมภาษณ์

๑. นางบุญยิ่ง พยอมยงค์ อายุ ๗๗ ปี บ้านริมใต้ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๓
๒. ลุงแสน อายุ ๖๕ ปี บ้านคันทนา เมืองเชียงตุง ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๔

^{๖๙} พระมหาสิงห์คำ รักป่า. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

ตาแหลว

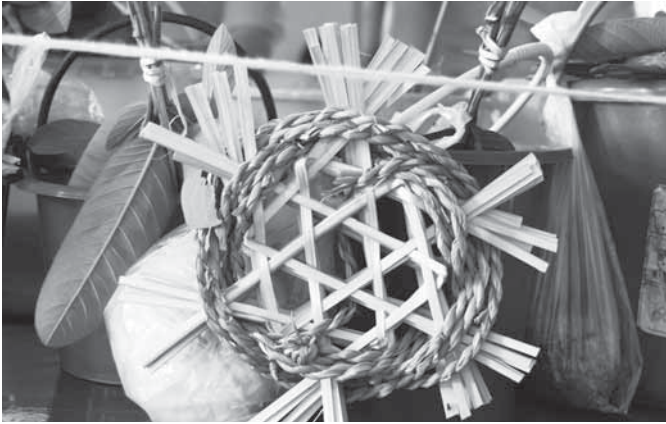
ผศ. จินตนา มัชฌมบุรุษ

เส้นทางจากเชียงตุงสู่เมิงลานั้น สองข้างทางมีหมู่บ้าน มีท้องนา พร้อมกับบรรยากาศที่สบาย ดูแล้วสดใสน่าอยู่ โดยเฉพาะคนเชียงตุงแถบนี้เป็นชนเผ่าที่มีจิตใจงดงาม ส่งภาษากระหนุงกระหนิง พวกเราไปคุยด้วย ก็พอที่จะรู้เรื่องที่เขายกเล่าอยู่บ้าง เราพบตาแหลวข้าง ๆ ที่นาที่เขาปลูกข้าวดำนา นั่นคือความเชื่อที่จะหาทางป้องกันสิ่งที่จะมากัดข้าวในนาให้เสียหาย

ศรีเลา เกษพรหม ^{๓๐} เล่าเรื่องราวของตาแหลว หรือแหลว หรือเฉลว ว่า คือ นกเหยี่ยว นกเหยี่ยวมีเลนส์สายตาที่พิเศษ สามารถมองเห็นชัดเจนในระยะไกลมาก เหยี่ยวเป็นสัตว์กินเนื้อ อาหารชอบของเหยี่ยว คือนกและลูกไก่ การจับกินลูกไก่จะต้องไปบินวนเวียนบนท้องฟ้าตรงบริเวณที่เป็นหมู่บ้าน เพราะแต่ละบ้านมีการเลี้ยงไก่กันทั้งนั้น เมื่อมองหาไก่ที่เลี้ยงลูกได้แล้ว นกเหยี่ยวจะพุ่งตกลงมาอย่างรวดเร็ว ใช้อุ้งเล็บอันแหลมคมจับลูกไก่ได้แล้วถลาพุ่งตัวขึ้น ด้วยความรวดเร็วเช่นกัน แม่ไก่และฝูงไก่จะร้องกระตักกันเสียงดังลั่นท่ามกลางความตกใจของลูกไก่ที่รอด แม่ไก่จะรีบกางปีกปกคลุมลูกไก่ไว้ แต่ก็ต้องเสียลูกไก่ไป ๑ ตัว

^{๓๐} กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

ตาแหลวพร้อมด้วยเชือกคาเขียว ในพิธีสังเคราะห์ วันสังขานต์ปีใหม่เมืองเชียงตุง

ส่วนความหมายของคำว่า ตาแหลว นั้น พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง^{๗๑} ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ตาแหลว น. เฉลว - เครื่องทำด้วยตอกสานขัดกันเป็นรูปแบนกลม มีรูตรงกลาง ใช้เพื่อแสดงกรรมสิทธิ์ในไร่การแรกนา หรือแขวนกับเชือก ผืนด้วยหญ้าคาไว้ที่ประตูบ้านและประตูเรือน เมื่อทำพิธีปลงศพที่ตายผิด ธรรมเนียม

อย่างไรก็ิตาแหลว เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมในประเพณีหลาย อย่าง ซึ่งในรอบปี จะมีประเพณีที่ต้องใช้ตาแหลว เข้ามามีบทบาทร่วม ตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เมืองเชียงตุงกลุ่มไทเขิน ไทลื้อ ไทเหนือ ไทใหญ่ และแม้แต่ชาวคอยหลายกลุ่ม ก็มีความเชื่อและทำตาแหลว สำหรับใช้ในพิธีกรรมหลายประเภท

^{๗๑} อุดม รุ่งเรืองศรี, พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.

การนำตาแหลวพร้อมด้วยเชือกคาเชียว เข้าร่วมปลุกเสกในพิธีสังเคราะห์ วันสังฆานต์ปีใหม่

วิธีการทำตาแหลว

ตาแหลว เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่ที่จักเป็นเส้นเล็ก ๆ บาง ๆ จำนวน ๘ เส้น นำมาขัดกันให้ส่วนกลางเป็นตาหกเหลี่ยมตรงกลาง ปล่อยชายตอกออกไปคล้ายกับรัศมีแสงอาทิตย์ มีลักษณะเป็นแผ่นแบนขนาดกว้าง ๒ คืบ การปักตาแหลวเป็นเครื่องหมายทางพิธีกรรม มีลักษณะใช้บ่งบอกถึงอาณาเขตหวงห้าม และบอกถึงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือใช้ประกอบพิธีสืบชะตา เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขและอายุยืน ปราศจากโรคภัยนานัปการ การทำ ตาแหลวที่กล่าวถึงนี้เป็นตาแหลวธรรมดาใช้ในพิธีกรรมปกติ

ประเภทของพิธีกรรมที่ใช้ตาแหลวเข้ามามีส่วนประกอบ

- พิธีกรรมความเชื่อที่จะใช้ “ตาแหลว” ก็คือ
๑. ตาแหลวที่ใช้พิธีกรรมทำค้างแฮกนา ก่อนที่จะมีการดำนา
 ๒. ตาแหลวที่ใช้พิธีสังเคราะห์แก่ผู้เจ็บป่วย และทำสังคหะบ้านหลังจากมีผู้ตาย
 ๓. ตาแหลวที่ใช้ในพิธีทำบุญเมือง ทำบุญบ้าน ทำบุญหมู่บ้าน

ในช่วงหลังประเพณีสังฆานต์ปีใหม่ ซึ่งจะทำเป็นงานใหญ่ วันเวลานั้นขึ้นอยู่กับโกปกะ จะเป็นผู้กำหนดเป็นปี ๆ ไปตามที่ได้คำนวณทางโหราศาสตร์

พระสงฆ์วัดเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่ กำลังประกอบพิธีสังเคราะห์

รูปแบบของตาแหลว

๑. ตาแหลวชั้นเดียว ขนาดกว้าง ๒ คืบ ใช้ในพิธีกรรมเล็ก ๆ ไม่ใหญ่โตนัก จะใช้เป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของ เช่น การแหกนาหรือพิธีสูตรกรรมแก่ผู้เจ็บป่วย บางครั้งก็เรียก “ตาแหลวคาเขียว” แต่มีรูปแบบที่ต่างกันไป ตรงที่ใช้ใบหนาดที่ผ่านพิธีกรรมแล้ว ใช้เป็นเครื่องลงติดบ้านกันผีและสิ่งชั่วร้าย

๒. ตาแหลว ๗ ชั้น ทำเป็นตาแหลว ๒ ชุด ทำต่อเนื่องกัน โดยชุดล่างจะใช้ตอก ๗ เส้น สานพับปลายสอดกันให้เกิดตา ๖ เหลี่ยม จำนวน ๗ ตา ส่วนชุดที่ ๒ ซึ่งติดตั้งบนตาแหลวชุดแรกใช้ตอก ๙ เส้น สานขัดกันให้มีตา ๖ เหลี่ยม จำนวน ๓ ตา ตาแหลว ๗ ชั้น ใช้ในพิธีใหญ่ขึ้นในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน

๓. ตาแหลวตาแสง ซึ่งทำคล้ายว่าวใหญ่ กว้าง ๗๐ เซนติเมตร สูง ๑ เมตรโดยประมาณ ผูกติดกับไม้ไผ่ ซึ่งตัดมาทั้งลำ โดยเลาะก้านกิ่งเล็ก ๆ ออกให้เหลือแต่ส่วนยอด มีไม้ว่องสำหรับห้อยตัวปลา ซึ่งถักรูปตัวปลาด้วยไม้ไผ่ ๒ ตัว ห้อย ๒ ข้าง ด้านล่างจะมีแท่นไม้สำหรับใส่เครื่องบูชา ไร่ ๕ ชุด เมื่อเตรียมเครื่องบูชาแล้ว ก็จะกล่าวคำสังเวद्यทั่วทั้งสี่ และแม่โพสพตามลำดับ

๔. ตาแหลว ๑๐๐ ชั้น (บางแห่งใช้ ๑,๐๐๐ ชั้น) ใช้สำหรับพิธีบูชาเมือง ซึ่งเป็นการทำบุญใหญ่ เช่น เมืองยอง เมืองลวง เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น ในการทำพิธีนี้จะใช้ในช่วงประเพณีสังฆานต์ปีใหม่ ซึ่งถือเป็นการส่งเคราะห์เมืองเพื่อให้ประชาชนพ้นจากทุกข์ภัยนานาประการ ถือเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

ในการประกอบพิธีกรรม อันหลากหลายที่คนโบราณคิดทำ ด้วยความเชื่อว่า จะป้องกันสิ่งที่ชั่วร้ายจะมากล้ากราย กล่าวคือ ใช้ในการทำนาปลูกข้าว ตั้งแต่การหว่านกล้า จนถึงการเก็บเกี่ยว ตลอดจนการเก็บข้าวขึ้นใส่ยุ้ง (หลองเข้า) มีการใช้ตาแหลวประกอบพิธีทุกขั้นตอน จุดประสงค์ที่ทำตาแหลวขึ้นใช้ในพิธีต่าง ๆ นั้น เพราะตาแหลวมองได้ไกล เมื่อเห็นสิ่งชั่วร้าย เช่น ผีร้าย ตาแหลวจะแจ้งเตือนให้ผีเสื่อนาที่คุ้มครองนาได้ทราบล่วงหน้า จะได้เตรียมต่อสู้ป้องกันกับสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น

เมื่อมีการทำพิธีเกี่ยวกับเมือง เช่น พิธีสืบชะตาเมือง พิธีบูชาเมือง พิธีส่งเคราะห์เมือง ตาแหลวจะมีบทบาทในพิธีกรรมเหล่านั้น และมีการใช้ตาแหลวร่วมกับอย่างอื่นด้วย อย่างพิธีบูชาเมืองหรือสืบชะตาเมือง ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ของคนทั้งเมือง ดังนั้นต้องसानตาแหลวถึง ๑,๐๐๐ ชั้น โดยสานสอดดอกขัดกันไปมา แล้วใช้เชือกที่ฝั้นจากใบหญ้าคาสอดล้อมรอบ กำแพงเวียง ตรงประตูและแจ้งเวียงจะติดด้วยตาแหลว ๑,๐๐๐ ชั้น เพื่อป้องกันเทพร้าย ผีร้ายที่จะมารบกวนเมืองให้เกิดเรื่องเลวร้าย

พิธีสูตรกรรม เมื่อมีคนป่วยที่ไม่รู้จักหาย รักษาโดยหมอทุกประเภทก็ไม่หาย ร่างกายผ่ายผอม ทางญาติจะจัดพิธีสูตรกรรม โดยทำที่ทางร่วมทางแยก โดยปักเสา ๔ ต้น ปลายเสาแต่ละต้นมีตาแหลวติดไว้ และมีเชือกที่พันด้วยใบคาสอดล้อมรอบทั้ง ๔ มุม แล้วนิมนต์พระมาสูตรมนต์ เพราะเชื่อว่า

การป่วยของบุคคลนั้น เกิดจากผีหรือสิ่งทีลึกลับทำให้เกิดทุกข์ร้อนเภทภัยต่าง ๆ จึงทำพิธีนี้ ในระหว่างทำพิธีจึงให้ตาแหลวช่วยป้องกันผีไว้ก่อนที่จะเสร็จพิธี เพื่อไม่ให้ผีมาทำให้พิธีเสีย

ดังนั้น “ตาแหลว” จึงเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนเรา ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงชีวิต ซึ่งอาจจะเนื่องจากการเจ็บป่วยและชีวิตหลังความตาย ด้วยการนำมาใช้ในประเพณีสังฆานต์ปีใหม่ พิธีบูชาเมือง (ส่งเคราะห์) หลังประเพณีสังฆานต์ปีใหม่ และแม้แต่การปลุกนา ก็จะใช้ตาแหลวเข้ามามีบทบาททุกขั้นตอน ด้วยความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจ ที่จะเข้ามาก่อวณขณะทำพิธี หรือป้องกันเภทภัยจากผีร้ายทั้งปวง

“ตาแหลว” จึงเป็นเครื่องประกอบพิธี ในกลุ่มไททุกกลุ่ม การค้นหาวิธีการป้องกัน ถือเป็นความคิดอันชาญฉลาด ตั้งแต่พิธีเล็กจนถึงพิธีใหญ่ ซึ่งก็จะจัดทำ “ตาแหลว” ให้แตกต่างกันไป เพื่อป้องกันถึงวัตถุประสงค์ของงานพิธีกรรมในประเพณีนั้น ๆ และที่สำคัญการใช้วัสดุธรรมชาติอันได้แก่ ไม้ไผ่มาเป็นตัวหลักในการทำ ถือเป็นช่างศิลป์หัตถกรรมที่ควรแก่การอนุรักษ์ และถ่ายทอดไปยังอนุชนที่สนใจในงานหัตถกรรมชนิดนี้ อันจะเป็นคุณประโยชน์อย่างเอนกอนันต์แก่คนในชุมชน

บรรณานุกรม

- อุดม รุ่งเรืองศรี. พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.
มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ. เครื่องสักการะในล้านนา. เชียงใหม่ :
ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.
.....ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์,
๒๕๔๓.

ข้อมูลสัมภาษณ์

๑. นายศรีเลา เกษพรหม อายุ ๖๒ ปี สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓
๒. โคปกะ สำนักงานโคปกะ เมืองเชียงตุง สิงหาคม ๒๕๕๒

กลองชัย : เครื่องดนตรีใน พุทธศาสนาเมืองเชียงตุง

พระนคร ปรั้งฤทธิ์

วัดในเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพพม่า มีหลายร้อยวัด หากแบ่งวัดออกตามฝ่ายของคณะสงฆ์ จะประกอบด้วยวัด ๓ ฝ่าย ได้แก่ วัดของพระสงฆ์ฝ่ายพื้นเมืองหรือวัดไทเขิน วัดของฝ่ายม่านหรือวัดพม่า และวัดของฝ่ายไทหรือวัดไทใหญ่ แม้จะเป็นวัดในพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันในวิถีปฏิบัติ ซึ่งขึ้นอยู่กับคติความเชื่อและวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย ดังเช่นวัฒนธรรมด้านเครื่องดนตรีประจำวัด จากการสำรวจพบว่า วัดของฝ่ายพื้นเมืองหรือวัดไทเขิน นิยมสร้างกลองขนาดใหญ่ใบเดียวประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร หรือระเบียงรอบวิหาร เพื่อใช้ประกอบในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนา และเป็นเครื่องบอกอาณัติสัญญาณในชุมชน โดยเรียกกลองใบนั้นว่า *กลองชัย* บางแห่งก็เรียกว่า *กลองมังคละ* *กลองชัยมังคละ* *กลองนันทเกรี* และ*กลองหลวง* ซึ่งหมายถึงกลองใบเดียวกันหรือชนิดเดียวกันนี้เอง ในขณะที่วัดของไทใหญ่ นิยมใช้กลองปู้เจ้ และกลองมองเซิง สำหรับใช้ประกอบในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

กลองที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารวัดจอมทอง เมืองเชียงตุง
ระบุชื่อด้านข้างของกลองว่า “กลองชัย”

กลองชัย เริ่มเข้าสู่วัดในเมืองเชียงตุงตั้งแต่เมื่อใด ยังไม่พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงได้อย่างชัดเจน แต่ตำนานวัดป่าแดง (เชียงตุง)^{๗๒} มีเนื้อหาที่กล่าวถึงรัชสมัยพระญาศรีสุธรรมจุฬามณี เจ้าฟ้าแห่งเมืองเชียงตุง (ครองเมืองเชียงตุง พ.ศ. ๑๙๘๖) ทรงมีความศรัทธา และให้ความอุปถัมภ์ คณะสงฆ์ฝ่ายวัดป่าแดง (ฝ่ายสีหปรัตตาราม) เนื่องจากทรงเลื่อมพระโสม-จิตเถระ ลูกศิษย์ของพระญาณคัมภีร์ ที่สามารถกำจัดเปรตที่มารังควาน หอคำของพระองค์ได้สำเร็จ หลังจากนั้นพระองค์ก็ให้การอุปถัมภ์คณะ สงฆ์ฝ่ายวัดป่าแดงมาโดยตลอด จนวัดป่าแดงกลายเป็นวัดสำคัญ และเป็น ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่ หรือฝ่ายสีหปรัต-ตารามไปอย่างกว้างขวาง ความตอนหนึ่งของตำนานวัดป่าแดง (เชียง ตุง) กล่าวอ้างอิงว่า พระองค์ทรงมีราชอาณาจักรให้เจ้าหน้าที่ย้ายขรวาส (พวกสัพพัญญู) ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดูแลวัดป่าแดง และฝ่ายพระสงฆ์ อันมีราชครูเป็นต้น ร่วมกันเป็นผู้นำบอกกล่าว ด้วยการตีฆ้องและตีกลอง เพื่อเรียกระดมชาววัดคือพระสงฆ์และประชาชน ให้มาถวายการอุปฐาก พระพุทธรูป มีการบูรณะทำความสะอาดวิหาร เจดีย์ กุฏิ เป็นต้น ทั้งตอนเช้า และตอนค่ำ เป็นประจำ ดังความตอนหนึ่งกล่าวว่

“...วัดตั้งพวกสัพพัญญู มี ๓ คน ผู้ ๑ ชื่อว่าพวกรม ผู้ ๑ ชื่อว่าพวกรีก ผู้ ๑ ชื่อว่าพวกขาง พายสังขะมีราชครูเป็นประธาน หื้อเปนแก่ ปกป่าว**ชาววัด หื้อไหร่คอง ตีกลอง อุปฐากพระเจ้า ทุกค้ำเช้า** คันวิหารโดหลุคร่ำเสีย หื้อป่าวชาววัดมาเวียกทิ้งกุฏิ เจดีย์ วิหาร ทิงมณฑกนอก มณฑกในทั้น คันทิงเดือนยี่แล เข้าวัสสา ดังอัน หื้อเปลี่ยนมือกันมาปฏิบัติต่อแล้ว ลำดับนั้น ๕ วัน เปลี่ยน กันมาเอี่ยมมาไซชุกก็จะ อย่าหื้อชูด...”

จากเนื้อหาในตำนานวัดป่าแดงดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า กลอง ถูกนำมาประดิษฐานอยู่ภายในวัดป่าแดง เมืองเชียงตุงมานานแล้ว โดยมี

^{๗๒} บำเพ็ญ ระวิน, *ตำนานวัดป่าแดง*. เอกสารวิชาการร่วมสมโภช ๗๐๐ ปีเชียงใหม่ อันดับ ๕. (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘) หน้า ๓๓.

วัตถุประสงค์สำคัญ คือใช้ดีสำหรับถวายเป็นพุทธบูชา และเป็นเครื่องบอก
อาณัติสัญญาณภายในชุมชน เพื่อแจ้งข่าวสาร หรือเรียกระดมคนให้ทำ
กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการถวายอุปัฏฐากพระพุทธรูปทุกตอนเช้า
และตอนค่ำเป็นต้น ถึงแม้ว่าตำนานวัดป่าแดงจะไม่ระบุถึงชื่อคลอง
แต่จากการศึกษาพบว่า วัดในเมืองเชียงตุง มักจะมีคลองขัย ซึ่งมีรูปลักษณะ
ทรงกลมขนาดใหญ่ใบเดียว ประดิษฐานอยู่ในวิหารหรือหอกลองอย่าง
แพร่หลาย แม้ในชุมชนของชาวไทดอย (ชาวลัวะ) บ้านแก่งและบ้านแสน
ซึ่งถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเดิม ที่อาศัยอยู่บนยอดเขาทางตอนเหนือของ
เมืองเชียงตุง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นิยมเรียกตนเองว่า “ไตหลอย” (ไทดอย)
หรือ “ตำมิละ” (ทัมมิละ) ซึ่งเชื่อว่า บรรพบุรุษของตนเอง คือชาวลัวะ
ที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับพระญามังราย ดั่งข้อมูลมุขปาฐะในชุมชน
เล่าว่า^{๗๓}

“...บรรพบุรุษของตน คือพวกหลอยตำมิละ อาศัยอยู่ที่เวียงเชียง
เหล็กมาตั้งแต่โบราณ จนกระทั่งพระญามังรายตามล่ากวางทองมายัง
บริเวณดังกล่าว เห็นว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการตั้งบ้านเมือง จึงส่งคน
มารบกับหลอยตำมิละที่อยู่เดิม หลอยตำมิละรบแพ้ จึงอพยพหนีขึ้นมาตั้ง
ถิ่นฐาน ยังบ้านแสนและบ้านแก่ง...”

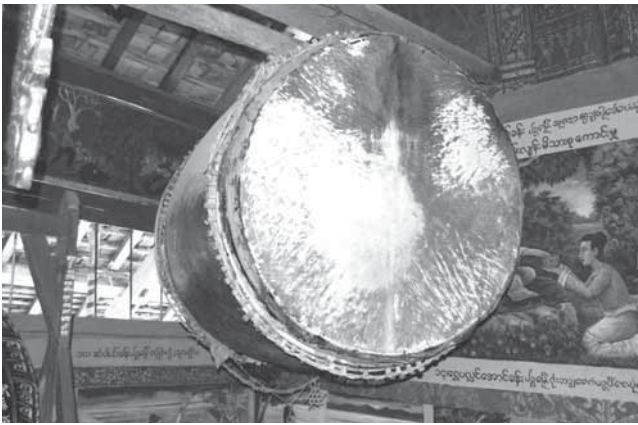

วิหารวัดบ้านแก่งในชุมชนของชาวลัวะที่มีศิลปกรรมงดงาม

^{๗๓} อ่างใน เกรียงไกร เกิดศิริ. วิหารบ้านแสน : วิหารร่วมแบบล้านนาพบใหม่กลางป่า
เมืองเชียงตุง. (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).

ชาวลัวะเหล่านี้ นับถือพุทธศาสนาผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิม ภายในชุมชนมีวัดเก่าแก่ประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่บนเนินเขาสร้างด้วยศิลปกรรมที่งดงาม ภายในวิหารของวัดบ้านแง็ก และอาคารเอนกประสงค์ที่ต่อเติมออกจากด้านข้างวิหารของวัดบ้านแง็ก มีกลองขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่เรียกว่า **“กลองมังคละ”** นิยมใช้ตีในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะพิธีเทศนาธรรม เพื่อบอกกล่าวข่าวสารให้เหล่าเทพยดาได้รับรู้ และร่วมอนุโมทนาในการทำบุญแต่ละครั้ง นอกจากนี้ยังใช้ตีเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณในชุมชนอีกด้วย

กลองมังคละประดิษฐานอยู่ภายในวิหารของวัดบ้านแง็ก

กลองชัยที่ประดิษฐานอยู่แต่ละวัดนั้น อาจเป็นกลองที่ทางวัดหรือชุมชนจัดสร้างกันเองก็ได้ หรือมีเจ้าภาพจัดสร้างถวายก็มี ในกรณีที่เจ้าภาพเป็นผู้จัดสร้างถวาย ก็มักจะจารึกข้อความ เพื่อบ่งบอกเจตนาการสร้างและวันเดือนปีที่อุทิศกำกับไว้ ดังเช่น กลองชัยของวัดบ้านฝ้าย ได้จารึกเจตนาการสร้างของผู้ถวายเอาไว้ดังความว่า

“วิวิธ วิจิตรา สรีสุชะสัสติ อัชชะในรายสีปีนี้ คือหากเปนปีปีกี้ไ้จุลศักราชได้ ๑๓๗๐ ตัว (๒๐๐๘) บัดนี้บังเกิดมียังสมณะสัทธาแลมูลสัทธา ๒ คนนาในนอก ภายในหมายมีภิกขุเจ้าอาวาสเปนเค้า บาระกาลิกขีโยมเจ้าชุตน ภายนอกหมายมีมูลสัทธาผู้ช้ำชายไ้ ภริยาชื่อนางจัน บ้านคอม แม่

ชื่อนางอ่าม ลูกหญิงชื่อนางอ้าย ลูกชายชื่อปะชิด ลูกหญิงถ้วน ๒ ชื่อนางอี่
ผู้ถ้วน ๓ ชื่อนางทิพย์ อุลูกชายชื่อชายหลวงทิพย์ อุหลานหญิงชื่อนาง
ม่วงนวล ผู้เข้าทังเลี้ยงคิได้เอาพ่อชื่อพาก่า อูสง่านานตา แม่ชื่อนายสิน
นางมวลงเป็นเค้าลูกหลานทังเลี้ยงแลพี่น้องวงศาทังมวลง ข้าคิได้น้อมนำ
มายังกลองมังคละวุฒิ ชัยยะสัตพพัสัตรูลูกนี้มาทานไว้กับวัดบ้านฝ่าย เมื่อ
ปี ๑๓๗๐ ตัว (๒๐๐๘) เดือนสิบขึ้น ๑๔ ค่ำ เม็งวัน ๖ ไทวันเม็งไค้ เรียกฟ้า
ได้ ๒๒ ตัว วันที่ ๑๕ วันหยุดน้ำถวยทานกับวัดบ้านฝ่ายแล ขอเปน
ผลอนิสงส์ค้ำผู้เข้าแต่ช้วนี่ชาติหน้า หื้ออูฒิจำเรฎู บัรรมวลงถ้วนเต็มข้า
แต่ นิพพานัน ประมิ่ง สุขิ ยาจามิ สาธุ สาธุ สาธุ พันทุกข์ถึงสุขผู้คนด้วยดี
เทอะ **กลองนันทเกรี**ลูกนี้ อุหลาหลวงเป็นผู้ริสนามาจากหนองคำหลวง
เวียงเชียงตุงแล ไว้ตีให้สัตถุญาคคนและเทวดาหือมากะทำบุญคุณดี หื้ออูฒิ
จำเรฎูทังภายในภายนอก”

กลองของวัดบ้านฝ่ายซึ่งกำลังรอประดิษฐานในวิหารที่กำลังสร้างใหม่
โดยระบุชื่อในคำอุทิศว่า กลองนันทเกรี

กลองชัยในสังคมและวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง ถือเป็นกลองที่มี
บทบาท ทั้งการเมืองการปกครองและ งานบุญประเพณีทางพุทธศาสนา
กล่าวคือ

๑. บทบาทด้านการเมืองการปกครอง

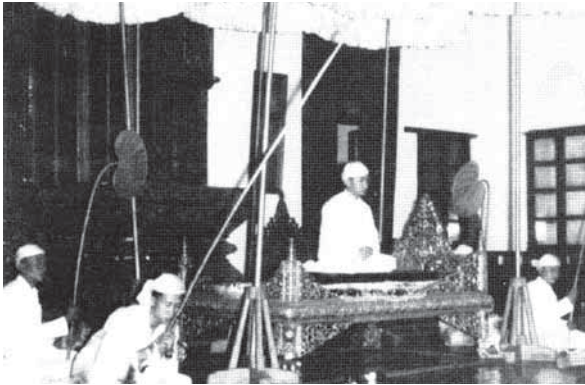
ในอดีต กลองชัยจะประดิษฐานอยู่ที่หอกลองภายในบริเวณหอคำ
ซึ่งเป็นสถานที่ประทับของเจ้าฟ้าผู้ปกครองเมืองเชียงตุง สำหรับใช้ตี

เพื่อเป็นอาณัติสัญญาณในบ้านเมืองมีการเรียกประชุม และแจ้งข่าวสาร เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้สำหรับประโคม เพื่อสร้างความบันเทิงอีกด้วย ดังปรากฏในประเพณีสมมาคารวะเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง^{๗๔} ซึ่งแต่ละปีจะมีการประกอบพิธีสมมาคารวะเจ้าฟ้าถึง ๓ ครั้ง ได้แก่ ช่วงเข้าพรรษา ช่วงออกพรรษา และช่วงสังฆานต์ปีใหม่ (สงกรานต์)

ประเพณีสมมาคารวะเจ้าฟ้า เป็นอีกพิธีหนึ่งที่ยินยอมตักลง ประกอบการพ่อนางนงู ซึ่งถือเป็นศิลปะการพ่อนำขึ้นสูงในราชสำนักของเมืองเชียงตุง เพื่อถวายพระเกียรติแด่เจ้าฟ้า และให้การต้อนรับบรรดาเจ้าเมือง ท้าวพระญา ขุนแสน และหัวร้อย พร้อมทั้งเสนาอำมาตย์ที่อยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่นำเครื่องสมมาคารวะและเครื่องบรรณาการมาถวายตามฐานันดรศักดิ์ ประกอบด้วย

เจ้าเมือง	มีเครื่องสมมาคารวะประกอบด้วยต้นดอกเงินใบใหญ่ ๑ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม
ท้าวพระญา	มีเครื่องสมมาคารวะประกอบด้วยต้นดอกผึ้ง ๑ ดอก เทียนเล่มใหญ่ ๑ เล่ม
ขุนแสนและหัวร้อย	มีเครื่องสมมาคารวะ ประกอบด้วยเทียนขี้ผึ้งเล่มใหญ่ ๑ เล่ม เล่มเล็ก ๔ คู่

เจ้าฟ้าชายหลวง กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งเมืองเชียงตุง
ประทับนั่งบนแท่นแก้วจำลองซึ่งประดิษฐานหน้าราชบัลลังก์

^{๗๔} เอกสารประกอบการสอนของพระแสงสี สุจินโณ ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดหัวข่วงเมืองเชียงตุง พรรษา ๑๖ อายุ ๓๖

เจ้าเมือง ท้าวพระญา ขุนแสน
และหัวร้อย
พร้อมด้วยเครื่องสมมาคารวะ

ลีลาการพ้อนหางนกยูงหรือพ้อนแพน
ร่วมกับเสียง “กลองหลวงเค้าสนาม”

เมื่อเจ้าฟ้าผู้ที่ผ่านพิธีรดน้ำมูรธาภิเชกแล้ว (ราชาภิเชก) เสด็จออกมาสู่ท้องพระโรง แล้วจะประทับนั่งบนราชบัลลังก์ (แทนแก้วบัลลังการ) แต่ถ้าหากเจ้าฟ้าองค์ใด ยังไม่ได้ผ่านพิธีรดน้ำมูรธาภิเชก จะประทับนั่งบนแท่นแก้วจำลองแทน ซึ่งตั้งไว้ข้างหน้าแท่นราชบัลลังก์ จากนั้นบรรดาเจ้าเมือง ท้าวพระญา ขุนแสน และหัวร้อยถวายความเคารพตามลำดับ ต่อจากนั้นบรรดาช่างพ้อน ซึ่งเป็นหนุ่มสาว ๔ คน จะออกมาถวายรำ “พ้อนหางนกยูง” หรือ “พ้อนนกยูงคำ” หรือบางทีก็เรียกว่า “การพ้อนแพน” โดยช่างพ้อนหนุ่มสาวเหล่านี้ จะได้รับการคัดเลือกและแต่งตั้งจากขุนเหนือสนาม ประกอบด้วย หนุ่มสาวบ้านชาวแปด ๒ คน และหนุ่มสาวบ้านเชียงชุม ๒ คน ช่างพ้อนเหล่านี้จะไม่มีค่าตอบแทนให้แต่อย่างใด เพียงแต่จะได้รับการคุ้มครองไม่ให้ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานใด ๆ

การพ้อนหางนกยูงนั้น ช่างพ้อนจะนำหางนกยูงยาวประมาณ ๓ ศอก มัดรวมกันให้แน่น มีขนาดเท่ากำมือ แล้วพ้อนด้วยกระบวนท่าตามเสียงกลอง ที่ประโคมอยู่เหนือสนาม ซึ่งมีผู้รับผิดชอบการประโคม ๓ คน แต่ละคนทำหน้าที่ดังนี้

๑. พระญาณางน้อยตีกลองด้านหน้าด้วยไม้ค้อน ๒ อัน
๒. พระญาเซมตีกลองด้านหลังด้วยไม้สะ (ไม้ตาบหรือฟาดแล้)
๓. พระญาคาตีฆ้องให้จังหวะในการประสมวง

ดังความตอนหนึ่งในเอกสารประกอบการสอนของพระแสงดี
สุจินฺฺณ ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดหัวข่วง เมืองเชียงตุง ตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...วิธีลายพ่อนหางนกยูงนั้น ได้พ่อนแอ่นลีลาตามเสียงไห่ (ตี)
กลองหลวง กลองหลวงลูกนี้ห้อยไว้ที่เหนือสนามชั้นสอง เรียกว่า “**กลอง
หลวงเค้าสนาม**” เอาใช้ให้เมื่อมีการงานอันสำคัญ ผู้ตกหน้าที่ให้กลอง
หลวง เมื่อพ่อนแพนมีสามคนคือ พระญาณางน้อย พระญาเซม และ
พระญาคา วิธีให้กลองหลวงมีดังนี้

พระญาณางน้อยให้หน้า ๑ เอาค้อนตีสองมือ จักมีเสียงดังทิ้ง ๆ
และตีทางด้านข้างจักมีโทก ๆ

พระญาเซมตีกลองหน้าสอง เอาไม้ตบตี จักมีเสียงดังปะ ๆ

และพระญาคา ไหมมองทวนจักมีเสียงดังบู่ ๆ

เวลาเมื่อให้เข้ากัน (ประสมวง) จักมีเสียงดังทิ้ง ๆ โทก ๆ ปะทิ้ง
ปะทิ้งโทก ปะทิ้งโทกทิ้งปะ มุย อี้แล...”

เมื่อการพ่อนหางนกยูงจบลง เจ้าเมืองแต่ละเมืองก็จะทูลปรึกษา
เรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมือง เสร็จแล้วพระญาเชียงแสน ซึ่งเป็นผู้มียศศักดิ์
สูงกว่า จะถือขันเข้าตอกดอกไม้ลำเทียน กล่าวคำสมมาคารวะและถวาย
พระพร หลังจากนั้นเจ้าฟ้าก็จะกล่าวให้พรตอบ เป็นเสร็จพิธีสมมาคารวะ
เจ้าฟ้าแห่งเมืองเชียงตุง

๒. บทบาทด้านงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนา

ส่วนงานบุญประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาของ
เมืองเชียงตุง ที่มีการนำกลองชัย ซึ่งถือเป็นกลองศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง
มาประโคมเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ได้แก่ ประเพณีสังฆานต์ปีใหม่
(สงกรานต์) และงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นภายในวัด

ประเพณีสังฆานต์ปีใหม่ ถือเป็นวันเริ่มต้นการใช้จุลศักราชใหม่
ของเมืองเชียงตุง ซึ่งจัดในเดือน ๖ - ๗ ตามระบบการนับเดือนของชาวไทยจีน

ตรงกับเดือนมีนาคม - เมษายน ของไทยภาคกลาง ในวันนี้ชาวเชียงตุง ทุกชนเผ่า ทุกชาติพันธุ์ จะเดินทางมาร่วมพิธีเฉลิมฉลองกันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพิธีตีกลอง และแห่ขุนสังฆานต์ในสังฆานต์ล่องและวันเนา ซึ่งเป็นวันแรกและวันที่ ๒ ของประเพณี โดยเรียกพิธีตีกลองนี้ว่า **“พิธีแกนกลองชัย”** หรือ **“พิธีแหวนกลองชัย”** (ขว เป็นคำควบกล้ำชาวเชียงตุงนิยมออกเสียงเป็น ก) ซึ่งจัดขึ้นที่บริเวณภาคเก่า (ตลาดเก่า) ข้างวัดเชียงจันทร์ เมืองเชียงตุง

ตามประวัติพิธีแกนกลองชัยกล่าวว่า^{๗๕} เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๘ พระญาแก้วมธุ เจ้าฟ้าแห่งเมืองเชียงตุง มีความศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงได้อัญเชิญพระพุทธศาสนาจากล้านนา (เชียงใหม่) มาเผยแพร่ในเมืองเชียงตุง ครั้นต่อมาเกิดไฟไหม้ที่ห้วยปูน เป็นเวลาหลายวันติดต่อกัน อีกทั้งฝนฟ้าก็ไม่ตกตามฤดูกาล บ้านเมืองจึงเกิดความแห้งแล้ง ประชาชนอดอยากเป็นจำนวนมาก พระญาแก้วมธุจึงให้หมอโหราตรวจดูดวงชะตาบ้านเมือง จนรู้ว่าเมืองเชียงตุงนี้เป็นเมืองนามจันทร์ เมื่อวันสังฆานต์ปีใหม่เวียนมาถึง จึงให้ปั้นรูปกบขึ้นตัวหนึ่ง โดยปากกบนั้นคาบรูปพระจันทร์ ๑ ดวง และก่อเจดีย์ทรายที่ริมฝั่งแม่น้ำเงิน ณ บริเวณที่เรียกว่า “ร่องกบ” แล้วให้มีการแห่ขุนสังฆานต์เป็นสิ่งสักการบูชาพร้อมกับแห่กลองชัยไปที่นั่นด้วย กล่าวกันว่า เจ้าฟ้าได้มอบหมายหน้าที่ในการตีกลองชัยนั้น ให้แก่ชาวไทยต๋อยหรือชาวลัวะ ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านสิบห้ายางเงิน เมืองยาง โดยแต่งกายด้วยเสื้อสีแดง พันศีรษะด้วยผ้าขาว เมื่อขบวนแห่ขุนสังฆานต์และกลองชัยไปถึงบริเวณร่องกบแล้ว อาจารย์หรือหมักคนยากจะประกอบพิธีสวดมนต์ และโอกาสเทวดา เสร็จแล้วเอารูปปั้นกบและขุนสังฆานต์นั้น โยนลงให้ไหลลอยไปตามแม่น้ำเงินทั้งหมด

การที่ชาวเชียงตุงทำพิธีบูชาขุนสังฆานต์ และบูชากบคาบพระจันทร์พร้อมกับตีกลองชัยประกอบนั้น เชื่อว่า เป็นการส่งสัทพัสตัญญาณไปถึงพระอินทร์ และเหล่าเทพยดาให้รับรู้ และร่วมอนุโมทนาในการทำบุญสร้างกุศลในโอกาสขึ้นต้นปีใหม่ พร้อมกับขอพรให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

^{๗๕} ดวงแสงลัง, วิสสะพะเวณีชาวเชียงตุง, เอกสารอัดสำเนาภาษาไทยเงิน ปวีรรัตตโดยพระนคร ปริงฤทธิ์

สาเหตุที่ทำให้ชาวไทดอยหรือชาวลัวะเป็นผู้ตีกลองชัยนั้น เชื่อกันว่า ในอดีต เมืองเชียงตุงได้เกิดเหตุฝนแล้ง หมอโหราถวายคำแนะนำแก่เจ้าฟ้า ให้เอาชาวไทดอยมาตีกลองชัย แล้วประกอบพิธีส่งรูปขุนสังฆานต์ จึงจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล อีกส่วนหนึ่งเชื่อว่า ชาวไทดอยสืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองทัมมิละ ซึ่งถือเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมในดินแดนแห่งนี้

การประกอบพิธีแกนกลองชัยในวันแรก (วันสังฆานต์ล่อง) เริ่มประกอบพิธีโดยอาจารย์ ๒ คน พร้อมด้วยชาวไทดอย นำข้าวตอกดอกไม้เทียน ไปอัญเชิญเอากลองชัยออกมาจากวัดเชียงจันทร์ มาประดิษฐานที่โต๊ะข้างเสากลอง ซึ่งจัดทำขึ้น ณ บริเวณกาดเก่า แล้วทำพิธีทักกลองชัย โดยมีอาจารย์ ๒ คนเป็นผู้ประกอบพิธี อาจารย์คนหนึ่งทำหน้าที่พรมน้ำส้มป่อยกลองชัย ส่วนอาจารย์อีกคนหนึ่งนำคิมคิบทีหูของกลองชัยไว้แล้ว แบ่งหน้าที่และสลับกันเป็นผู้ถามและผู้ตอบ ดังสำนวนการทักกลองดังนี้

ถาม : กลองนี้เป็นกลองสัง ? มีหุมิตาหลายว่าสันนี้

ตอบ : อันนี้เป็นกลองเงิน (เงิน) กลองคำ กลองแก้ว กลองแสง กลองชัยมั่งคละ

ถาม : พอตีกลองอันนี้แล้ว จักมีประโยชน์อันใดชา ?

ตอบ : กลองอันนี้เป็นกลองโชคกลองชัย เมื่อตีแล้วจักมีโชคมีชัย บ้านเมืองชุ่มเย็นเป็นสุข น้ำฟ้าสายฝนก็ดี ไร่นาก็ดี หมากเข้าเม็ดน้ำ หมากไม้หัวมัน ก็จักมากพวงหลวงหลาย สัพพภัยอันตรายก็ปมาใกล้ได้แล

ถาม : กลองอันนี้จักส่งไปที่หนใดนั้นชา ?

ตอบ : วันพุก (วันพุงนี้) เวลาโมงเต็ม ๆ (บ่ายโมง หรือ ๑๓.๐๐ น.) จักส่งจอมขุนสังฆานต์ ไปร้องกบหนตกเชียงตุง เพื่อศิลาบูชา และพลีกรรม ที่บ้านเมืองชุ่มเย็นเป็นสุขว่าสันนี้แล

อาจารย์ผู้ประกอบพิธี กำลังกล่าวคำขอพรและตีกองชัย ส่วนอาจารย์อีก ๒ คน กำลังพรมน้ำส้มป่อยกลองชัย

หลังจากเสร็จพิธีตีกองชัยแล้ว ก็ยกกลองขึ้นสู่เสากลองหรือ “ค้ำกลอง” จากนั้นอาจารย์ก็กล่าวคำโอกาสเทวดา ขุนอินทร์ และขุนพรหม แล้วตีกองชัย ๗ ครั้งก่อนเป็นอันแรก พร้อมกับกล่าวคำอธิษฐานประกอบดังนี้

ตีครั้งที่ ๑ กล่าวว่	ขอให้เจ้าเมืองมีเข้าของสัมปตติ มียศ มีศักดิ์ มีอำนาจเต็มถ้วน
ตีครั้งที่ ๒ กล่าวว่	ขอให้เจ้าเมืองมีลาภสักการะ ราษฎรมีความชมชื่นยินดีนัก
ตีครั้งที่ ๓ กล่าวว่	ขอให้ไม่มีใครผู้ใดมาปองร้ายเจ้าเมือง ขอให้เจ้าเมืองมีชัยชนะถึง ร้อยเอ็ดภาษา (๑๐๑ เมือง)
ตีครั้งที่ ๔ กล่าวว่	ขอให้เจ้าเมืองมีช้างม้ามากพวงหลวงหลาย พ่อค่านายชายก็ให้ไหลหลังตั้งเข้ามาในเมือง
ตีครั้งที่ ๕ กล่าวว่	ขอให้เจ้าเมืองมีเข้าของเงินค้ำมั่งคั่งตลอดไป ขอให้เจ้าเมือง และราษฎร อย่าขุนซ้องหมองใจกัน
ตีครั้งที่ ๖ กล่าวว่	ขอให้เสียงกลองดังทั่วเมือง ขอให้มีราษฎรคนเมืองมากพวงหลวงหลาย

ตีครั้งที่ ๗ กล่าวว่่า ขอให้ชาวเชียงตุงและทุกคนอยู่สุขสบายกัน
ทั่วหน้า

เมื่ออาจารย์ตีกลองชัยแล้ว ก็เชิญเจ้าฟ้าผู้ปกครองมาตีกลอง
๓ หรือ ๗ ครั้ง ตามด้วยบรรดาเสนาอำมาตย์ ข้าราชการ เจ้านาย โคปกะ
คณะวัฒนธรรมพื้นเมืองเชียงตุง ตีคนละ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง เป็นลำดับไป

หลังจากอาจารย์และผู้มียศศักดิ์ตีกลองชัยเสร็จแล้ว ชาวเชียงตุงก็ผลัดกันตี
โดยมีผู้หญิงและเด็กๆ รตน้ำส้มป่อยกลองชัยด้วย เพื่อความเป็นสิริมงคล

ตามคติของชาวไทเขิน ถือว่่า การตีกลองชัย เสมือนหนึ่งเป็นสื่อ
ลัทธพลัญญาณให้พระอินทร์รับรู้ว่่า ชาวไทเขินกำลังทำบุญกุศลครั้งยิ่งใหญ่
เพื่อเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ หรือใช้จุลศักราชใหม่ ขอให้พระอินทร์อวยพร
ให้มีความสุขความเจริญ ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และขอให้มีพืชพันธุ์
ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ตลอดไป

เมื่อตีกลองจนครบถ้วนทุกคนแล้ว ก็มอบไม้ค้อนตีกลองให้ชาว
ไทคอยผลัดกันตีอย่างต่อเนื่อง ทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน จนกว่าจะถึงเวลา
แห่ขุนสังขานต์ และแห่กลองชัยไปประกอบพิธีที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเงิน
ที่ร่องกบไ่นวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันเนา (วันเนา) เป็นลำดับไป

ชาวไทคอย หรือชาวลัวะผลัดกันตีกลองชัย การประสมวงประกอบด้วย
คนหนึ่งตีกลองด้านหน้าด้วยไม้ค้อน อีกคนหนึ่งพาดไม้ด้านหลังกลอง
ส่วนอีกคนหนึ่งตีฆ้อง โดยไม่มีการตีฉาบประกอบจังหวะแต่อย่างใด

ชาวบ้านทุ่งสังฆานต์ และกลองชัย ไปประกอบพิธีบูชาที่ริมฝั่งแม่น้ำเขิน ณ บริเวณร้องกบ

วัด จัดเป็นศาสนสถานสำคัญทางพุทธศาสนา ถือเป็นสถานที่สถิต
ของพระรัตนตรัย หมู่บ้านชาวพุทธแต่ละแห่งในเมืองเชียงใหม่ มักสร้างวัด
ให้เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรม และการดำเนินกิจกรรมของ
ชุมชน ด้วยเหตุนี้เอง วัดชาวไทเขินหรือวัดฝ้ายพื้นเมืองแต่ละวัด จึงมีกลอง
ประดิษฐานอยู่ สำหรับใช้ตีเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณในงานบุญประเพณีทาง
พุทธศาสนาและกิจกรรมของชุมชน โดยเฉพาะการทำบุญในวันอุโบสถศีล
หรือวันพระ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม (เดือนดับและเดือนเป็ง) ซึ่งจะประโคม
ทั้งก่อน และหลังพิธีทำบุญในแต่ละครั้ง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และเป็น

อาณัติสัญญาณบอกล่าวข่าวสาร การทำบุญสร้างกุศลให้เหล่าเทพยดา ได้รับรู้ และร่วมอนุโมทนาทุกครั้ง นอกจากนั้นเสียงกลองที่ตั้งก้องกังวาน จากวัด ยังทำให้ชาวบ้านภายในชุมชน ได้รับรู้ถึงการดำเนินกิจกรรม หรือ พิธีกรรมภายในวัด ทั้งการเริ่มต้นจนไปถึงสิ้นสุดของกิจกรรมแต่ละครั้งได้เป็นอย่างดี

การประโคมกลองชัย ในงานบุญประเพณีแต่ละครั้ง ประกอบด้วย คนตีกลอง ๑ คน คนตีฆ้อง ๑-๒ คน และคนตีฉาบหรือฉิ่ง (สว่า) ๑ คน ตามจำนวนของเครื่องดนตรีที่ใช้ประสมวงกัน ซึ่งอาจจะเป็นหญิงหรือชาย ก็ได้ ส่วนจังหวะการประโคมกลองนั้น มีลักษณะสร้างความบันเทิงใจ และความปิติยินดีให้แก่ผู้มาร่วมงานบุญ

ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่า การประโคมกลองชัย เพื่อเป็นอาณัติสัญญาณ ในด้านการเมืองการปกครอง และการประกอบพิธีแกนกลองนั้น ประกอบด้วยผู้ประโคมเพียง ๓ คน ตามจำนวนของเครื่องดนตรี ได้แก่ คนตีกลอง ๑ คน คนตีฆ้อง ๑ คน และคนฟาดฉ้างเพื่อกำกับจังหวะ ๑ คน เท่านั้น โดยไม่มีการตีฉาบหรือฉิ่ง (สว่า) ประกอบจังหวะแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างจากการประโคมในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาที่จัดขึ้นภายในวัด นิยม นำฉาบมาตีประกอบจังหวะด้วย ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากการประโคมเพื่อสร้างความบันเทิงใจ นิยมใช้ฉาบตีประกอบจังหวะ เพื่อให้เกิดความไพเราะ สนุกสนาน แต่ถ้าหากประโคมเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณบอกล่าว หรือแจ้งข่าวสารเหตุการณ์ทั่วไป ก็ไม่จำเป็นต้องมีฉาบมาตีประกอบจังหวะ แต่อาจมีการกำหนดการประโคมให้เป็นจังหวะช้า เร็ว หรือรัวกลอง เพื่อเป็นอาณัติสัญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รับรู้กันภายในชุมชนนั้น ๆ

แม้ในปัจจุบัน เมืองเชียงตุง จะไม่มีเจ้าฟ้าและหอคำเหมือนในอดีต แต่เสียงกลองที่เคยทำหน้าที่เป็นอาณัติสัญญาณบอกล่าวข่าวสารและ เหตุการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน ก็ยังคงก้องกังวานมาจากวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลาง ในการประกอบพิธีกรรมและการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

การที่กลองชัยมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเมืองการปกครอง และ งานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาในวัฒนธรรมของชาวเชียงตุง แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อที่ว่า กลองเป็นของสูง และศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งความเป็น

สิริมงคลแก่บ้านเมือง เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เทพเจ้า และกษัตริย์หรือเจ้าฟ้า โดยคติดังกล่าวนี้ได้รับอิทธิพลมาพุทธศาสนา

จากการสำรวจวรรณกรรมพุทธศาสนาท้องถิ่นไทเขิน ซึ่งถือเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อในสังคมชาวไทเขิน พบว่า วรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง “มัมฆวา” ^{๗๖} ฉบับวัดจอมใหม่ นครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชาดกทางพุทธศาสนา ที่มีเนื้อหากล่าวอ้างอิงถึงกลองที่มีพละานุภาพ ศักดิ์สิทธิ์ ชื่อ **“กลองนันทเกรี”** ซึ่งเป็นสมบัติของพระอินทร์ ผู้เป็นเทพเจ้า ผู้ยิ่งใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และถือเป็นเทพแห่งนักรบที่มีบทบาทสำคัญ ในการช่วยเหลือผู้สร้างคุณงามความดีตามหลักพุทธศาสนา

โครงเรื่องของชาดกเรื่องมัมฆวาได้รับอิทธิพลมาจาก**กุลลาวกชาดก** ^{๗๗} (ว่าด้วยเรื่องการเสียดสี) ซึ่งเป็นชาดกในนิบาตเป็นสำคัญ แต่เนื้อหาในตอนท้ายของชาดกมัมฆวา ผู้แต่งได้กล่าวเสริมถึงเรื่องราว ซึ่งไม่ได้ปรากฏ ในกุลลาวกชาดก คือการทำสงครามระหว่างพระอินทร์กับอสูร (พญาไอศวรร) เพราะต้องการครอบครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และแย่งชิงนางสุชาดาผู้เป็น ธิดาของอสูร แต่ในที่สุด เหล่าอสูรก็พ่ายแพ้แก่พระอินทร์ เพราะอำนาจ แห่งพุทธคุณจึงทิ้ง **กลองนันทเกรี** ไว้แล้วหนีไป พระอินทร์จึงยึดกลองใบ นั้นไปไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อเหล่าเทพดาตีกลองนันทเกรีครั้งใด เสียงของกลอง สามารถดังก้องกังวานมาถึงเมืองชมพูทวีป เสมือนหนึ่ง เป็นเสียงฟ้าร้อง ครั้นต่อมาพระอินทร์นำเอารัตนะ ๗ ประการ มาประดับ ตกแต่งกลองให้สวยงาม จึงทำให้กลองเสื่อมพละานุภาพลง ไม่สามารถดังก้องกังวานมาถึงเมืองชมพูทวีปได้อีก เพียงแต่มีเสียงดังก้องกังวาน และมีความไพเราะเฉพาะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่านั้น ดังความตอนหนึ่งของ มัมฆวา ฉบับวัดจอมใหม่ ผูกที่ ๕ กล่าวว่

“...สกุโก อันว่าพญาอินทร์ตนเป็นใหญ่แก่เทวดาทังหลาย ค้นว่าได้ แพ้ (ชนะ) ยังสงครามแห่งไอศวรรแล้วและพอกมาตั้งอยู่สวดยสัมปัตติอันเป็นที่อยู่แห่งตนก็มีวันนั้นแล ตั้งแรกแต่นั้นเมื่อหน้า เจ้าก็ได้ยง**กลองนันทเกรี**

^{๗๖} อนุาโตล โรเจอร์ เบิลดีเยร์.วรรณกรรมไทเขิน มัมฆวา. ๒๕๔๙

^{๗๗} พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๑ หน้า ๓๒๐

ลูกนั้นมาอั้งอั้น เทวบุตรเทวดาทังหลายเอากลองมาตียามใด อันว่าเตชะ
รัทธิกลองลูกนั้นแผ่ไปทุกที่ แม้นว่าในชุมพูก็ยังมารอด เป็นประจูดั่งเสียง
ฟ้าดังทุกเมื่อว่าอั้งอั้นแล ตั้งแต่พญาอินทาทิราชเอาแก้ว ๗ ประการประดับ
หื้อมีวรรณรัศมีรั้งสีหลายประการต่าง ๆ และรุ่งเรืองใสงามมากนักรู้แต่ตั้ง
อั้ง กลองลูกนั้นก็ลวดเสียวรัทธิอานุภาพเสียแล้ว กลองลูกนั้นลวดเบาได้
ถึงในเมืองเราต่อเท่าบัดนี้แล อันว่ากลองลูกนั้นก็เท่าพอปรากฏในชั้นฟ้า
ดาวติงศาสวรรคเทวโลกนั้นสิ่งเดียวแล มีเสียงกลองงามม่วนเพราะก็ควรละ
เมาเอาใจแห่งพระญาอินทาทิราชเจ้าตนนั้นและเทวบุตรเทวดาทังหลาย
มากนักรู้แล อินทาทิราชก็มีห้วงใจชมชื่นยินดีกับด้วย**กลองนันทเกริ**ลูกนั้น
ก็มีแล...”

จากเนื้อหาที่กล่าวถึงกลองนันทเกริ ซึ่งเป็นกลองที่มีพลาณภาพ
ศักดิ์สิทธิ์ในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง “มัชฌวา” ดังกล่าวนี้นี้ เมื่อตรวจสอบ
หลักฐานในพระไตรปิฎก พบว่า อนุภาคหรือเนื้อหาดังกล่าวได้รับคติมา
จาก **สุวรรณกัถกกุชชาดก** ^{๗๘} **ว่าด้วยปุตทอง** ซึ่งเป็นนิบาตชาดก โดยกล่าว
ถึงพระโฬิสต์วัตรทรงถือกำเนิดเป็นช้างพัง แล้วทำลายปุตทองจนก้ามปูหลุด
กระเด็นออกมาทั้ง ๒ ก้าม ก้ามปูข้างหนึ่ง ถูกอสุรนำไปสร้างเป็นกลองชื่อ
ว่า **“อาพัมพะระ”** แล้วนำไปเป็นอาวุธรบกับท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์
จนพ่ายแพ้แล้วทิ้งกลองอาพัมพะระหนีไป พระอินทร์จึงยึดกลองใบนั้นไปไว้
บนสวรรค์ชั้นดาวติงส์ ส่วนก้ามปูอีกข้างหนึ่ง ถูกเหล่ากษัตริย์ ๑๐ พระองค์
นำไปสร้างตะโพนชื่อ **“อานกะ”** กลองและตะโพนทั้ง ๒ ชนิดนี้ ต่างก็เป็น
เครื่องดนตรีที่มีพลาณภาพศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน ดังเนื้อหาของสุวรรณกัถกกุ
ชชาดก ดังนี้

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี
ครั้งนั้นมีปุตทองตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในหนองน้ำใหญ่ใกล้ป่าหิมพานต์ ชื่อว่า
“กุฬีรรหะ” แปลว่า **“หนองปู”** ปุตทองมีรูปร่างขนาดใหญ่เท่าลาน
นวดข้าว และมักจะจับข้างที่ลงมาอาบน้ำกินเป็นอาหาร จนฝูงช้างต่างพากัน
หวาดผวา

^{๗๘} พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่ม ๓ ภาค ๔

ขณะนั้นพระโพธิสัตว์ ได้ถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางข้างพังใน
โขลงข้างนั้น ซึ่งมีข้างจำฝูงเป็นสามี่ ขณะตั้งครรภ์พระโพธิสัตว์นั้น มารดา
ของพระโพธิสัตว์ ได้ปลีกตัวไปอยู่สถานที่อีกแห่งหนึ่ง เพื่อรักษาครรภ์ให้
ปลอดภัย ต่อมาก็คลอดพระโพธิสัตว์ และอบรมสังสนเลี้ยงดู จนมีความ
เฉลียวฉลาด มีพลังกำลังมากกว่าข้างทั้งหลาย และมีข้างบริวารจำนวนมาก
ครั้นต่อมา พระโพธิสัตว์ได้ข้างพังเชือกหนึ่งเป็นภรรยา แล้วมีดำริจะจับปูทอง
ในหนองปู้นั้น จึงพามารดาและภรรยา ไปแจ้งความประสงค์ให้บิดาทราบ
แม้บิดาจะห้ามปรามอย่างไร พระโพธิสัตว์ก็ยืนยันจะจับปูทองให้ได้ หลัง
จากนั้นก็พาบรรดาข้างบริวารลงไปอาบที่หนองปู้ แล้ววางแผนล่อปูทอง
ออกมา ซึ่งพระโพธิสัตว์รู้ว่า ปูทองมักจะจับข้างกินตอนที่กำลังขึ้นจาก
หนองปู้ จึงให้บรรดาข้างบริวารลงอาบน้ำให้สำราญ แล้วทยอยขึ้นจาก
หนองปู้ โดยพระโพธิสัตว์จะเดินตอนโขลงอยู่ข้างหลัง

ขณะที่พระโพธิสัตว์กำลังตอนโขลงข้างอยู่นั้น ปูทองก็ปรากฏตัว
ขึ้น พร้อมกับชูก้ามทั้งสองหนีบเท้าพระโพธิสัตว์อย่างเหนียวแน่น และ
พยายามจะจับปากเคี้ยวกิน พระโพธิสัตว์พยายามอดทนต่อความเจ็บปวด
และพยายามกระชากลากปูทองขึ้นสูฟุ้งให้ได้ ฝ่ายนางข้าง ซึ่งเป็นภรรยา
ของพระโพธิสัตว์ ได้ยื่นฝ่ามือให้กำลังใจอยู่ตลอด ส่วนบรรดาข้างบริวาร ต่าง
ก็ตกใจกลัวพากันส่งเสียงร้องวิ่งหนี พร้อมกับถ่ายอุจจาระปัสสาวะเรียราด
ไปตามร่ายทาง

ครั้นต่อมา นางข้างภรรยามีความกลัวต่อภัยที่เกิดขึ้น จึงทำท่า
จะหนี พระโพธิสัตว์จึงกล่าวอ่อนวอน เพื่อให้นางรู้ว่า ตนถูกปูทองหนีบไว้
และขอให้นางช่วยให้พ้นภัย อย่าได้ทิ้งตนผู้เป็นคู่ชีวิตกัน นางข้างภรรยา
ได้สติ จึงกล่าวให้กำลังใจแก่พระโพธิสัตว์ผู้เป็นสามี่ ทำให้พระโพธิสัตว์มี
กำลังใจเข้มแข็งขึ้น จากนั้นนางข้างภรรยา จึงกล่าวอ่อนวอนปูทองในฐานะ
ผู้ประเสริฐกว่าปูทั้งหลายให้ปล่อยสามี่ของนาง

เมื่อปูทองได้ฟังคำกล่าวอ่อนวอนของนางข้างนั้นแล้ว ก็ใจอ่อน
ยอมคลายก้ามปูออกจากเท้าของพระโพธิสัตว์ ทันทีทันใดนั้นเอง พระ-
โพธิสัตว์ก็ยกเท้าขึ้น แล้วกระเทีบลงกลางแผ่นหลังปูทอง จนกระดองปูแตก
หลายไป ขณะนั้นบรรดาข้างบริวารที่หลบหลีกอยู่ เมื่อเห็นพระโพธิสัตว์

มีชัยต่อปูทอง จึงส่งเสียงร้องด้วยความดีใจ แล้วพากันร่วมจุดกระซางกลาง
เอาซากปูทองขึ้นมาบนฝั่ง แล้วพากันกระต๊อบข้าจันซากปูทองแหลกเป็นจุน
ส่วนก้ามปูทองทั้งสองข้าง ก็หลุดออกจากกัน ครั้นถึงเวลาฝนตกน้ำหลาก
ก้ามปูทั้งสองข้าง ก็ล่องลอยไหลไปตามแม่น้ำคงคา และไหลไปตกต่างที่
กัน ก้ามปูข้างหนึ่งถูกสายน้ำพัดพาไปถึงกลางมหาสมุทร พวกอสูรนำไป
ทำกลองใบใหญ่ชื่อว่า “*กลองอาฬัมภระ*” หรือ “*กลองอาลัมภระ*” หรือ
“*กลองอาลัมพะระ*”^{๗๙} ซึ่งแปลว่า “*การเตรียมรบ*” เมื่ออสูรนำก้ามปูไป
สร้างกลองอาลัมภระแล้ว ครั้นต่อมาได้เกิดสงครามระหว่างอสูรกับเทวราช
ขึ้นหลายครั้งหลายคราว จนฝ่ายอสูรพ่ายแพ้ต่อเทวราช แล้วหนีไปพร้อมกับ
ทั้งกลองอาลัมภระใบนั้นไว้ ท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ จึงยึดกลองใบ
นั้นไว้ แล้วให้เทวดาหามาไปไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จนกลายเป็นกลองของ
พระอินทร์เรียกว่า *กลองพระอินทร์* หรือ *กลองเทวดา* กลองใบนี้ เมื่อตีแล้ว
สามารถมีเสียงดังสนั่น เหมือนเสียงเมฆคำราม (ฟ้าร้อง) โบราณจารย์บาง
ท่าน กล่าวว่า เสียงฟ้าร้องนั้น แท้ที่จริงแล้ว ก็คือเสียง “*กลองอาลัมภระ*”
ของพระอินทร์นั่นเอง

จากเนื้อหาที่กล่าวถึงสงครามระหว่างอสูรกับเทวดา ซึ่งมีการ
อ้างอิงถึง “กลองอาลัมภระ” ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึง บทบาทของกลอง
อาลัมภระ ในการเป็นอาณัติสัญญาณในการรบของเหล่าอสูร เพื่อให้มี
ชัยชนะต่อเหล่าเทวดา จึงถือเป็นอาวุธชนิดหนึ่งที่ใช้ในสงคราม เพื่อให้มี
ชัยชนะต่อฝ่ายตรงกันข้าม

ส่วนก้ามปูอีกข้างหนึ่งนั้น ถูกน้ำพัดพาลอยไปติดตาข่ายที่ทำน้ำ
หลวงของเหล่ากษัตริย์ ๑๐ พระองค์ ซึ่งกำลังสนาน (อาบน้ำ) กันอยู่พอดี
เมื่อกษัตริย์เหล่านั้น พบก้ามปูทองแล้ว จึงนำไปสร้างตะโพนใบหนึ่งเรียกชื่อ
ว่า “*อณิกมุทิงคะ*” หรือ “*กลองอานกะ*” บางครั้งก็เรียกว่า “*กลองมังคละ*”
ดังปรากฏในอรรถกถาอาถิตสูตตร^{๘๐} ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสุวรรณกัฏฐ-
ชาดก และพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความเอาไว้ว่า เป็นกลองที่

^{๗๙} ภาษาบาลีใช้คำว่า “อาลัมภระ” และ “อาฬัมภระ” ส่วนสันสกฤตใช้คำว่า “อาทุมพระ”
ปัจจุบันกลองชนิดนี้หมายถึงกลองชนิดหนึ่งเรียกว่า “เปิงมาง” (เปิงมางเป็นภาษามอญ)

^{๘๐} พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค เล่ม ๒ หน้า ๗๓๗

ใช้สำหรับประโคมในงานมหรสพ หรือเทศกาลรื่นเริง และใช้ตีเรียกผู้คนให้มาประชุมกัน

นอกจากนั้น พระไตรปิฎกยังอ้างอิงถึง “กลองชัย” หรือ “กลองชัยเกริ” และ “กลองนันทเกริ” ซึ่งเป็นกลองที่ปรากฏในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลที่ได้รับคติมาจากสุวรรณภักกภูษาดก ทั้งนี้สันนิษฐานว่า กลองทั้ง ๒ ชื่อนี้ ควรจะเป็นกลองใบเดียวกันหรือกลองชนิดเดียวกัน แต่ที่เรียกชื่อต่างกัน เพราะบทบาทหน้าที่ของกลองในขณะนั้นเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ หากใช้สำหรับเป็นอาณัติสัญญาณในการรบ หรือใช้ในการปกครองบ้านเมือง ก็เรียกว่า “กลองชัย” ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากบทบาทกลองอาลัมพระที่ใช้สำหรับเป็นอาณัติสัญญาณในการรบกันระหว่างอสูรกับเทวราช แต่ถ้าหากใช้ประโคม เพื่อให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ ก็เรียกว่า “กลองนันทเกริ” ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากตะโพนอานกะ หรือกลองอานกะของเหล่ากษัตริย์ที่ใช้ประโคมในงานมหรสพ

ส่วนที่เรียกว่า “กลองชัยมังคละ” นั้น น่าจะเป็นชื่อที่ใช้เรียกขานในภายหลัง โดยนำเอาชื่อ “กลองชัย” ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากกลองอาฬัมพระ มาผสมกับชื่อ “กลองมังคละ” ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของตะโพนอานกะหรือกลองอานกะ แล้วเรียกผสมกันว่า “กลองชัยมังคละ” ดังปรากฏในคัมภีร์พระวินัยดอเคื่อ^{๙๑} ผู้ที่ ๒ วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง หน้าลานที่ ๘-๑๘ มีเนื้อหากล่าวถึง **อณกสูตต์** (พระสูตรว่าด้วยกลองชื่อ อนกะ หรือ อานกะ) ซึ่งเป็นพระสูตรหนึ่งที่คัมภีร์วินัยดอเคื่ออ้างว่า ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปาราชิกกัณฑ์ กล่าวถึงกลองที่มีอานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเนื้อหาที่ได้รับคติมาจากสุวรรณภักกภูษาดกเช่นกัน แต่เรียกชื่อกลองที่สร้างจากกำมปูนั้นว่า **กลองชัยมังคละ** ในเบื้องต้น ต่อมาเมื่อจะกล่าวถึงกลองชัยมังคละในบริบทนั้นอีก จะใช้คำว่า **กลองมังคละ** และ **กลองคิมปู** แทน โดยไม่ปรากฏชื่อกลองชนิดอื่นในบริบทนั้น

จากการศึกษาวิเคราะห์สรุปได้ว่า แท้ที่จริงแล้วชื่อกลองเหล่านี้ทั้ง กลองชัย กลองมังคละ กลองชัยมังคละ หรือกลองนันทเกริ ถือเป็นกลองชนิดเดียวกันหรือกลองใบเดียวกัน โดยได้รับคติมาจากสุวรรณภักกภูษาดก

^{๙๑} ปวิวรรตโดย นายดิเรก อินจันทร์ สำนักเรือนเดิม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๗

เป็นสำคัญ แต่ที่เรียกชื่อต่างกันเพราะบทบาทหน้าที่ของกลองในขณะนั้นเป็นตัวกำหนด

จากเนื้อหาตอนท้ายของวรรณกรรมพุทธศาสนาท้องถิ่นไทเขินเรื่อง “มัมฆวา” ที่กล่าวอ้างอิงถึงกลองนันทเกรี ซึ่งเป็นกลองที่พระอินทร์ยึดไปจากอสูรดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่า เนื้อหาดังกล่าวนี้นับเป็นอนุภาคหนึ่งของสุวรรณกัถกกุชาดก แต่เป็นเนื้อหาที่มีความคลาดเคลื่อน และมีการเสริมแต่งให้ดูพิสดารมากขึ้น กล่าวคือกลองที่พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราชยึดจากอสูรนำไปไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ปรากฏใน **สุวรรณกัถกกุชาดก** นั้นชื่อ **“กลองอาลัมพะระ”** ซึ่งสร้างจากกำมปูทองที่ถูกช่างไพธัสต์ว์ทำลาย แต่เนื้อหาของ **มัมฆวาชาดก** เรียกชื่อกลองที่พระอินทร์ยึดจากอสูรว่า **“กลองนันทเกรี”** อีกทั้งเนื้อหาที่กล่าวถึงพระอินทร์นำรัตนะ ๗ ประการมาประดับกลองนันทเกรี จนทำให้กลองเสื่อมพลาณภาพศักดิ์สิทธิ์ (เตชะริทธิ) นั้น ก็เป็นเนื้อหาที่แต่งเติมให้พิสดารขึ้นในภายหลัง

ทั้งนี้ ดร. อนุโรเจอร์ เปลติเยร์ กล่าวว่า โครงเรื่องหลักของวรรณกรรมไทเขินเรื่องมัมฆวาชาดก มาจาก **กุลาวกชาดก** ก่อน ครั้นต่อมาก็มีผู้รจนาวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องมฆชาดกในปัญญาสชาดกก่อน จากนั้นจึงนำมาปรับแต่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นไทเขินเรื่องมัมฆวาชาดกขึ้นตามลำดับ จึงมีการต่อเติมเสริมแต่งเรื่องราวดังกล่าวให้ น่าสนใจยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้เนื้อหาบางส่วนมีความคลาดเคลื่อนไปจากต้นฉบับ รวมทั้งชื่อกลองอาลัมพะระด้วย

คติเกี่ยวกับกำเนิดกลองที่มีพลาณภาพศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา ที่ปรากฏในสุวรรณกัถกกุชาดกดังกล่าว นับเป็นหลักฐานที่สำคัญและเก่าแก่ ซึ่งถือเป็นคติแบบกลองที่เก่าแก่ในวัฒนธรรมไทเขินและวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทลื้อ ไทยอง ไทใหญ่ ไทยวน (ล้านนา) เป็นต้น แม้จะเรียกชื่อกลองชัย กลองมังคละ กลองชัยมังคละ กลองนันทเกรี หรือ กลองหลวงก็ตาม ต่างก็ได้รับแนวคิดมาจากชาดกเรื่องนี้เป็นสำคัญ

จากการที่กลองชัยได้รับคติมาจากกลองอาหัมพะระของพระอินทร์ และตะโพนอานกะ (กลองมังคละ) ของเหล่ากษัตริย์ ทำให้ถือคติว่า กลองเป็นของสูงและเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ชาวเชียงใหม่จึงให้ความสำคัญกับการ

สร้างกลองเป็นอย่างไรดังจะเห็นได้จากการสร้างกลองในแต่ละชั้นตอนจะประกอบด้วยพิธีกรรมต่างๆ อย่างพิถีพิถัน นับตั้งแต่การประกอบพิธีขอไม้จากรุกขเทวดา การสร้างกลองให้ได้ขนาดที่มีโฉลกที่ดี และการบรรจุหัวใจกลอง พร้อมกับอาวุธที่ลงอักขระคาถากำกับ เป็นต้น เพื่อให้กลองมีผลานุภาพศักดิ์สิทธิ์ (เตชะริทธิ) เหมือนกลองของพระอินทร์ อันจะนำมาซึ่งเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองและพุทธศาสนา โดยพิธีกรรมการสร้างกลองแต่ละชั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้ ^{๔๒}

พิธีขอต้นไม้จากรุกขเทวดา

ชาวเชียงใหม่เชื่อว่า ต้นไม้ทุกต้น ล้วนแล้วแต่มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่เรียกว่า “รุกขเทวดา” เมื่อจะนำไม้ไปสร้างกลอง ก็ต้องหาวันที่มีลักษณะเป็นมงคลเสียก่อน แล้วจึงประกอบพิธีขอต้นไม้จากรุกขเทวดา โดยมีเครื่องบูชา หรือเครื่องพลีกรรม ได้แก่ ดอกไม้ เทียน ๔ คู่ เบี้ย ๑,๓๐๐ หมาก ๑,๓๐๐ ผ้าขาว ๑ วา ผ้าแดง ๑ วา ด้ายสายสิญจน์ (ด้ายสุตมนต์) พร้อมด้วยเชือกคาเชียวที่มีลักษณะพัน (พัน) ไปทางซ้าย (ปกตินิยมพันไปทางขวา) เมื่อพบต้นไม้ตามต้องการแล้ว ก่อนจะตัดให้เสกคาถากำกับ (สรูปคาถา) ๓ ครั้งก่อนว่า

“...นโมพุทฺธาย ทูมฺมราชสฺส เทวตาหฺรทฺษนฺตุ สพุทฺธา เภวียพยสฺส ลกฺขณตฺถยสฺส มนฺุมมานเซน โภตฺติ มหามงฺคฺล คโมวสฺสยณฺ์ ททาทีโน วราคมฺริ...”

จากนั้นให้กวัดแกว่งขวานไปทางทิศอาคเนย์ (ตะวันตกเฉียงใต้) ๓ รอบ แล้วนำด้ายสายสิญจน์และเชือกคาเชียวไปพัน (เกี่ยว) กับต้นไม้ที่จะตัด ให้มีความสูงขนาดเท่าศีรษะของตน เพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลที่จะบังเกิดขึ้น แล้วกล่าวคำขอต้นไม้จากรุกขเทวดา ถ้าหากรุกขเทวดาไม่อนุญาต และ

^{๔๒} สำเนาพิสดารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ อายุ ๘๒ ปี ช่างสร้างกลองชัย บ้านหนองคำหลวง เมืองเชียงใหม่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

จะทำอันตรายแก่ตน ก็ขอให้พ่ายแพ้ต่อด้ายสายสิญจน์และเชือกคาเซียวนี้
ดังสำนวนขอต้นไม่ว่า

“...ไม่ใหญ่เจ้าทั้งหลายต้นนี้ คันเทวดาเจ้าหากอยู่รักษานั้น ผู้เข้าทั้ง
หลาย คีจักขอเอาทั้งเทวดาเจ้าทั้งหลายจักเอาเมื่อเป็น**กลองมังคละ** ตีบูชา
แก้วเจ้า ๓ ประการ หื้ออยู่ดีทั้งคน ทั้งสัตว์ ยามเมื่อกินทานยามใด ก็จักได้
ดีแล ขอเทวดาเจ้าทั้งหลาย จุงหื้ออนุญาต อนุโมทนา พร้อมทานกับผู้เข้า
ทั้งหลายแต่เทอะ คันว่า ข้าทั้งหลายกะทำวิงวอนขอปานใด ก็บ่หื้อแท้ ยัง
จักมากระทำหื้อเป็นอนทรายแก่ข้าทั้งหลายนั้น หื้อมาแพ้ยังเครื่องอันผู้เข้า
ทั้งหลายผูกไว้นี้แท้...”

ลุงหลาหลาน สล่าสร้างกลองชัยกำลังอธิบายวิธีสร้างกลองตามคติของชาวเชียงใหม่

การสร้างกลองให้ได้ขนาดที่มีลักษณะเป็นมงคล

เมื่อทำพิธีขอไม้กับรุกขเทวดาเสร็จแล้ว ก็ตัดไม้ออกมา โดยไม้ที่
ได้มานั้นต้องนำมาวัดให้ได้ขนาดที่มีลักษณะเป็นมงคลด้วย ดังสำนวนใน
พิบัสการสร้างกลองว่า

“...คันว่าลงแล้ว หื้อแตกเอาสองหน้าแล้วมาหักหน้า ๑ หื้อเป็น ๔ ส่วน
เอาพิดเสสามส่วน เอาส่วน ๑ ไปอีกหน้า ๑ นั้น หื้อเป็นลวงยาวนานก่อน

ค้นว่าหน้า ๘ ก้าง ๔ ยาวสี่สามก่า จึงได้ชื่อว่า **นันทเกรี** ดีเป็นกลอง ค้นเอาหน้าเป็นลวงยาวชื่อว่า **สักขหาเกรี** ค้นแทกเอามาสองหน้าแล หน้า ๑ มาหักกึ่งเอาเส ๑ มักว่าหน้ากึ่งชื่อว่า **ชัยยะเกรี** แล อัน ๑ สร้างเท่าหน้าชื่อ **มังคละเกรี** แล ลูก ๑ หน้ามาหักเป็น ๕ เอาเสปูน ๑ ไว้ ๔ ปุ่นเป็นลวงยาว ชื่อ **รัตนเกรี** แล ฉบบหน้าเป็น ๕ ส่วนสิ่งเดียวแล ลูก ๑ หักหน้าเป็น ๗ ส่วน ส่วน ๑ บกตัดก้านอก พ้อยหักอันเป็นดาดันั้น เป็นสามปุ่น เอาเสปูน ๑ เอาสองปุ่นแทก แต่ปากหันไปสุดที่ใด ชื่อรุทินันแซ่ที่หันแล

เมื่อจักหุ้มนั้น หื้อได้วันดีเรือกดี (ฤกษ์ดี) หื้อได้สมมณเรือกรามาวเรือน เลินขันเงิน ขันคำใส่หมาก ป่ากรายตักแกงบอนนอนหงายตายดินดองแดน คำนี้อ่านไปขับสุดรุแซ่ หื้อแม่นต่อมคำพุเทือ รุแซ่ก็หื้อคิกเทือ ค้นบิตแล ค้นหุ้มจักเอาใกล้แล้วหื้อเอาอ้อยดำมาท่อนยาว ๑ แล้ว หื้อสรุปคาถา...”

การบรรจุหัวใจกลอง

หลังจากสร้างโครงกลองเสร็จแล้ว ก่อนที่จะหุ้มหนัง ช่างจะบรรจุหัวใจกลอง และอาวุธที่ถือว่า เป็นสิ่งนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง ประกอบด้วย ^{๔๓}

๑. **หัวใจกลอง** ทำด้วยลูกน้ำเต้าแห้ง ภายในบรรจุเมล็ดพันธุ์ชนิดต่าง ๆ เช่น ข้าว ถั่ว งา ผักชี ผักกาด ข้าวโพด เป็นต้น

๒. **ไข่เงินไข่คำ** ทำด้วยเงินและทองคำขนาดพอสมควรอย่างละ ๔ ลูก

๓. **อาวุธ** ได้แก่ ก้างและดาบสรีกัญชย โดยก้างนั้น ถือเป็นเครื่องยิงสัตว์ชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายคันธนู แต่มีด้ามถือเรียกอีกอย่างว่า **“หน้าไม้”** โดยส่วนต่างๆ ของก้างนั้น ทำด้วยไม้มงคล ๓ ชนิด คือ แม่ก้างหรือด้ามที่ใช้มือจับ ทำด้วยไม้พุทรา ขาหรือคันทัดด้วยไม้ขนุน ส่วนป็นหรือลูกธนู ทำด้วยไม้ตองเต้า ส่วนดาบสรีกัญชย จะใช้เป็นรูปดาบแผ่นเงินหรือแผ่นทองจำลอง แล้วลงอักขระคาถากำกับจำนวน ๒ แผ่น

^{๔๓} สัมภาษณ์พระสาวท้าวชัย จันทวโร วัดเจดีย์หนองผา เมืองเชียงใหม่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒ สัมภาษณ์ลุงหลาหลาน สล้าสร้างกลองชัย บ้านหนองคำหลวง เมืองเชียงใหม่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

ดาบสรีกัญชัชจำลอง ทำด้วยแผ่นเงินจารอักขระคาถากำกับ สำหรับบรรจุในกลอง

วิธีบรรจุดาบสรีกัญชัชจำลองไว้ข้างในกลอง

เมื่อนำกลองชัชเข้ามาประดิษฐานภายในวัด ชาวเชียงใหม่จะประกอบพิธีหามกลองเข้าวัดอย่างยิ่งใหญ่เพราะถือว่าเป็นกลองที่ตีแล้วนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ชุมชน โดยพระสงฆ์และคณะศรัทธา ต่างก็ร่วมใจกันประกอบพิธีอย่างพร้อมเพรียง แต่ละฝ่ายต่างมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน ดังตำราการหามกลองชัชเข้าวัด^{๑๔๔} กล่าวว่า เมื่อจะหามกลองชัชเข้ามาในวัดนั้น ให้เจ้าอาวาสเสกน้ำส้มป่อย (น้ำมะหัน) ไว้ก่อน ดังความว่า

^{๑๔๔} สำเนาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้หลากหลายาน บ้านหนองคำหลวง เมืองเชียงใหม่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

“...จักกล่าววิธีลักษณะ**กลองชัย**เข้ามาไว้ในวัด เจ้าอาวาสตนนั้น
เป็นพระภิกษุ สวาที สวามี คุรุบา สังฆราชาชาฎาธรรมกิติ หื้อได้แบ่งน้ำ
ส้มป่อยไว้ แล้วสรุปคาถา ว่า

“อม นโมพุทธาเย นโมธัมมาเย นโมสังฆาเย
อม พุทฺธะ พุทฺธะ พุทฺธะ ชัยเย ชัยเย ชัยเย
อม ธัมมะ ธัมมะ ธัมมะ ชัยเย ชัยเย ชัยเย
อม สังฆะ สังฆะ สังฆะ ชัยเย ชัยเย ชัยเย
สัพพะสตฺตุ วินาสันตุ ปิยัง มะมะ สวาหุม...”

จากนั้น ให้เจ้าอาวาสแบกขวานหรือถือพร้า คิมหลวง และเชือก
๑ เส้น ไปแอบอยู่ที่ประตูเข้าสู่วัด หากศรัทธาญาติโยมหามกลองชัย
ซึ่งพันด้วยเชือกคาเชียวและด้ายสายสิญจน์ พร้อมด้วยตาแหลวและเทียน
เงินเทียนคำเข้ามา ให้ทัก ๓ ครั้ง ด้วยคำว่า

“...พ่อออกเขาทั้งมวล สูพ้อยหามของสังมา อย่าถ้าเอามาวัดเรา
นี้ คั้นเอามา เราจักเอาพร้าขวานเรา ฝ่าเสตุ เอาเชือกเหล็กของเรามัดดู...”

มักคนายกหรืออาจารย์วัด ซึ่งนุ่งขาวห่มขาว (นุ่งครีวเผือกครีวขาว)
เดินนำหน้าศรัทธาประชาชนเข้ามาในวัดกล่าวตอบ ๓ ครั้ง ด้วยคำว่า

“...ข้าพ่อออกเขาทั้งมวล หามของดีมา คันว่าตี หื้อมีหย้าน หื้อ
สะท้านห้วนไหว ฝิจัญโรปมาใกล้ได้ คือว่าเป็น**กลองมังคละ** เพื่จักเอาเมื่อ
ตีบูชาภิเษกในเขตแก้วเจ้าสามประการ หื้ออยู่สวัสดิ์ ทิงพระ ทิงคน ทิงสัตว์
หื้ออยู่ดีมีสุขชูผู้คนข้า ขอเจ้าคุรุบา อย่าว่าจักมัดแลจักฝ่าเส ข้าแต่...”

จากนั้นเจ้าอาวาสก็เสกคาถาใส่อ้อยดำ ๓ ครั้ง ด้วยคาถาว่า

“...อมลิตริการ ครูบาอาจารย์กล่าวว่า อ้อยดำคำยำภูใส่หนี้ ภูจัก
ตีกลองนันทเกริก้า ๑ หื้อสะท้านห้วนไหว ภูจักตีสองคำ หื้อก้องสนั่นถึง
พรหม ภูจักตีสามคำ หื้อสะน่นถึงคุณาค (ครูทนานาค) ภูจักตี ๔ คำหื้อเสียง
นันทฟ้าจักขวาน (จักรวาล) ภูจักตี ๕ คำ หื้อคนชมบานมาชู้ด้าว ทังหมู่
ท้าวแลเสนาเนอ อม ปิยัง มะมะ สวาหุม...”

เมื่อเสกคาถาแล้ว เป่าท่อนอ้อยดำ ๗ ครั้ง พร้อมกับถือท่อนอ้อย
ดำตีกลอง ๕ ครั้ง แล้วตอกแส่วกลองให้แน่น ถือท่อนอ้อยดำตีอีก ๓ ครั้ง
จากนั้นเอาน้ำส้มป่อยพรมใส่กลอง พร้อมกับเอาคิมคิบุของกลองและ
หามเข้าไปในวิหาร วางตรงหน้าพระพักตร์ของพระพุทธรูป

เมื่อนำกลองเข้ามาประดิษฐานในวิหารเรียบร้อยแล้ว ก็ประกอบ
พิธีถวายกลองชัย โดยจัดเตรียม (แต่งดา) ชันข้าว ๓ ชุด จากนั้นมีคณายก
กล่าวคำโอกาสเทวดา กล่าวคำไหว้พระพุทธรูป (พระเจ้า) ขอขมาพระพุทธรูป
(สมมาพระเจ้า) ขอศีล กล่าวโอกาสเวหนาน(คำเวียนทาน)ถวายกลอง และ
พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ (สวดมิ่งคละ) ด้วยบทสวดชัยทั้ง ๓ หรือชัยทั้ง ๗
เป็นเสร็จพิธีถวายกลองชัย

เมื่อประกอบพิธีถวายกลองชัยเสร็จแล้ว นิมนต์เจ้าอาวาสตีกลอง
อีก ๓ ครั้ง พร้อมกับกล่าวคำว่า

“...กลองลูกนี้นา เกิดเป็นกลองชัยมั่งคละลูกแต่ฟ้าลงมา ตีหาเจ้า
หื้อได้สมบัติเข้าของนาๆ ต่างๆ ตีหาเจ้า หื้อมีเดชะริทธิ ไชคลาภ หื้อได้
ผาบแพ่ข้าศึกศัตรู หื้อมีไฟจักมาพินต่อท้าว ตีหื้อได้ผาบด้าวร้อยเอ็ดภาษา
ตีหื้อมีหัตถิ อัสสา โคนะ มหิงสา จัวควายข้างม้า ตีหื้อพ่อค้าได้เต้า ไหล
เข้ามาสู่เมือง ตีหื้อสมบัติเรือง มีอายุทิฆมาเที่ยงเท่า ตีปีหื้อเจ้าอยู่ผิดเถียง
กัน ตีหื้อเสียงนันทเสียงดังต่อท้าวท้าวด้าว ตีหื้อชาวพี่น้องได้อยู่จวมกัน
ในสัณฐานบ้านเมือง (ใส่ชื่อบ้าน.....เมือง.....) ทังมวล หื้อได้ชวนกันอยู่สวัสตี
หื้อมีอายุยืนยาว ต่อเท่าร้อยขอบเข้าอยู่สุขสวัสตี แต่เทือะ...”

หลังจากเจ้าอาวาสตีกลองแล้ว ก็เชิญมคคนายกและปู่แสน ซึ่งเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและผู้นำชุมชน ตีกลองปิดท้าย พร้อมกับกล่าวคำที่เป็นมงคลดังกล่าวข้างต้น เป็นลำดับถัดไป จนเสร็จพิธี แล้วก็อัญเชิญกลองไปแขวนบนเพดานในวิหาร หรือหอกลองที่สร้างไว้ สำหรับใช้ประกอบในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาต่อไป

การสร้างกลองในวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ ประกอบด้วยพิธีกรรม และมีเครื่องประกอบพิธีหลายอย่าง ซึ่งให้ความหมายแฝงในเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑. หัวใจกลองและอาวุธ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่นำมา ซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง ประกอบด้วย **เมล็ดพันธุ์นาขนิด** ที่บรรจุในลูกน้ำเต้า สำหรับเป็นหัวใจกลอง ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความชุ่มเย็น ที่เกิดจากฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชพันธุ์ธัญญาหาร

๒. **ไข่เงินไข่คำ** ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งโชคลาภ และความร่ำรวยในทรัพย์สินเงินทอง

กางและดาบสรีกัญชย ซึ่งเป็นอาวุธ ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะที่มีต่อข้าศึกศัตรู

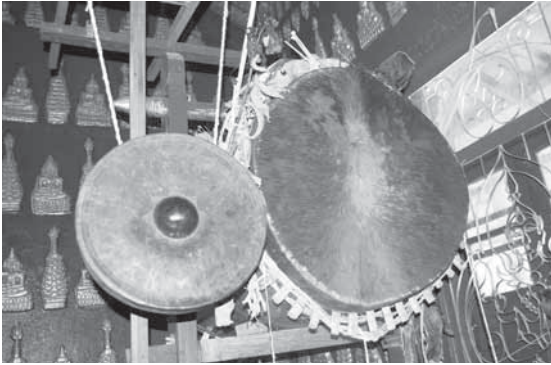
๓. การแขวนกลองบนเพดานในวิหาร มีลักษณะเสมือนว่า กลองใบนั้นกำลังลอยอยู่บนอากาศ ถือเป็นสัญลักษณ์ ที่สื่อความให้เห็นถึงคติเกี่ยวกับกลองที่มีพละนาฎาพคคคีลีทธิ์ของพระอินทร์ ที่ประดิษฐานอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งก็คือ “กลองอาลัมพระ” ที่ปรากฏในสุวรรณกัถกกฎชาดกนั่นเอง

๔. เครื่องประกอบพิธีมีตาแหลว เชือกคาเขียวที่พันไปทางซ้าย และด้ายสายสิญจน์ เป็นต้น ถือเป็นสิ่งมงคลสำหรับป้องกันภัยอันตรายที่จะบังเกิดขึ้น แก่พุทธศาสนา และบ้านเมือง ถือเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ทำให้เชื่อว่า กลองใบนี้มีพละนาฎาพคคคีลีทธิ์(เตชะริทธิ) เหมือนกลองอาลัมพระของพระอินทร์

๕. การใช้คิมหลวงคิบหูของกลองแล้วหามเข้าสู่่วัด ถือเป็นสัญลักษณ์แทนกำมปู (คิมปู) ซึ่งมาจากคติ ที่นำกำมปูของปู่ทอง ซึ่งถูกช้างพระโพิธสัตว์ทำลาย มาสร้างเป็นกลองอาลัมพระของพระอินทร์

๖. การใช้อ้อยดำที่เสกคาถา แล้วตีกลองแทนไม้ค้อนในพิธีหามกลองเข้าวัด ถือเป็นสัญลักษณ์แทนช่างไฟริสต์ร์ ซึ่งเป็นผู้ทำลายปูทองเนื่องจากช่างเป็นสัตว์ที่นิยมกินอ้อยเป็นอาหาร เมื่อนำอ้อยดำมาเป็นสัญลักษณ์แทนช่างไฟริสต์ร์ แล้วใช้ตีกลองแทนไม้ค้อน พร้อมกับกล่าวขอพรด้วยโวหารต่าง ๆ เชื่อว่า กลองดังกล่าวมีพลังานุภาพศักดิ์สิทธิ์ นำมาซึ่งชัยชนะ โชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ และความ สุขความเจริญแก่บ้านเมืองเหมือนชัยชนะของช่างไฟริสต์ร์ที่มีต่อปูทองและชัยชนะของพระอินทร์ที่มีต่อเหล่าอสูร

กลองชัยที่เพิงแห่ม้าประดิษฐานภายในวิหารวัดนาวังสุวรรณะ
ชุมชนบ้านแอ่น เมืองลี้ เมืองเชียงตุง
ประกอบด้วยเชือกคาเชียว ด้ายสายลัญจณ์ เทียนเงิน เทียนคำ ใบหนาด และต้นอ้อย

แม้ว่ากลองเป็นจะเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่มีพุทธบัญญัติ (ศีลของพระ ๒๒๗ ข้อ) ห้ามไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่เมื่อกลองถูกสร้างขึ้นภายใต้คติทางพุทธศาสนา และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงทำให้กลองกลายเป็นเครื่องดนตรีประจำวัด และถูกนำมาประดิษฐานที่วัด ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณของชุมชน สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และเป็นอาณัติสัญญาณของชุมชน กลองจึงถือเป็นสมบัติของชุมชนหรือของส่วนรวม เรียกอีกอย่างว่า **“ของหน้าหมู”** ซึ่งพระสงฆ์ในฐานะผู้ดูแลวัดและประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ต่างก็ร่วมกันใช้และร่วมกันดูแลรักษา

ด้วยเหตุนี้ วัดในเมืองเชียงตุง และวัดในกลุ่มชาติพันธุ์ไท จึงนิยมสร้าง กลองไว้ประจำวัดอย่างแพร่หลาย เพราะถือว่า กลองเป็นศิลปวัฒนธรรม ด้านดุริยางคศิลป์ อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีรากฐานมาจากคติ ทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

เกรียงไกร เกิดศิริ. **วิหารบ้านแสน : วิหารร่วมแบบล้านนาพบใหม่กลางป่า เมืองเชียงตุง**. คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.

คัมภีร์พระวินัยดอกลี วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผูกที่ ๒ หน้าลานที่ ๘-๑๘ ฉบับคัดลอก จารเมื่อ จ.ศ. ๑๒๖๓ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ปรีวรรตโดย นายดิเรก อินจันทร์ สำนัก เรือนเดิม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๗.

บำเพ็ญ ระวิน. **ตำนานวัดป่าแดง เล่ม ๑**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. ๒๕๓๘.

พระนคร ปริงฤทธิ์และคณะ. **ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ๒๕๕๒.

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. จัดพิมพ์ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา สังฆปริณายก (สุวฑฺฒนมหาเถร). กรุงเทพฯ : มูลนิธิมหามกุฏราช วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๔๖.

อนาโตล โรเจอร์ เป็ลติเยร์. **วรรณกรรมไทซิ่นมัฆวา**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัย นเรศวร. ๒๕๔๙.

เอกสารพิบสาตำราสร้างกลอง. ลุงหลาหลาน บ้านหนองคำหลวง เมือง เชียงตุง ปรีวรรตโดย พระนคร ปริงฤทธิ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ๒๕๕๓.

เอกสารประกอบการสอนวัฒนธรรมไทเขิน. พระแสงสี สุจิตฺตโกณ ครูสอน
พระปริยัติธรรมวัดหัวข่วง เมืองเชียงตุง ปรีวรตโดย พระนคร
ปรังฤทธิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่. ๒๕๕๓.

ผู้ให้สัมภาษณ์

พระสวาทิอ้าย จันทวโร วัดเจติยหนองผา เมืองเชียงตุง
๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ลุงหลาหลาน บ้านหนองคำหลวง เมืองเชียงตุง
๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๒

คณะกรรมการโคปกะ (คณะวัฒนธรรมพื้นเมืองเชียงตุง)
๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ธงฉัพพรรณรังสี

พระนคร ปรั้งฤทธิ

ชาวไทยหลายคน เดินทางไปทัศนศึกษา หรือจาริกแสวงบุญที่เมือง เชียงตุง ประเทศพม่า มักพบเห็นธงชนิดหนึ่ง มีลักษณะหลากสี ประดับ ประดาตามสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะวัด อันเป็นศาสนสถานสำคัญทาง พุทธศาสนา หลายคนมีความสงสัยเกี่ยวกับธงชนิดนี้ เพราะปกติอยู่ใน เมืองไทย มักจะเห็นวัดต่าง ๆ นิยมประดับธงเสมาธรรมจักร ในโอกาส สำคัญทางพุทธศาสนา จึงมีความอยากรู้ เกี่ยวกับความสำคัญ และประวัติ ของธงชนิดนี้ ธงหลากสีที่ชาวเชียงตุง นิยมประดับตามสถานที่ต่าง ๆ มีวัด เป็นต้นนั้น ถือเป็นธงประจำพุทธศาสนา เรียกว่า “ฉัพพรรณรังสี” แต่ชาว เชียงตุง นิยมเรียกว่า “ธงศาสนา” หรือ “ธงอร่าม” ถือเป็นธงสัญลักษณ์ ทางพุทธศาสนา ที่ชาวพุทธในเมืองเชียงตุง นิยมนำมาประดับในโอกาสต่าง โดยเฉพาะในงานบุญประเพณีและวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น งานขึ้น ธาตุเจดีย์ (ประเพณีบรมสมโภชพระธาตุ) งานตั้งธรรมเวสสันดรละ งานเข้าก่า (ปริวาสกรรม) งานเป็กข์ตีบวชพระ (บรรพชาอุปสมบท) งานทานกฐิน วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา

การประดับธงฉัพพรณรังสี
ในงานบุญประเพณีทางพุทธศาสนาเมืองเชียงตุง

สถานที่ที่นิยมประดับธงฉัพพรณรังสี ได้แก่ บริเวณวัด หรือศาสนสถานทางพุทธศาสนา เช่น กำแพง หลังคาวิหาร หน้าแท่นแก้ว (แท่นพระประธาน) เป็นต้น บางแห่งก็นำธงฉัพพรณรังสีขนาดพอเหมาะ มาติดกับเส้นด้าย ให้เรียงรายเป็นสายยาว ใช้ประดับรอบพระเจดีย์ ศาลา และวิหาร บางแห่งก็มัดติดกับด้ามไม้ใช้ประดับตามอาคารบ้านเรือน และสถานที่ต่าง ๆ แม้การเดินทางไปทำบุญตามสถานที่ต่าง ๆ ของกลุ่มคณะศรัทธาแต่ละวัด ก็มักจะประดับธงฉัพพรณรังสีด้านหน้ารถยนต์ด้วย เพื่อบอกให้รู้ว่า คณะศรัทธากลุ่มนี้กำลังเดินทางไปแสวงบุญ และแสดงออกถึงความศรัทธา และประกาศเกียรติคุณของพระพุทธศาสนาผ่านสื่อสัญลักษณ์นี้ แม้จะสามารถประดับธงฉัพพรณรังสีได้ทุกโอกาส แต่ชาวเชียงตุงก็ให้ความสำคัญและคำนึงถึงความเหมาะสมด้วยเช่นกันกล่าวคือ ไม่ประดับในสถานที่ที่ต่ำ ที่ผู้คนอาจเดินข้ามเหยียบย่ำข้ามกรายไปมาได้

ไม่เฉพาะแต่ในเมืองเชียงตุงเท่านั้น ที่นิยมประดับธงฉัพพรณรังสี แต่ยังมีเมืองสำคัญ และประเทศต่าง ๆ ที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หรือมีประชากรนับถือพุทธศาสนา เช่น เมืองสิบสองพันนา ประเทศจีน ประเทศพม่า ประเทศลาว ประเทศเขมร ประเทศเวียดนาม ประเทศศรีลังกา ประเทศอินเดีย ประเทศญี่ปุ่น ประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น ก็นิยมประดับธงสัญลักษณ์นี้เช่นกัน จนถือเป็นธงพุทธศาสนานานาชาติ เมื่อชาวพุทธพบเห็น ณ ที่แห่งใดแล้ว ย่อมรับรู้ และเกิดความภาคภูมิใจ ในความเป็นพุทธศาสนิกชนของตนเองเป็นอย่างยิ่ง

การประดับธงฉัพพรณรังสี ในเขตพุทธสถานและอาคารที่พิกทัวไป ในเขตประเทศเนปาล

เมืองเชียงใหม่ เริ่มใช้ธงฉัพพรณรังสี หลัง พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยได้
รับแบบอย่าง มาจากประเทศศรีลังกา เนื่องจากประเทศพม่า ดำรงฐานะ
เป็นประเทศสมาชิก ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล) ได้
ยอมรับมติของการประชุมขององค์การ แล้วนำมาจัดทำธงฉัพพรณรังสี
ใช้เป็นธงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาภายในประเทศ

การประดับธงฉัพพรณรังสี หน้าแท่นพระพุทธรูป เมืองมถันทะเลย์ ประเทศพม่า

ตามประวัติกล่าวว่า ^{๔๕} องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล) ซึ่งเป็นองค์การทางพุทธศาสนาระหว่างประเทศ ได้ประกาศให้ รัชฉัฎพรรณรังสี เป็นธงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนานานาชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ (ค.ศ. ๑๙๕๐) ตามข้อเสนอของประเทศศรีลังกา ในสมัยการประชุม องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกครั้งแรก ณ เมืองโคลัมโบ มติที่ประชุม อันประกอบด้วยตัวแทนพุทธศาสนิกชน ของแต่ละชาติ ประมาณ ๒๘ ชาติ ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว แต่ให้เพิ่มธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาระหว่างชาติด้วย ดังมติที่ประชุมกล่าวว่า

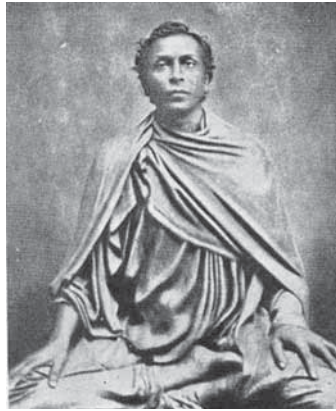
“ธรรมจักรมี ๘ กាំ (๘ ซี่ล้อ) อันหมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้รับการรับรอง ให้เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาระหว่างชาติ และธงทางพระพุทธศาสนา ๖ สี ซึ่งใช้อยู่ในประเทศลังกาขณะนี้ ได้รับให้ใช้เป็น ธงแห่งพระพุทธศาสนาระหว่างชาติ”

ประเทศศรีลังกา นับเป็นประเทศแรก ที่ใช้รัชฉัฎพรรณรังสี โดยได้รับการออกแบบจาก **พันเอก เฮนรี สตีล ออลคอตต์** (Henry Steele Olcott) ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนชาวอเมริกัน ผู้มีความรู้ความสามารถด้าน กฎหมาย และนักการหนังสือพิมพ์ เป็นผู้ที่มิชอบบาทสำคัญยิ่ง ต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา ร่วมกับเพื่อนสตรีชาวรัสเซียชื่อ มาตาม เอ็ช. พี. บลาวัตสกี และพระสงฆ์ชาวลังกา ที่มีชื่อเสียงอีกรูปหนึ่ง คือ **พระอนาคตาภิเก ธิมมपालะ** (เทวมิตตธมปาโลกิกขุ) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ รูปสำคัญอีกรูปหนึ่ง ที่มีบทบาทฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา และทรงคืนพุทธคยา ในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นสังเวชนียสถานสำคัญทาง พุทธศาสนา จากนักบวชศาสนาฮินดูที่เข้ายึดครองพื้นที่ในขณะนั้น

^{๔๕} สุชีพ ปุญญานุภาพ. *ประวัติศาสตร์ศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐). หน้า ๒๐๕.

พินเอก เฮนรี่ สตีล ออลคอตต์
ผู้ออกแบบธงฉัพพรภนรังสี

พระอนาคาริกะ ธีมมปาละ
ผู้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพุทธศาสนา
ประเทศศรีลังกา

พินเอก เฮนรี่ สตีล ออลคอตต์ และมาดาม เอ็ช. พี. บลาวัตสกี ซึ่งมีความศรัทธาในพุทธศาสนา ได้ก่อตั้งสมาคมทางพุทธศาสนาแห่งหนึ่ง ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ครั้นต่อมา ได้ติดตามและขึ้นชมการได้วาทะของ **พระเมตตาวัตเต คุณานันทะ** พระสงฆ์ชาวลังกาอีกรูปหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญในการได้วาทะกับบาทหลวงในคริสต์ศาสนา ที่เมืองโคลัมโบ ซึ่งกำลังรุกรังฆิสศาสนิกชนชาวลังกาให้หันไปนับถือคริสต์ศาสนา จนเกิดมีโรงเรียนและชุมชนคริสเตียนขึ้นหลายแห่ง

ครั้นต่อมา เดือนพฤษภาคม ๒๔๒๓ พินเอก เฮนรี่ สตีล ออลคอตต์ และมาดาม เอ็ช. พี. บลาวัตสกี ได้เดินทางมาถึงประเทศศรีลังกา เพื่อร่วมฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ขณะนั้นท่านธีมมปาละ ยังเป็นชายหนุ่มชื่อ **ดอน เดวิด** อายุ ๑๖ ปี ซึ่งเป็นผู้มีความศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก แต่ท่านกลับได้รับการศึกษาจากโรงเรียนคริสเตียน ซึ่งถือเป็นสภาพแวดล้อมที่พยายามชักจูงให้เข้ารีตเป็นคริสเตียน แต่ด้วยความที่มีศรัทธามั่นคงในพุทธศาสนา ของท่านและครอบครัว จึงทำให้สามารถรอดพ้น จากการชักจูงนั้นได้ จนกระทั่ง ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับ พินเอก เฮนรี่ สตีล ออลคอตต์ และมาดาม เอ็ช. พี. บลาวัตสกี ที่สมาคมธีออสโซฟี ณ เมืองอัทยาร์ ทางตอนใต้ของอินเดีย ทำให้บุคคลทั้ง ๓ เริ่มรู้จักและคุ้นเคยกัน จนนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันฟื้นฟูพุทธศาสนาในลังกา

การออกแบบธงฉัพพรรณรังสีของพันเอก เฮนรี สติล ออลคอตต์ ซึ่งแม้จะเป็นชาวตะวันตก แต่ก็สนใจศึกษา และมีความศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดตะวันตก และตะวันออกได้ปะทะสังสรรค์กัน จนเกิดการพัฒนาคำความรู้้อย่างเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากการออกแบบธงฉัพพรรณรังสี ซึ่งรับรูปแบบจากตะวันตก แต่แนวคิดหรือปรัชญา ซึ่งเป็นความหมายแฝงที่มีนัยพัฒนาจิตใจให้เจริญ มาจากพุทธประวัติ ที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนพระฉัพพรรณรังสี ออกจากพระวรกาย หลังจากตรัสรู้แล้ว ดังความตอนหนึ่ง ในปฐมสมโพธิกถา กล่าวว่า ^{๔๖}

“ในลำดับนั้น พระฉัพพรรณรังสีก็โอบอ้อมออกจากพระศรีรกายา อันว่านิลประภาก็เขียวสดเสมอด้วยสีแห่งดอกอัญชัน มิฉะนั้นดูจึ่งในแห่งเมฆดลแลดอกนิลบลแลปีกแห่งแมลงภู่ ผุดออกจากองค์กายพิในที่อันเขียวแล่นไปจับเอาราวป่า และพระรัศมีที่เหลืองนั้นก็มีครุณาดูสีหรรดารทองแลดอกกรรณิการแลกาญจนปัญอันแผ่ไว้ พระรัศมีออกจากพระศรีระประเทศในที่อันเหลืองแล้วแล่นไปสูทิศานุกิตต่าง ๆ

พระรัศมีที่แดง ก็แดงอย่างพาลทิพากร แลแก้วประพาพ แลกมูทปทุมกุสมชาติ โอบอ้อมออกจากพระศรีรอินทรีย์ในที่อันแดงแล้วแล่นฉวัดเฉวียนไปในประเทศที่ทั้งปวง

พระรัศมีที่ขาวก็ขาวดูจดวงรัชนีกร แลแก้วมณี แลสีดั่งขี้ แลแผ่นเงิน แลดวงพกาพริกฟุ้งออกจากพระศรีระประเทศในที่อันขาวแล้ว แล่นไปในทิศโดยรอบ

พระรัศมีแห่งสบาทก็พิลาสเล่ห์ประดุจสีดอกช่ง แลดอกชบา แลดอกหงอนไก่ออกจากพระกรัษกายรุ่งเรืองจรัส

พระรัศมีประภัสสรประภาครุณาดูจสีแก้วพลีกแลแก้วไพฑูรย์ เลื่อมประพราย ออกจากพระบวรกายแล้วแล่นไปในทิศทิศวิจิตรรูจีโอฟาร และพระฉัพพรรณรังสีทั้ง ๖ ประการ แผ่ไพศาลแวดล้อมไปโดยรอบ พระสกลกายอินทรีย์กำหนดที่ ๑๒ ศอก โดยประมาณ

^{๔๖} ปฐมสมโพธิกถา ฉบับสมเด็จพะมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. โพนิตัพพัญญูปริวรรต ปริจเฉทที่ ๑๑ พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๓). หน้า ๑๙๐

อันว่าคิสุริยประภาแลดาราภิวัตวิการอันแสงเศวราสีดุจหิ่งห้อย
เหือดสิ้นสูญ มิได้จำรูปไฟโรจน์โชติชัชวาล”

นอกจากนั้น หลังจากตรัสรู้แล้ว อุปกาชีวกได้พบพระพุทธเจ้าใน
ระหว่างทางเมืองราชคฤห์ยังได้สัมผัสพระรัศมีที่เปล่งประกายออกจาก
พระวรกายของพระพุทธเจ้าจนเกิดความปีติยิ่งนัก ดังความตอนหนึ่งใน
ปฐมสมโพธิกถากล่าวว่า กล่าวว่ ^{๔๗}

“ฝ่ายอุปกาชีวกเดินมาโดยทวารคามวิถีทางไกล หว่างคยาประเทศ
เขตเมืองราชคฤห์กับมหาโพธิ์ต่อกัน แลเห็นไฟสถนสถานอันโอฬาร
ไฟโรจน์พรรณราย ด้วยชายพระฉัพพิทพรรณรังสีไสณวิลาส ปรากฏโดย
ทิวาคนาการ ทั้งพสุธาแลอากาศโอภาสด้วยพระรัศมี มีพรรณแห่งละหก
อย่าง ทิวทิวกลางและทิศบน มาสัมผัสกายตน ประหลาดมหัศจรรย์ ไม่
เคยได้พบเห็นเป็นเช่นนี้มาแต่ก่อน ถ้าจะเป็นเพลิง ไฉนกายอาตมาจึงไม่
ร้อนกระวนกระวาย ถ้าจะเป็นน้ำ ไฉนกายอาตมาจะไม่ชุ่มชื้นเย็น นี้จะ
เป็นสิ่งอันใดยิ่งสงสัยสนเท่ห์จิต จึงเพ่งพิศไปข้างโน้นข้างนี้ ก็เห็นองค์พระ
ผู้ทรงสวัสดิไสภาคย์เสด็จบทธจรมารู้งเรื่องด้วยพระสิริฉัพพิทมหาทนต์ตั้ง
บุรุษลักษณะแลพระพยามประภาโอภาสเบื่องบน พระอุตมังกศิโรดม ก็ชวง
โชติด้วยพระเกตุมาลาครุวนาดุจทองทั้งแวง ประดับด้วยฉัพพรรณรังสีแสง
ไฟโรจน์จำรัส ทรงสงบจิรวลันมีพรรณอันแดงดุจแสงพระอาทิตย์ อันอุทัย
เหนือยอดยุดนธรรบรรพต ดูดวงพระพักตร์ก็ผ่องใสสุกสก สเมอดวงดอก
โกมุทบริสุทธ์สิริวิลาส จึงดำริว่าดังอาตมะปริวิตก บุคคลผู้นี้จะเป็นมนุษย์
หรือ จึงมีจิรวลันทรงงามยิ่งนัก หรือจะเป็นเทพยดา ถ้าเป็นเทพยดา ก็
จะไม่ทรงภูษามีพรรณอันแดงโอภาส จะไม่ทรงบาตรอย่างนี้ นี้ก็มีจิรวลันระดับ
พระกายา นี้จะมีไช้เทพยดา ชะรอยจะเป็นมนุษย์โดยแท้ แต่มีรูปสิริไสภาค
ยิ่งคิดก็ยิ่งมากไปด้วยปิตีปราโมทย์ยินดี มีโลมชาติสยดสยของทิวสกลกายา”

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑๙

พันเอก เฮนรี สตีล ออลคอตต์ ^{๑๑} เขียนหนังสือ ปุจฉา-วิสัชนา เรื่อง พระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ใจความตอนหนึ่งถาม-ตอบ เกี่ยวกับ พระรัศมีที่เปล่งประกายออกมาจากพระวรกายพระพุทธเจ้า ซึ่งสะท้อนแนวคิดของท่าน ที่นำเป็นพุทธปรัชญา มาเป็นสัญลักษณ์ในธงชัยพรพรรณรังสี ได้เป็นอย่างดี ดังความว่า

ถาม มีคำกล่าวเกี่ยวกับพระวรกายของพระพุทธเจ้า มีรังสีออกมาหรือไม่ ?

ตอบ **มี รังสีทิพย์เปล่งออกจากพระวรกายของพระพุทธเจ้า ด้วยอำนาจความบริสุทธิ์ของพระองค์**

ถาม ภาษาบาลีเรียกว่าอะไร ?

ตอบ เรียกว่า “พุทธรังสี” (รัศมีของพระพุทธเจ้า)

ถาม รัศมีของพระพุทธเจ้ามีกี่สี ?

ตอบ มี ๖ สี

ถาม สีอะไรบ้าง ?

ตอบ ได้แก่

นิละ (สีเขียวเหมือนดอกอัญชัน)

ปิตะ (สีเหลืองเหมือนหาดาลทอง)

โลหิตะ (สีแดงเหมือนดอกตะวันอ่อน)

โอทาทะ (สีขาวเหมือนแผ่นเงิน)

มัญชญะ (สีหงสบาทเหมือนดอกหงอนไก่)

ปภัสระ (สีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก)

^{๑๑} เฮนรี สตีล ออลคอตต์ , ปุจฉา-วิสัชนา เรื่องพระพุทธศาสนา พันเอก (พิเศษ) นวม สวงวทรพิชัย ผู้แปล. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐) หน้า ๑๒๐-๑๒๓.

- ถาม** บุคคลอื่นๆ เปลี่ยนรัศมีได้หรือไม่ ?
- ตอบ** ได้ พระอรหันต์ (เจโตวิมุตติ) ทุกรูป เปลี่ยนรัศมีกายได้ทั้งสิ้น ความจริงแล้ว รัศมีจะทวีพลังแรงกล้ามากขึ้นตามลำดับสัมพันธ์ส่วนแห่งความพัฒนาทางจิตที่มีมากขึ้น ๆ
- ถาม** เราสามารถดูสีเหล่านี้ที่ท่านทำแสดงไว้ได้ ณ ที่ใด ?
- ตอบ** ดูได้จากทุกวัด ที่เขียนพระพุทธรูปไว้ สิ่งเหล่านี้ปรากฏในผืนธงพระพุทธศาสนา ซึ่งทำขึ้นครั้งแรกในประเทศลังกา แต่ปัจจุบันนี้ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วโลก ได้นิยมใช้ธงนี้
- ถาม** พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องรัศมีพระวรกายไว้ในพระสูตร ?
- ตอบ** ตรัสไว้ใน**มหาปรินิพพานสูตร** พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก เมื่อเห็นรัศมีส่องไส้ออกจากพระวรกายของพระพุทธเจ้า จึงทูลเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า รัศมีจะเกิดขึ้น ๒ ครั้ง คือ
๑. ราตรีกาลที่ทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
 ๒. ราตรีที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน
- ถาม** เราจะศึกษาได้ในคัมภีร์เล่มใดบ้างที่กล่าวว่า พระพุทธเจ้าในอดีตก็มีพระรัศมีเปล่งออกจากพระวรกาย ?
- ตอบ** ปรากฏใน**พระประวัติของสุเมธพุทธเจ้า และที่บังกรพุทธเจ้า** ในนิทานกถาแห่งคัมภีร์ชาดก ซึ่งเป็นเรื่องชีวิตในอดีตชาติของสิทธัตถะ โคตมะโพธิสัตว์
- ถาม** อธิบายข้อนี้ได้อย่างไร ?
- ตอบ** ดูทรงกลมความลึกแห่งน้ำ
- ถาม** ชาวอินเดียเรียกว่าอะไร ?
- ตอบ** เรียกว่า “เตชะ” (เดช) รัศมีของเตชะที่กระจายออกมานี้เรียกว่า “ปรากฏสะ”

ถาม ชาวยุโรปเรียกว่าอะไร ?

ตอบ เรียกว่า “รังสีของมนุษย์” (Human Radiance)

ถาม นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญ ๆ ทั้งหลายได้เคยค้นพบรังสีของมนุษย์จากการทดลองทางวิทยาศาสตร์บ้างหรือไม่ ?

ตอบ บารอน วอน โรเคนแบค (Baron von Reichenbach) เป็นผู้ค้นพบปรากฏการณ์เช่นว่านี้ รายละเอียดการทดลองของเขาเขียนบรรยายไว้โดยละเอียดในหนังสือ Recherches พิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๘๔๔-๕ ดร. บาราดุค (Baraduc) แห่งนครปารีส นักวิทยาศาสตร์นามอุโฆษของโลกถ่ายรูป “รังสี” นี้ได้ด้วยตนเอง

ถาม รังสีนี้เป็น “ปาฏิหาริย์” หรือเป็น “ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ” ?

ตอบ เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ พิสูจน์ได้แน่นอนว่า มี ไม่แต่เฉพาะร่างกายมนุษย์เท่านั้น แม้สัตว์ ต้นไม้ใหญ่ ต้นพืช และก้อนหินก็มีรังสีนี้เช่นกัน

ถาม ในกรณีของพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์มีอะไรเป็นพิเศษในเรื่องนี้บ้างไหม ?

ตอบ **รัศมีของพระพุทธเจ้าย่อมสว่างไสว และแผ่ไปไกลมากกว่ารังสีของบุคคลอื่น เพราะรัศมี คือผลประจักษ์แห่งความพัฒนาทางจิตอันสูงสุด ในอำนาจแห่งฤทธิ์รัศมีเช่นกล่าวนี้มีประชาชนชาวลังกาเคยเห็นบ่อยๆ ว่าเปล่งออกมาจากพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ**

จากทัศนะของพันเอก เฮนรี สตีล โอลคอตต์ ที่ปรากฏดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ท่านมีความสนใจและได้ศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี สามารถอธิบายโดยมีการอ้างอิงถึงคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนาและอธิบายบนพื้นฐานของปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุและผล มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง รัชภัพพรณรังสี ที่ท่านออกแบบ จึงประกอบ

ด้วยลักษณะสี ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติคือ พระฉัพพรรณรังสี อันเป็น พระรัศมีบริสุทธิ์ ที่บังเกิดขึ้นเฉพาะพระพุทธเจ้า จำนวน ๖ สี^{๑๙} ได้แก่

สีเขียว	เหมือนดอกอัญชัน (นิละ)
สีเหลือง	เหมือนหาดาล (ปีตะ)
สีแดง	เหมือนตะวันอ่อน (โรหิตะ)
สีขาว	เหมือนแผ่นเงิน (โอทาตะ)
สีหงสบาท	เหมือนดอกช่อหรือหงอนไก่ (มัญชญฐะ)
สีเลื่อมพราย	เหมือนแก้วผลึก (ประภัสสร ได้แก่สีทั้ง ๕ ผสมกัน)

เมื่อแต่ละประเทศที่นับถือพุทธศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มประเทศ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ พม่า จีน ลาว เวียดนาม และเขมร ยอมรับ มติองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกแล้ว ต่างก็กลับมาประดิษฐ์ ฉัพพรรณรังสี ที่ได้รับแบบอย่างจากประเทศศรีลังกา มาใช้ในประเทศ ของตน กล่าวคือ ดำรงทำด้วยแผ่นผ้าลักษณะสีเหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วย แถบสี ๖ แถบ จัดวางเรียงลำดับ จำนวน ๒ แถว คือ

๑. แถวตั้ง แถบสีแนวตั้งขนาดเท่ากันจำนวน ๕ สี เรียงตามลำดับ ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเหลือง สีแดง สีขาว และสีชมพูอ่อนหรือสีส้ม

๒. แถวขวาง แถบสีทั้ง ๕ เรียงกัน ในแนวขวางตอนท้ายของแผ่น ผ้า ถือเป็นช่องสีที่ ๖ คือสีประภัสสร

แต่เนื่องจากปัญหาการกำหนดคุณลักษณะสี จากศัพท์ภาษาบาลี ไม่ตรงกัน จึงทำให้บางประเทศ กำหนดลักษณะสีบางสีแตกต่างกันด้วย เช่น นิละ บางแห่งใช้สีน้ำเงิน บางแห่งใช้สีเขียว และบางแห่งใช้สีฟ้า ส่วน สีหงสบาท บางแห่งใช้สีส้ม (แสด) บางแห่งใช้สีชมพูอ่อน บางแห่งใช้สีม่วง เป็นต้น ส่วนแถบสีที่ ๖ คือ ประภัสสร (สีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก) ต่างก็ ไม่อาจกำหนดลักษณะสีออกมาให้ชัดเจนได้เหมือนกัน แต่ละประเทศจึงใช้ แถบสีทั้ง ๕ มาเรียงให้เป็นแนวนอนแทน เพื่อแสดงให้เห็นว่า สีประภัสสร คือการนำสีทั้ง ๕ ชนิดมาผสมกัน ส่วนเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า กำหนด

^{๑๙} พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘) หน้า ๕๓.

ลักษณะสีธงฉัพพรรณรังสี เรียงตามลำดับคือ สีน้ำเงิน เหลือง แดง ขาว และชมพูอ่อน

ส่วนประเทศไทย นับเป็นประเทศเดียว ที่ใช้ธงธรรมจักร เป็นธงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา แทนธงฉัพพรรณรังสี ที่ใช้ในนานาชาติ โดยเริ่มใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ภายหลังจากการสมโภช ๒๕ พุทธศตวรรษ

ธงฉัพพรรณรังสี ในวิหารวัดจอมทอง
เมืองเชียงใหม่

ธงฉัพพรรณรังสี
ในชุดเครื่องสักการะชุมชนโกกาว
วางจำหน่ายในตลาดกลางเมืองเชียงใหม่

การนำพระฉัพพรรณรังสี มาเป็นธงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ย่อมแสดงให้เห็นถึงแนวคิด ที่ต้องการทำสิ่ง ที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เพื่อสื่อให้เข้าใจถึงหลักธรรมหรือคุณลักษณะที่สำคัญทางพุทธศาสนา ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ธงฉัพพรรณรังสี ได้ทำหน้าที่สื่อให้เห็นถึงพระวัศมิ ที่เปล่งออกมาจากพระวรกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสื่อความหมายที่สำคัญในแต่ละแถบสีดังนี้

- นिलะ สื่อถึงพระมหากรุณาธิคุณ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- पीठะ สื่อถึงทางสายกลาง ไม่หย่อนยาน และไม่เคร่งครัดเกินไป
- โรहितะ สื่อถึงความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต
- โอทาทะ สื่อถึงพระบริสุทธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และวิมุติ (ความหลุดพ้น)

มัญเชฎฐะ สื่อถึงพระปัญญาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า

ประกัสสร สื่อถึงสังฆกรรมทรงที่สั่งสอน

ความหมายดังกล่าวนี้ แสดงถึงการถวายเกียรติคุณต่อพระพุทธเจ้า
ที่ทรงประทานปัญญาจักขุ (ดวงตาแห่งปัญญา) แก่มวลมนุษย ให้แสงแห่ง
พระธรรม ส่องสว่างไสวในทิศทั้ง ๖ เพื่อกำจัดอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลาย
มีอวิชชา ตัณหา เป็นต้น ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากกองทุกข์ ประสบสุข
เกษมศานต์อย่างแท้จริง

ชาวเชียงตุง ถวายฉัพพรณรังสี ในงานบุญประเพณีถวายผ้ากฐินวัดกาดท้าย

จากการที่ชาวพุทธในเมืองเชียงตุง ใช้ฉัพพรณรังสี เป็นธง
สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ย่อมแสดงถึงบทบาทหน้าที่สำคัญของธง
ฉัพพรณรังสี ในฐานะสัญลักษณ์ทางพุทธจักร ถือเป็นสิ่งแสดงถึงความ
เคารพ ศรัทธา และเทิดทูนพระพุทศาสนา อีกทั้งยังเป็นสิ่งเตือนใจเหล่า
ชาวพุทธเมืองเชียงตุง ให้ยึดมั่น และดำรงตน อยู่ในพระธรรมคำสอนของ
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่ฝ่ายบ้านเมือง ก็ใช้ธงประจำชาติ
ของประเทศพม่า เป็นธงสัญลักษณ์ หรือสิ่งแทนอาณาจักร เพื่อแสดงถึง
ความเป็นเอกภาพของคนในชาติ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ความ
เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

บรรณานุกรม

- ปฐมสมโพธิกถา** ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พิมพ์ครั้งที่ ๓ . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๓.
- พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต) **พจนานุกรมพุทธศาสน์** ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๒๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๒.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์ศาสนา** พิมพ์ครั้งที่ ๘ .กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.
- เฮนรี สตีล โอลคอตต์. **ปุจฉา-วิสัชนา เรื่องพระพุทธศาสนา**. พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์ ผู้แปล. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

ประวัติผู้เขียน

พระนคร ประังฤทธิ์ (ปญญาชิวโร)

การศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๔๑ ปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต (ภาษาไทย)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
- พ.ศ. ๒๕๔๖ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและ
วรรณกรรมล้านนา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตำแหน่ง

- เจ้าหน้าที่โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน
สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

ประสบการณ์ทำงาน

- ผู้ทรงคุณวุฒิประจำภาค ในการดำเนินโครงการพัฒนาองค์ความรู้
ด้านวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒ สำนักงานคณะ
กรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

เอกสารและงานวิจัย

- ประเพณี ๑๒ เดือน เมืองเชียงตุง
- กลองในพระไตรปิฎกที่ปรากฏในล้านนา
- การศึกษาศักยภาพและบทเรียนของวัดในการดูแลสุขภาพชุมชน
จังหวัดเชียงใหม่ (ผู้วิจัยร่วม)

ผศ. จินตนา มัยยมบุรุษ

ชื่อ

นางจินตนา มัยยมบุรุษ อายุ ๖๗ ปี
เกิดที่ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตำแหน่ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ตำแหน่งงานบริหาร (ก่อนเกษียณอายุราชการ)

- ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม และศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดเชียงใหม่
- รองอธิการบดีฝ่ายทรัพย์สิน

งานวิชาการ

- งานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และชุมชน
ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ รวม ๑๐ เรื่อง
- บทความทางวิชาการ ประมาณ ๓๐ เรื่อง

ปัจจุบัน

- กรรมการบริหาร (ฝ่ายวิชาการ) สภาวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่
- กรรมการมูลนิธิบวรราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ
- กรรมการมูลนิธินางแสงดา บันสิทธิ์ (บ้านไร่ไผ่งาม)
- อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

